

Nuoriin kohdistuva poliisikontrolli kyselytutkimuksen valossa

Elsa Saarikkomäki

OIKEUSPOLIITTISEN TUTKIMUSLAITOKSEN TUTKIMUSTIEDONANTOJA 106

National Research Institute of Legal Policy. Research Communications.
Rättspolitiska forskningsinstitutet. Forskningsmeddelanden.

Elsa Saarikkomäki

NUORIIN KOHDISTUVA POLIISIKONTROLI
KYSELYTUTKIMUKSEN VALOSSA

Helsinki 2010

ISBN 978-951-704-391-5
ISSN 1235-9254
HAKAPAINO OY, HELSINKI 2010

ESIPUHE

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen kriminologinen yksikkö käynnisti vuonna 1995 nuorten rikollisuutta mittaavat kyselytutkimukset. Nuorisoriikollisuuskysely on tähän mennessä toteutettu kuusi kertaa, joista viimeisin vuonna 2008. Nuorten rikollisuutta mitataan kyselytutkimuksin, koska vain osa rikoksista tulee viranomaisten tietoon ja sitä kautta tilastoihin. Menetelmän avulla on mahdollista tutkia nuorten rikoskäyttäytymistä ja sen kontrollia tavalla, joka ei riipu tekojen rekisteröitymisestä virallistilastoihin.

Vuoden 2008 Nuorisoriikollisuuskyselyyn – johon vastasi 5 826 peruskoulun yhdeksännen luokan oppilasta – lisättiin kysymyksiä nuorten joutumisesta poliisikontrollin kohteeksi. Käsillä olevassa tutkimustiedonannossa esitetään näihin kysymyksiin pohjautuvia tietoja. Keskeisenä kysymyksenasetteluna on sen selvittäminen, vaikuttavatko muutkin tekijät kuin nuoren yleinen rikosaktiivisuus hänen todennäköisyyteensä joutua poliisikontrollin kohteeksi. Tiedonanto on tiivistetty ja edelleen kehitetty VTM Elsa Saarikkomäen Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitokselle kirjoittaman pro gradu -tutkimuksen pohjalta.

Helsingissä 20. päivänä lokakuuta 2010

Janne Kivivuori
Tutkimusjohtaja

SISÄLLYS

1	Johdanto	1
2	Aikaisempi tutkimus	3
2.1	Nuoriin kohdistuva kontrolli suomalaisten tutkimusten valossa	3
	Rikosalttius elinkaaren aikana.....	3
	Poliisikontrolli väestötasolla sekä syitä kontrollin muutoksiin.....	5
	Muutoksia kontrollissa	7
2.2	Kotimainen tutkimus poliisikontrollin kohdistumisesta	9
	Kvalitatiivinen tutkimus	9
	Kvantitatiivinen tutkimus	10
2.3	Ulkomainen tutkimus poliisikontrollin kohdistumisesta	12
2.4	Eräistä käsitteistä	16
3	Leimaamisteoria ja tutkimuskysymykset.....	17
3.1	Kriminologinen leimaamisteoria	17
3.2	Kontrollin kohdistumisen ongelma	18
3.3	Leimaamisteorian kritiikkiä	19
3.4	Tämän tutkimuksen kysymyksenasettelut	21
4	Poliisikontrollin kohteeksi joutuminen: yleisyys ja kohdentuminen...	23
4.1	Aineisto	23
4.2	Muuttujat	25
4.3	Poliisin toimenpiteiden yleisyys ja sukupuolittainen tarkastelu ...	29
4.4	Nuoren rikoskäyttäytymisen yhteys poliisille kiinnijäämiseen.....	30
4.5	Poliisikontrollin kohdistumisesta: monimuuttujamalli	32
5	Poliisin puuttumiseen johtaneet tilanteet nuorten kuvaamina	39
5.1	Tietolähteenä nuorten tilannekuvaukset.....	39
5.2	Mitä nuori teki	40
5.3	Mitä poliisi teki	44
6	Johtopäätökset ja pohdinta.....	49
6.1	Nuoriin kohdistuvan poliisikontrollin yleisyys	49
6.2	Kontrollin kohdistumiseen vaikuttavat tekijät	50
6.3	Suhteutus aikaisempaan tutkimukseen ja leimaamisteoriaan	51
	Leimaamisteorian vastaisia tuloksia.....	51
	Leimaamisteorian mukaisia tuloksia.....	53
6.4	Tyttöjen ja poikien poliisikontaktien luonne.....	55
6.5	Jatkotutkimuksen tarpeesta ja tutkimuksen rajoituksista	58
7	Lähteet.....	61
	Liite 1: Taulukot.....	67
	Liite 2: Lomake	69
	Abstract	71

1 JOHDANTO¹

Itse ilmoitetun rikollisuuden tutkimuksessa on tuotu esiin, että suhteellisen moni nuori tekee rikoksia, mutta vain pieni osa heistä tulee poliisin tietoon (Kivivuori 2005b; Salmi 2009a). Havainto asettaa tutkimukselle luontevia jatkokysymyksiä. Keitä ovat ne nuoret, jotka ovat jääneet poliisille kiinni? Tekevätkö he muita enemmän rikoksia tai onko sen taustalla joitain muita syitä, joiden vuoksi kontrollin katse on kohdistunut heihin? Kyselytutkimusten mukaan nuorison rikoskäyttäytyminen tai päihteidenkäyttö ei ole lisääntynyt, mutta nuoriin kohdistuvan poliisikontrollin on havaittu 2000-luvulla tehostuneen (Kivivuori & Honkatukia 2006a, 347; Salmi 2009a; Metso ym. 2009). Tuoretta tutkimustietoa nuoriin kohdistuvasta poliisikontrollista ei kuitenkaan ole saatavilla kattavasti. Kuinka moni nuorista on kokenut poliisikontrollia? Missä tilanteissa ja millaisten tekojen johdosta nuoret kohtasivat poliisin? Onko olemassa ryhmiä, jotka ovat lähtökohtaisesti muita suuremman huolen ja viranomaiskontrollin kohteina?

Tämän tutkimustiedonannon tavoitteena on nuoriin kohdistuvan poliisikontrollin määrän ja piirteiden kuvaaminen. Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, kuinka yleisiä poliisin nuoriin kohdistamat toimenpiteet ovat ja missä tilanteissa poliisikontrolli tapahtui. Lisäksi tavoitteena on tutkia, mitkä tekijät selittävät kontrollin kohteeksi joutumista – selittyykö kontrolloiduksi joutuminen nuoren rikosaktiivisuudella vai kenties muilla tekijöillä. Kaikki käytetyt tiedot perustuvat nuorten omiin kokemuksiin, joten analyysin tarkoituksena ei ole arvioida poliisin suorittamien toimenpiteiden oikeudellista adekvaattisuutta.

Tutkimuksen aineistona on Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuonna 2008 keräämä Nuorisoriikollisuuskysely. Kyseessä on niin kutsuttu itse ilmoitetun rikollisuuden kysely, jonka vastaajat olivat peruskoulun yhdeksännen luokkatason nuoria, siis 15–16-vuotiaita (N=5 826). Itse ilmoitetun rikollisuuden tutkimuksella pyritään kartoittamaan myös sitä rikollisuuden ja kontrollin osaa, joka ei tule ilmi poliisin virallisissa tilastoissa. Tässä raportissa hyödynnetään kysymyksiä, joissa nuorilta tiedusteltiin poliisin heihin kohdistamista toimenpiteistä. Kontrollin valikoivaa kohdistumista tutkitaan monimuuttuja-analyysillä, jonka avulla voidaan tarkastella samanaikaisesti nuorten rikoskäyttäytymistä ja muita kontrollin kohdistumiseen mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä. Kyselyssä nuoria pyydettiin myös kertomaan avovastauksessa omin sanoin viimeisimmästä kiinniottotilanteesta. Näiden avovastausten avulla eritellään sitä, minkälaisiin tekoihin poliisin toimenpiteet kohdistuvat ja minkälaisia toimenpiteitä nuoret kertovat poliisin käyttäneen. Vastaukset on analy-

¹ Kiitän Timo Harrikaria, Heini Kainulaista, Venla Salmea ja Noora Sipilää, jotka ovat kommentoineet tutkimustani sen eri vaiheissa. Erityinen kiitos lisäksi tutkimusjohtaja Janne Kivivuorelle kommenteista tutkimusprosessin aikana. Julkaisun on painoa varten valmistellut Eira Mykkänen.

soitu kvalitatiivisen sisällönanalyysin ja -erittelyn keinoin (Tuomi & Sarajärvi 2003). Menetelmiä yhdistämällä pyritään täsmentämään monimuuttuja-analyysin tulosten tulkintamahdollisuuksia poliisikontrollin kohdistumisesta.

Tutkimuksen empiiristä kysymyksenasettelua on motivoinut kriminologisen leimaamisteorian viitekehys. Teorialla on ollut keskeinen vaikutus kontrollin valikoivan kohdistumisen tutkimusperinteessä. Leimaamisteorian väittämän mukaan kontrolli kohdistuu yhteiskunnassa niihin, jotka ovat heikommassa asemassa, esimerkiksi marginaaliryhmiin ja alempiin sosiaaliluokkiin (Becker 1963). Tässä käytetty aineisto mahdollistaa leimaamisnäkökulman empiirisen koettelun.

Nuorten kokeman poliisikontrollin valikoivuutta on aiemmin Suomessa kvantitatiivisesti tutkinut Risto Jaakkola (1965) ja Janne Kivivuori (1997a). Yhdysvalloissa kontrollin kohdistumisen tutkimusperinne on kattavaa. Se lähti liikkeelle tutkimuksesta nuorten poikien kokemasta poliisikontrollista. Tutkimuksessa Piliavin ja Briar (1964) esittivät, että kontrolliin vaikuttavat tekojen lisäksi nuoren ulkonäkö ja käytös (kritiikkiä ks. Klinger 1996). Toisessa luvussa kuvataan tutkimuksia, joilla on selvitetty, kohdistuuko kontrolli esimerkiksi sukupuolen, etnisen tai sosiaalisen taustan perusteella. Menetelminä on käytetty haastatteluja (Grönfors 1979), kvantitatiivisia kyselytutkimuksia (Sampson 1986; McAra & McVie 2005) tai havainnoitu kansalaisten ja poliisien kontakteja (Visher 1983; Piliavin & Briar 1964).

Tässä raportoitavat tutkimustiedot kuvaavat 15–16-vuotiaiden nuorten kokemaa poliisikontrollia. Huomion kohdentamista nuoriin voidaan perustella usealla seikalla. Ensinnäkin nuorten tutkiminen on tutkimusekonomisesti perusteltua: peruskoulussa olevilta nuorilta on mahdollista kerätä kattava kyselyaineisto, jolla selvitetään heidän rikoskäyttäytymistään. Toiseksi tiedetään, että rikosaktiivisuus huipentuu nuoruuden aikana useiden rikoslajien osalta. Kolmanneksi nuoret ovat ryhmä, johon kohdistetaan erityisesti valvontaa ja kontrollia (ks. esim. Korander & Törrönen 2004). Tämä koskee paitsi poliisia myös muita tahoja. Poliisikontrollin kohteeksi joutumisen taustalla voi olla muita toimijoita, kuten muut nuoret, opettajat, vartijat tai ylipäättään nuoria havainnoivat aikuiset.

Seuraavassa luvussa kuvataan lyhyesti Nuorisoriikollisuuskyselyihin perustuvia tietoja nuorten rikosaktiivisuudesta ja poliisikontrollista. Yleiseksi taustaksi esitellään myös viimeaikaisia tutkimuksia kontrollissa tapahtuneista muutoksista. Tämän jälkeen keskitytään suomalaiseen ja ulkomaiseen tutkimukseen kontrollin kohdistumisesta. Kolmas luku käsittelee leimaamisteoriaa ja sen kritiikkiä. Sen jälkeen esitetään määrällisen ja laadullisen analyysin tulokset (osat 4 ja 5). Pohdintajaksossa tiivistetään tulokset ja esitetään leimaamisteoriaa tukevia ja sen oletusten vastaisia tuloksia. Lopuksi on arvioitu tutkimuksen rajoituksia ja jatkotutkimuksen tarvetta.

2 AIKAISEMPI TUTKIMUS

Tutkimuksissa nuorten kokemaa poliisikontrollia on käsitelty sekä yleisenä väestötason ilmiönä että lähestytty aihetta yksilötasolla ja empiiristen havaintojen avulla. Aiheesta on tehty sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tutkimusta (ks. esim. Salmi 2009a; Kivivuori & Honkatukia 2006; Törrönen ym. 2004). Tässä jaksossa käydään läpi kotimaista ja kansainvälistä tutkimusperinnettä poliisin tietoon tulemiseen vaikuttavista yksilötason tekijöistä sekä nuoriin kohdistuvasta poliisikontrollista ja sen kohdistumisesta (esim. Jaakkola 1965; Kivivuori 1997a; Piliavin & Briar 1964; McAra & McVie 2005). Tutkimuksissa on myös kuvattu suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneita yleisiä muutoksia nuorten virallisen kontrolloinnin saralla ja poliisin roolia näissä muutoksissa (esim. Harrikari 2008; Korander & Törrönen 2004). Aiemmin tehtyjen Nuorisoriikokskyselyiden tulosten pohjalta Suomessa on ollut nähtävissä nuoriin kohdistuvan poliisikontrollin tehostumista (Salmi 2009a; Kivivuori 2005b), mikä tekee tämän tutkimuksen ajankohtaiseksi.

2.1 Nuoriin kohdistuva kontrolli suomalaisten tutkimusten valossa

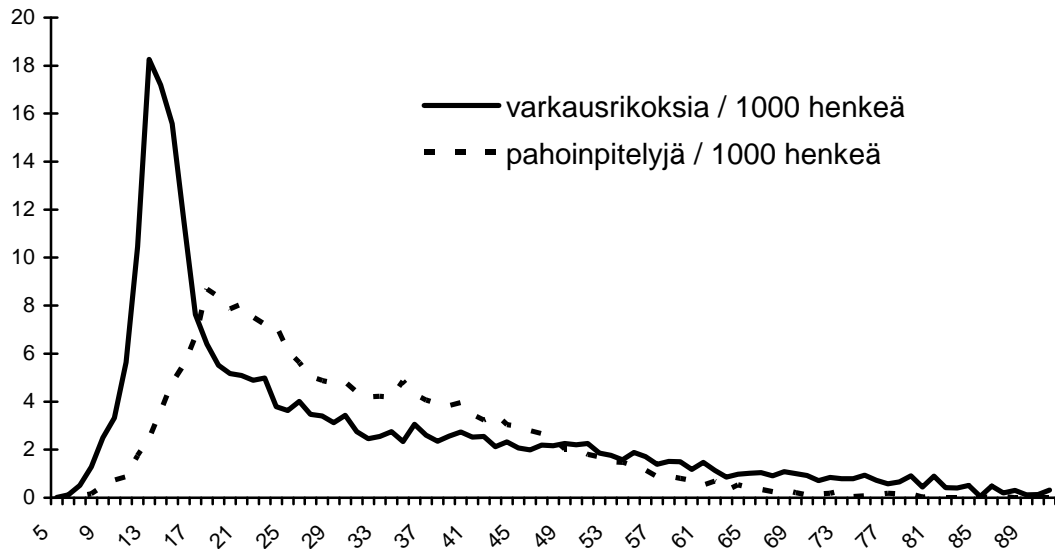
Rikosalttius elinkaaren aikana

Leimaamisteorian oletuksena kontrollin kohdistumisesta on, että kontrolli voi kohdentua tiettyihin henkilöihin tai ryhmiin enemmän tai voimakkaammin kuin niiden rikosaktiivisuus selittää (tarkemmin ks. luku 3). Jos ryhmätasolla ajatellaan, että nuoriin kohdistuu ”liikaa” kontrollia, on syytä tarkastella niin ikään ryhmätasolla, tekevätkö nuoret ikäryhmän kokoon suhteutettuna muita ikäryhmiä enemmän rikoksia.

Eri tietolähteet osoittavat, että aikuiset tekevät valtaosan poliisin tietoon tulleista rikoksista, mutta nuoruus on kuitenkin ikäryhmien kokoon suhteutettuna aktiivisinta rikoksenteon aikaa (Marttunen & Salmi 2009, 206; Kivivuori 2005a, 1–2). Nuorten osuus on suuri rikoslajeissa, jotka liittyvät vapaa-ajanviettoon, alkoholiin ja ikärajoja koskeviin säännöksiin tai varkauksiin ja vahingontekoihin. Suunnitelmallisuutta edellyttäviin rikoksiin nuoret syyllistyvät harvoin. (Marttunen & Salmi 2009, 206–207.)

Kuviossa 1 esitetään varkaus- ja pahoinpitelyrikoksesta epäiltyjen määrät vuonna 2008, ikäryhmän kokoon suhteutettuna. Poliisin tietoon tulleista rikoksista varkauksiin osallistuivat eniten 13-vuotiaat ja pahoinpitelyihin osallistumisen huippu oli 18-vuotiaana. Rikosalttiuudessa on vaihtelua elin-

kaaren eri vaiheissa. Monissa muissa rikoslajeissa, kuten petos- ja kavallusrikollisuudessa tai talousrikollisuuden eri muodoissa, ikähuippu ajoittuu aikuisryhmiin (Kivivuori 2005a, 2).²

Kuvio 1 Varkaus- ja pahoimpitelyrikoksesta poliisin tietoon tulleita ikäryhmän 1 000 henkeä kohden 2008. Laskettu Tilastokeskuksen luvuista. (Lähde: OPTL, Rikosten teonpiirteiden seuranta- ja tutkimusrekisteri)

Periaatteessa on mahdollista, että kuviossa 1 esitetty ikärikosjakauma johtuisi nuoriin kohdistetusta erityisestä kontrollista eikä rikoskäyttäytymisen taustasta. Uhritutkimuksista voi kuitenkin havaita, että nuoret joutuvat usein myös rikosten uhriksi (Kääriäinen 2008; Sirén ym. 2007; 2010, 20–22). Valtaosassa tapauksista, joissa nuoret ovat joutuneet pahoimpitelyn kohteeksi, tekijänä on toinen nuori (Kääriäinen 2008, 47–49). Ikä-rikosjakauman huippu nuoruuden aikana ei siten ole valikoivan kontrollitoiminnan tuottama harha, vaan heijastaa rikosalttiuden todellisia eroja eri ikäryhmien välillä.

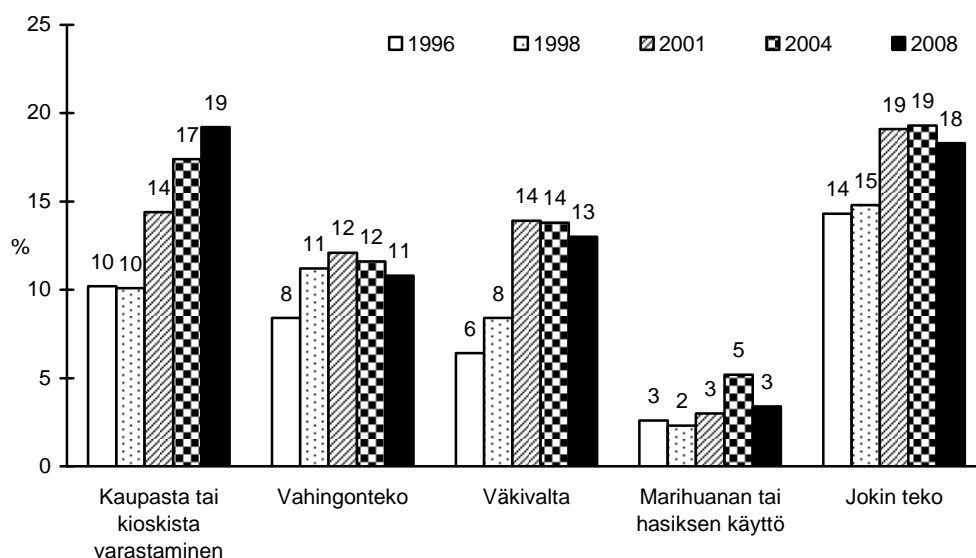
Väestötasolla nuorten osuus rikoksiin syylliseksi epäillyistä on pieni. Alle 17-vuotiaita rikoksiin syylliseksi epäiltyjä oli vuonna 2008 noin yhdeksän prosenttia väestöstä (Marttunen & Salmi 2009, 206). Koska aikuisia on paljon enemmän kuin lapsia ja nuoria, myös varkaus- ja pahoimpitelyrikoksissa aikuiset tekevät valtaosan teoista. Kuitenkaan keski-ikäisten tai vanhusten rikollisuudesta ei puhuta sosiaalisina ongelmina. Käsite ”nuorisrikollisuus” on käytössä, mutta käsitteitä ”aikuisrikollisuus” tai ”vanhusrikollisuus” ei sanastossamme ole. (Kivivuori 2006a, 16.) Kivivuori (mt., 16–17) esittää,

² Ikärikosjakauman luvut pohjautuvat nettotilastoon, jossa yksi henkilö voi olla mukana vain kerran. Jos henkilö on ollut epäiltynä syylliseksi useisiin selvitettyihin rikoksiin, tilastoidaan tämä törkeimmän rikoksen mukaan.

että syynä saattaa olla se, että aikuiset määrittelevät sen, mitä asioita pidetään huomion arvoisina ja keitä erityisesti on syytä kontrolloida.

Poliisikontrolli väestötasolla sekä syitä kontrollin muutoksiin

Poliisille tietoon tulleista rikoksista ei voi suoraan päätellä kokonaisrikollisuuden määrää ja piirteitä, sillä kaikki teot eivät tule viranomaisten tietoon (ks. esim. Kivivuori 2006a; alaluku 5.3). Niinpä esimerkiksi edellä esitetyn kuvion 1 luvut aliarvioivat rikostekoihin osallistumista. Arvioitaessa kokonaisuutena nuorten rikoksiin kohdistuvaa kontrollia esimerkiksi kouluissa, on havaittu, että se ei ole kovin tehokasta (Kivivuori 1997b). Piilorikollisuuden osuus on suurta: vuonna 2008 ainakin jonkin teon johdosta poliisiin tietoon tuli vain 18 prosenttia nuorista (kuvio 2).

Kuvio 2 Poliisiin tietoon tulleiden osuus kiellettyihin ja rikollisiin tekoihin elämänsä aikana osallistuneista 1996–2008, % (Lähde: NRK, Salmi 2009a, 30)

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen Nuorisoriikollisuuskyselyiden tulosten mukaan nuorten kokonaisrikollisuuden ei ole havaittu lisääntyneen eikä tekojen vakavoituneen. Rikoksista kokonaan pidättyvien nuorten osuus on kasvanut vuosina 1995–2005. (Kivivuori 2005b, 51–52; Salmi 2008a ja 2008b, 1.) Vertailussa vuosien 1995–2008 välillä on havaittu, että varastamisteot sekä huumeiden ja lääkkeiden käyttö ovat harvinaistuneet. Omaisuuden vahingoittaminen on vähentynyt tasaisesti vuoteen 2004 asti ollen vuonna 2008 edelleen samalla tasolla. Väkivaltatekojen yleisyys on pysynyt vakaana. (Salmi 2009a, 5–7.)

Nuorten rikosteot ovat kuitenkin tulleet kattavammin poliisin tietoon (kuvio 2; Kivivuori 2005b, 51–54; 2002, 41–54; ks. myös Salmi 2008a, 59) eli virallinen kontrolli on tehostunut (Kivivuori 2005b, 51–52). Samalla nuoret ovat tulleet lainkuuliaisemmiksi. Salmi (2008a) vertasi nuorten kutsuntaikäisten miesten rikollisuutta 1960- ja 2006-luvuilla. Kokonaisrikollisuuden taso oli suhteellisen sama molempina aikoina, mutta poliisitilastot osoittivat, että ikäryhmän ilmitulleen rikollisuuden määrä on lisääntynyt voimakkaasti (mt., 59).

Nuorten todennäköisyys tulla tekojensa takia poliisin tietoon lisääntyi selvästi 1990-luvun puolesta välistä 2000-luvulle (kuvio 2; ks. esim. Salmi 2009a, 29–30). Ilmiö on nähtävissä kaikkien tekotyyprien kohdalla. Esimerkiksi poliisin tietoon tulo väkivallan vuoksi on lisääntynyt kaksinkertaiseksi. Tosin viimeisimmässä kyselyssä ilmitulon todennäköisyys näyttäisi kääntyneen joidenkin tekojen kohdalla lievään laskuun (ks. myös mt., 29).

Poliisin tietoon tulon todennäköisyys riippuu paljolti siitä, mistä teko muodosta on kyse. Suurin todennäköisyys tulla poliisin tietoon oli auton varastamisen ja kaupasta varastamisen kohdalla. Koulussa tehtyjen vahingontekojen osalta ilmitulon todennäköisyys oli pieni. Muualla tehtyjen vahingontekojen tai väkivallan johdosta poliisin tietoon tulo oli useita muita tekoja suurempi. (Kuvio 2.)

Kivivuoren (2005b, 56–57; 2002, 46) mukaan tehostunut kontrolli on saattanut aiheuttaa sen, että useammat nuoret pidättäytyvät normien rikkomisesta. Tällä viitataan kontrollin niin sanottuun pelotevaikutukseen. Kivivuori (2002, 46) päättelee, että kilpailu yhteiskunnallisista resursseista on voinut aiheuttaa sen, että yhä harvempi nuori tekee rikoksia. Lisääntyvä kilpailu saattaa johtaa siihen, että nuoret arvioivat teon seuraamusten vaikuttavan kielteisesti heidän tulevaisuuteen. Myös nuorten asenteet norminrikkomuksia kohtaan ovat koventuneet. Rikoskäyttäytymisen ”ymmärtäminen” on vähentynyt, ja yhä harvempi nuori piti murrosiän aikaista lainvastaista toimintaa normaalina (Salmi 2009a, 37–38).

Syitä poliisille ilmitulleiden rikosten lisääntymiseen voi olla monia. Yhdeksi keskeiseksi syyksi on esitetty poliisin julkisissa tiloissa harjoittaman *kontrollitoiminnan tehostuminen*, kuten lähipoliisitoiminta (Kivivuori 2005b, 54; Salmi 2008, 66), rikostentorjuntahankkeet sekä poliisin kontrollisuuntaukset ja -kampanjat (esim. nollatoleranssi) (Kivivuori 2002, 55). Kontrollin tehostumiseen vaikuttaa lisäksi kameravalvonnan yleistyminen kaupungeissa sekä muutenkin valvonnan ja rikosten ilmoittamisen lisääntyminen (Koskela 2009). Salmen (2008a, 66) mukaan poliisien määrä Helsingissä ei ole lisääntynyt vuosina 1962 ja 2006, mutta valvontaan osallistuvien toimijoiden määrä on lisääntynyt vartijoiden määrän nousun myötä.

Kivivuori (2006b) nostaa esiin asioiden *oikeudellistumisen*, mikä tarkoittaa sitä, että konfliktit, jotka aikaisemmin ratkaistiin epävirallisesti tai ei lainkaan, käsitellään rikoksina virallisen kontrollin avulla (ks. myös Salmi 2008a; Laitinen 2002, 154–157). Esimerkiksi koulut ilmoittavat oppilaiden tekoja yhä enemmän poliisille (Kivivuori 2006b). Keskeinen ilmiö, joka liittyy oikeudellistumiseen, on *ilmoitusaltiuden kasvu*. Ilmoitusaltiutus vaikuttaa tilastoidun rikollisuuden määrään. Ilmoitusaltiuden kautta epävirallinen kontrolli muuttuu viralliseksi ja piilorikollisuuden osuus vähenee. (Kivivuori 2006b, 159–60; Sirén ym. 2010, 23–25.)

Verrattuna useisiin muihin EU-maihin Suomessa luottamus poliisiin on varsin suuri (Kääriäinen 2007, 419, 428). Ilmoitusaltiutus saattaa olla korkea, koska moni kokee, että poliisiin voi luottaa. Rikosilmoituksen voi nykyisin tehdä internetissä ja se saattaa alentaa rikosteosta ilmoittamisen kynnystä. Erilaiset kampanjat, kuten graffiteja vastaan suunnattu Stop töhryille -kampanja, voivat lisätä nuorten tekojen ilmituloa (Koskela 2009, 287). Lisäksi se, että mediassa kiinnitetään paljon huomiota nuorison rikoksiin, voi lisätä ilmoitusaltiutta juuri nuorten tekemisistä (Kivivuori 2002, 55; ks. myös Koskela 2009, 338).

Muutoksia kontrollissa

Edellä on esitetty tietoja ikä-rikosjakaumasta, joka väkivallan ja omaisuusrikosten osalta osoittaa, että nuoruus on vertailevassa katsannossa rikosaktiivista ikävaihetta. Lisäksi on esitetty määrällisiä tietoja poliisin tietoon tulemisen kehityksestä nuorten keskuudessa. Näiden näkökulmien lisäksi yhteiskuntatieteissä on viime vuosina tutkittu sitä, onko yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmapiiri muuttunut tavalla, joka vaikuttaa nuorten kontrollointiin. Tässä jaksossa kuvaillaan näitä tutkimuksia.

Nuorisoriikollisuuskyselyjen pohjalta tiedetään, että nuorten oma suhtautuminen lain rikkomiseen on muuttunut parin viime vuosikymmenen kuluessa entistä kielteisemmäksi (Salmi 2009a). Tämä heijastanee laajempia yhteiskunnallisia muutoksia. Timo Harrikarin (2008, 158–163; 2006, 268–269) mukaan nuoria koskevissa ajattelutavoissa on nähtävissä muutoksia, jotka näkyvät muun muassa suhtautumisessa rikosvastuun ikärajaan. Kymmenisen vuotta sitten, 2000-luvun taitteessa, tehtiin useita aloitteita rikosvastuun ikärajan alentamisesta tai poistamisesta. Aikaisemmin, 1970- ja 1980-luvuilla, nuoriin kohdistettavia voimakkaita interventioita haluttiin välttää. Nuorten rikollista käyttäytymistä pidettiin tuolloin pääsääntöisesti ikävaiheeseen kuuluvana normaalina ja ohimenevänä ilmiönä. Sen sijaan 1990-luvun puolivälin jälkeen hyvinvointipolitiikan mukainen

sosiaalinen ennaltaehkäisy on vähentynyt. 2000-luvulla tyypillistä keskustelua nuorista on ollut vetoaminen huoleen, riskeihin ja ennakoimattomuuteen (Harrikari 2006, 272–273; 2008; ks. myös Pekkarinen 2010, 164–172). Harrikari (2006, 266; 2008) tulkitsee, että lapsiväestöä koskevasta hyvinvointipolitiikasta on siirrytty riskipolitiikan suuntaan. Yksi esimerkki riskipolitiikasta Harrikarin mukaan on, että toimenpiteet, jotka on aiemmin kohdistettu ainoastaan ongelmalliseen vähemmistöön, kohdistetaan nyt koskemaan koko lapsiväestöä. Kuntien kotiintuloaikasääntely on tästä yksi esimerkki (Harrikari 2006, 271; 2008).

Nuorten kontrollin tehostuminen on näkynyt enemmän muissa kontrollimuodoissa kuin seuraamusten ankaruudessa (Marttunen 2008; 416–418). Esimerkiksi 1990-luvun lopulla Suomeen tuotiin ulkomailta uusia kontrollimuotoja, kuten nollatoleranssi, varhainen puuttuminen ja kuntien kotiintuloajat (Harrikari 2006, 272–273; 2008; Marttunen 2008, 417). Tämän tyylisten kontrollimuotojen toteuttamiseen tarvitaan usein virallista tahoa, kuten poliisia. Yhtenä konkreettisenä esimerkkinä voidaan mainita Tampereella toteutettu nollatoleranssikampanja, jolla pyrittiin vähentämään keskustan häiriöitä. Kampanja keskittyi lopulta lähinnä nuorisoon ja etenkin nuorten alkoholinjuomisen kontrollointiin julkisessa tilassa. (Korander & Törrönen 2004.) Törrönen ym. (2004) panivat merkille, että poliisihaastatteluissa toistui jako täydet oikeudet ja vapaudet omaaviin aikuisiin ja epäkypsiin, kontrolloitaviin nuoriin. Poliisi piti sääntelyn kohdistumista nuoriin osittain ongelmallisena, kun taas esimerkiksi lehdistön ja eduskunnan keskusteluissa nuoret nähtiin usein riskiryhmänä (mt., 158, 225).

Hille Koskela (2009, 49) on arvioinut, että nuorisokulttuureihin liittyy riskillistä käyttäytymistä, joita valtakulttuuri ei hyväksy, esimerkiksi eläinsuojelumotiiveihin perustuvat rikokset tai graffitit. Tutkimuksissa on esitetty, että nuoria ryhmänä kontrolloidaan muihin ikäluokkiin verrattuna erityisen paljon tai herkästi (Grönfors & Hirvonen 1990; Korander & Törrönen 2004; Ruuskanen 2008). Järjestyslaissa ja kaupunkien turvallisuusstrategioissa nuoriso on esitetty yhtenä uhkakuvana tai häiriönä järjestykselle (Koskela 2009, 48, 282; Törrönen ym. 2004, 224). Julkinen tila ei ole kaikkien tasapuolisesti käytettävissä, sillä keskiluokkaisesta asemasta ja iästä poikkeavat ihmiset nähdään helpommin häiriönä (Ruuskanen 2008, 190; ks. myös Visser 1983). Koskelan (2009, 41, 152) mukaan tilasta on tullut sosiaalista pääomaa. Niinpä Mäkinen (2007) on kuvannut, miten kauppakeskuksissa vartijoiden kontrolli kohdistui erityisesti nuoriin, alkoholisteihin ja romaneihin; puuttumiskynnys oli matalampi ja näitä ryhmiä tarkkailtiin enemmän. Järjestyksenvalvoja olettaa nuorten käyttäytyvän huonosti, joten heitä tulee tarkkailla enemmän. Näin huono käytös tulee helpommin havaituksi, ja ensimmäinen oletus ”osoittautuu oikeaksi” (mt., 65).

Harrikarin (2008) mukaan poliisin määrittelyvalta onkin lisääntynyt lapsia ja nuoria koskevissa asioissa. Poliisit osallistuvat nykyään, esimerkiksi koulun ja lastensuojelun ohella, lasten ja nuorten kasvatukseen ja valvomiseen. Esimerkkeinä tästä on nettipoliisi ja jokaiselle koululle nimetty nimikkopoliisi. Poliisin jalkautuminen nuorten pariin tekee poliisin nuorille helpommin lähestyttäväksi. Poliisin tarkoituksena saattaa olla esimerkiksi rohkaista nuoria tekemään rikosilmoitus itseän kohdistetusta rikoksesta. (Ks. esim. Niemi 2010, 54–58; Kostianen 2009.) Useat tukijat ovatkin kritisoineet sosiaalisten ongelmien säilyttämistä poliisin hoidettaviksi muun muassa siksi, että tällöin kontrollitoiminta saattaa painottua sosiaalisesti huono-osaisiin ryhmiin (Harrikari 2006, 272–273; Korander 1998, 377–378; myös Kainulainen 2009, 345; Lappi-Seppälä 1998, 1305; Kivivuori 2002, 46; sekä Garland 2001, 12–16, 199–200). Toisaalta julkisen tilan kontrollia ja tilannetorjuntaa on myös puolustettu tasa-arvonäkökohtiin viittaamalla: koska varakkaat voivat itse ostaa tilannetorjuntaa esimerkiksi muuttamalla alueelta toiselle tai ostamalla turvateknologiaa, on tärkeää, että yhteiskunta tukee valvonnalla julkisen tilan turvallisuutta ehkäisten näin paineita asuinalueiden sosiaaliseen eriytymiseen (Kivivuori 2008, 322–359).

2.2 Kotimainen tutkimus poliisikontrollin kohdistumisesta

Kvalitatiivinen tutkimus

Poliisitutkimuksissa on toisinaan havaittu, että valvonta ei kohdistu tasaisesti eri ihmisryhmiin. Kainulaisen (2009, 300) mukaan esimerkiksi laadullisella tutkimuksella voidaan poliisitutkimuksessa päästä kiinni seikkoihin, jotka tavoittavat kontrollin kohdistumista: pelkät poliisille tehdyt kyselyt eivät tätä yleensä paljasta. Ruuskasen (2008, 66) haastattelemat poliisit kertoivat ”oppikirjamaisesti” poliisin suuntaavan valvontaa tasapuolisesti ikään, sukupuoleen, uskontoon tai etniseen taustaan katsomatta, kuitenkin ”myöntäen tosiseikat”.

Grönfors (1981) tutki poliisin asenteita Suomen romaneita kohtaan ja havaitsi suvaitsemattomuutta poikkeavia kulttuureja kohtaan. Grönforsin (mt., 246–247; 1979) mukaan poliisi uskoi valtakulttuurista poikkeavan ulkomuodon ja kulttuurin olevan yhteydessä rikolliseen toimintaan, ja poliisi kohdisti romaneihin intensiivistä valvontaa. Egharevba (2004) tarkasteli afrikkalaisten maahanmuuttajien kokemuksia poliisista Turussa. Osa haastatelluista esitti, että heidät pysäytettiin usein ilman syytä tai että poliisi-

si oli suhtautunut heihin ennakkoluuloisesti (Egharevba 2004; myös Honkatukia & Suurpää 2007, 126).

Vastaajien kokemusten pohjalta ei suoraan voi tehdä oletuksia poliisin ennakkoluuloisuudesta. Honkatukian ja Suurpään (2007, 125) mukaan monet etnisiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret puhuivat poliisista arvostavasti. (Katsaus kvalitatiivisista ja kvantitatiivisista tutkimuksista poliisin ja vähemmistöjen suhteesta ks. Saari 2009; ks. myös Kinnunen 2008, 86–89.) Kontrollin valikoitumisesta etnisyyden perusteella on kvalitatiivisissa tutkimuksissa tehty havaintoja. Näissä tutkimuksissa ei kuitenkaan ole mahdollista ottaa huomioon rikosaktiivisuuden vaikutusta kuten kvantitatiivisissa tutkimuksissa.

Kvantitatiivinen tutkimus

Poliisikontrollin kohdistumista nuorten keskuudessa ovat aikaisemmin kvantitatiivisesti tutkineet Risto Jaakkola (1965) ja Janne Kivivuori (1997a). Kivivuori määrittelee, että kontrolli kohdistuu oikeudenmukaisesti, jos poliisikontakteihin vaikuttaa tekojen laatu ja määrä. Kontrolli ei kohdennu oikein, jos kiinnijäämiseen vaikuttaa henkilöiden muut ominaisuudet. (Mt., 66.)

Jaakkolan (1965) tulokset ovat helsinkiläisille kutsuntaikäisille pojille tehdystä itse ilmoitetun rikollisuuden kyselytutkimuksesta. Jaakkolan (1965) mukaan nuorista pojista ne, jotka olivat alemmista sosiaaliryhmistä ja alemmin koulutettuja, joutuivat useammin konfliktiin viranomaisen kanssa, kun rikollisuuden laatu ja rikosten määrä oli vakioitu. Kun sosiaaliryhmä ja koulunkäynti olivat vakioituna samanaikaisesti, koulutustaso selitti poliisikontaktin todennäköisyyden erot lähes kokonaan. Jaakkola nosti esiin ongelman siitä, että ilmitulo ja kiinnijääminen eivät jakaudu satunnaisesti; monet tekoon ja tekijään liittyvät sosiaaliset seikat vaikuttavat ilmitulon todennäköisyyteen. (Jaakkola 1965, 90–98.)

Vuonna 1997 tehdyn Nuorisirikollisuuskyselyn mukaan poliisikontaktin oli elämänsä aikana kokenut noin joka kymmenes nuori (Kivivuori 1997a, 67–68; kyseisen teon tehneistä ks. kuvio 2). Eniten poliisikontaktin todennäköisyyttä lisäsi se, että nuori teki erilaisia tekoja. Laajasti tekoja tekevillä on myös norjalaisessa tutkimuksessa todettu olevan suurempi todennäköisyys poliisikontaktiin tekojen määrään nähden (Pedersen & Wichstrom 1995, 556; Kivivuori 1997a, 70–75).

Kivivuoren (1997a, 68–70) havaintojen mukaan poliisin kontrolli kohdistui runsaasti rikoksia tekevään ryhmään. Kun rikoskäyttäytyminen vakioitiin, pojilla oli tyttöihin verrattuna noin puolitoistakertainen todennäköisyys

kokea poliisikontakti. Lisäksi kaupungissa asuvilla nuorilla ja yksinhuoltajien lapsilla oli suurempi todennäköisyys jäädä poliisille kiinni. Sosiaaliluokalla ei tässä havaittu olevan vaikutusta kontrolliin, toisin kuin Jaakkolan tekemässä tutkimuksessa. (Mt., 67–72.) Saattaa olla, että 60-luvulla sosiaaliluokan merkitys oli voimakkaampi kuin nykyisin.

Kivivuori (mt., 70) päättelee, että kaupunkilaisten ylikontrollointiin vaikuttaa se, että poliiseilla on kaupungissa enemmän resursseja. Tuoreemmassa tutkimuksessa käy ilmi, että poliisin tietoon tulon todennäköisyys nousi ensin kaupungeissa ja sitten muualla. Kontrolliajattelussa voi erottaa ilmiön, jossa kontrolliajattelu siirtyy ensin keskusalueista (Yhdysvallat) perifeerisiin maihin (Suomi) ja sitten maiden sisällä kaupungista maaseudulle. (Kivivuori 2002, 55–56.)

Poikien ylikontrollointiin saattaa vaikuttaa se, että tyttöjä pidetään kiltteinä eikä teon ensimmäinen havaitsija välttämättä ilmoita asiasta poliisille. Toisaalta myös tekojen laadussa, esimerkiksi teon vakavuudessa, saattaa olla eroja. (Kivivuori 1997a, 70.) Poikkeaviakin havaintoja poikien ylikontrollista on tehty. Kun itse ilmoitettuja ilmitulleita rikoksia verrattiin poliisin tilastoon, tyttöjen tekojen ilmitulon todennäköisyys oli poikiin verrattuna suurempi yhden teon – kaupasta varastamisen – kohdalla. Tähän saattaa vaikuttaa esimerkiksi se, että kirjaamiskynnys on matalampi, tai että tyttöjä valvotaan tehokkaammin tai se, että he varastavat tuoteryhmiä, joita valvotaan enemmän. (Kivivuori 2003, 63.)

Kivivuori on todennut, että nuorten joutuminen poliisikontrollin kohteeksi ei muistuta satunnaista ”arvontaa”, vaan sekä teon että jossain määrin myös tekijöiden piirteillä on vaikutusta kontrollin kohteeksi joutumiseen. Hän on arvioinut, että kontrollipolitiikan kannalta on hyvä, että poliisikontrollin kohteeksi joutumista selittää ensisijaisesti rikosten tekeminen. On ongelmallista, jos kontrolli kohdistuu tekijän piirteiden perusteella. (Kivivuori 1997a, 66–72.) Samantyylistä analyysiä kontrollin kohdistumisesta ei ole Jaakkolan (1965) ja Kivivuoren (1997a) lisäksi Suomessa tehty. Edellä tarkasteltu tutkimus on tehty yli kymmenen vuotta sitten, ja tämän jälkeen nuoriin kohdistuva kontrolli näyttää tehostuneen.

2.3 Ulkomainen tutkimus poliisikontrollin kohdistumisesta

Poliisikontrollin kohdistumista ei ole Suomessa tutkittu paljon, joten ulkomaisen tutkimuksen avulla aiheesta saa kattavamman kuvan, vaikka tuloksia ei voi suoraan verrata suomalaiseen yhteiskuntaan. Jakso kuvaa lähinnä yhdysvaltalaisista tutkimuksista (ellei toisin mainita), sillä tutkimusperinne siellä on kattava.

Carrabine ja kollegoiden (2009, 346) mukaan poliisin harkintavalta on poliisityön luonteen vuoksi välttämätöntä ja jopa toivottua. Poliisikulttuuriin kuuluu epäily, joka tosin liiallisena voi muotoutua ennakkoluuloisuudeksi (Korander 2004, 11–12). Tutkijat esittävät, että ongelmat tulevat usein siitä, että harkintavaltaa käytetään syrjivällä tavalla (Carrabine ym. 2009, 346). Holmberg (2000) tuo ilmi poliisityön käytännön haasteen: tasapuolisuusperiaatetta on hankala noudattaa, koska poliisien tulee tarkkailla ”epäilyttäviä” ryhmiä. Ongelmaksi nousee, että ”epäilyttävät” ryhmät voivat olla muodostettu stereotyyppisten oletusten pohjalta. Tiettyjen ryhmien valvominen lisää myös heidän rikostensa ilmituloalttiutta.

Yhdysvaltalaiset tutkijat ovat 1960-luvulta lähtien keskittyneet etsimään oikeudellisia (*legal*) ja ulko-oikeudellisia (*extra-legal*) syitä poliisin pidätyspäätöksille (Engel ym. 2002, 251). Oikeudellisilla tekijöillä viitataan, tutkimuksesta riippuen, esimerkiksi rikoskäyttäytymisen laatuun, vakavuuteen ja määrään. Ulko-oikeudellisilla tekijöillä tarkoitetaan esimerkiksi tekijään, tekopaikkaan tai uhriin liittyviä piirteitä. Tutkimusperinnettä on myös kritisoitu siitä, että aina oikeudellisia seikkoja ei ole huomioitu riittävästi, esimerkiksi tekoon liittyviä piirteitä (mt., 251–252; Klinger 1996). Etenkin itse ilmoitetun rikollisuuden tutkimuksissa tekoon liittyviä seikkoja on otettu huomioon, ja usein henkilön rikoskäyttäytyminen on vahva poliisikontrollin ennustaja (ks. esim. McAra & McVie 2005; Sampson 1986; Engel ym. 2000).

Ensimmäinen yhdysvaltalainen tutkimus poliisikontrollin kohdistumisesta oli Piliavin ja Briarin (1964) klassinen havainnointitutkimus nuoriin poikiin kadulla kohdistuvasta poliisikontrollista. Aineistona tutkijat käyttivät muistiinpanoja, jotka oli kerätty nuorisopoliiseja havainnoimalla. Tutkijat panivat merkille, että nuorisopoliiseille suunnatuissa oppaissa neuvottiin, että ainoastaan rikosteen ei tulisi olla reaktion laadun ratkaiseva tekijä. Esimerkiksi iän, asenteen ja aikaisemman rikosrekisterin tulisi myös vaikuttaa. Poliisit pyrkivät luokittelemaan nuoria sen mukaan, olivatko he ”aitoja rikollisia”, jotka ansaitsivat pidätyksen, vai ”hyviä poikia”, joille lievä rangaistus riittäisi ja ankarasta olisi haittaa. (Piliavin & Briar 1964, 206–209.)

Piliavin ja Briar (1964, 209) havaitsivat, että etenkin lievissä teoissa (joita oli noin 90 prosenttia teoista) tekijän piirteiden merkitys kasvoi. Vakavammissa teoissa itse teolla oli suurempi merkitys, mutta näissäkin käytännöt vaihtelivat. Poliisit valitsivat kontrolloitavat ja asemalle vietävät nuoret suurimmaksi osaksi ”vihjeiden” (cues) perusteella. Iältään vanhemmat nuoret, rikosrekisterin omaavat, tummaihoiset, ulkonäöltä ”kovan” näköiset, ja ne, jotka käyttäytyivät epäkunnioittavasti, joutuivat todennäköisemmin ankarampien sanktioiden kohteeksi. Nuoren huonon käyttäytymisen todettiin olevan tärkein vihje ”pahasta pojasta”, jota pitäisi rangaista ankarasti. Tummaihoisilla ja niillä, jotka sopivat poikkeavan nuoren eli ”kovan pojan” stereotyyppiin, oli suurempi todennäköisyys tulla kadulla pysäytetyksi. (Mt., 210–213.) Myös Holmbergin (2000, 182–186) tanskalaisen tutkimuksen mukaan ”kunnan kansalainen” saattoi selvitä huomautuksella, mutta rikollisen taustan omaava sai sakon, vaikka olisi suhtautunut kunnioittavasti poliisiin.

Piliavin ja Briar (1964) tulkitsivat, että jos jotain ryhmää kontrolloidaan enemmän, niin heidän rikostekojaan myös havaitaan enemmän. Noidankehä voi syntyä myös silloin, jos tietyt nuoret tulevat usein kontrolloiduiksi ja tämän seurauksena he eivät käyttäydy kunnioittavasti poliisia kohtaan. Tutkimuksen päätelmissä näkyvät aikakautena vaikuttaneen radikaalin leimaamisteorian väittämät: Virallinen rikollinen, erotettuna nuoresta, joka tekee rikosteon, on sosiaalisen päätöksen tulos. Tässä tapauksessa päätöksen tekee poliisi. Nuori on rikollinen, koska hänet on määritelty rikolliseksi, hyvin usein stereotyyppisin perustein, eikä teon perusteella. (Mt., 213–214.)

Yhdysvalloissa tutkittuja tilannekohtaisia seikkoja on esimerkiksi epäillyn piirteet (sukupuoli, ikä, päihtymys, käytös), poliisikontaktin piirteet (paikka, aika, silminnäkijöiden läsnäolo) ja oikeudelliset tekijät (mm. teon vakavuus, todistusaineiston pitävyys) (Engel ym. 2002, 263–264; Riksheim & Chermak 1993). Tuoreimmat poliisikontrollin kohdistumiseen liittyvät tutkimukset keskittyvät pääosin epäillyn etnisen taustan vaikutukseen. Tässä esitellään myös muihin taustatekijöihin liittyviä tutkimusta ja tutkimuksia, jotka eivät koske ainoastaan nuoria.

Etninen tausta. Yhdysvaltaisissa tutkimuksissa on havaittu, että valkoiset kokevat vähemmän poliisikontrollia kuin muut ryhmät (katsaus: Sherman 1980, päivittänyt Riksheim & Chermak 1993; Black & Reiss 1970; Sampson 1986; Hagan ym. 2005; Engel ym. 2000). Sampson (1986) havaitsi, että tummaihoiset pojat ja tytöt kokivat valkoisia todennäköisemmin poliisikontakteja (mm. rikollisuus vakioituna). Laajassa kyselytutkimuksessa latinalaisamerikkalaiset ja tummaihoiset nuoret kertoivat kokevansa kontrollin epäoikeudenmukaisemmaksi kuin valkoiset nuoret

(Hagan ym. 2005). Pohjoismaissa on melko vähän tutkimusta rikosoikeusjärjestelmässä tapahtuvasta etnisten vähemmistöjen syrjinnästä (Holmberg & Kyvsgaard 2003). Tanskalaisen tutkimuksen mukaan maahanmuuttajataustaisilla henkilöillä oli suurempi todennäköisyys tulla pidätetyksi kuin valtaväestöllä, vaikka epäiltyyn ja tekoon liittyviä tekijöitä oli vakioitu (mt.; ks. myös Holmberg 2000, 188–189).

Käyttäytyminen. Henkilön epäkunnioittavan tai huonon käytöksen on havaittu vaikuttavan siihen, että sanktio on ankarampi kuin hyvin käyttäytyvillä (esim. Engel ym. 2000; Piliavin & Briar 1964). Huonon käytöksen kielteinen vaikutus tulee esiin sekä miehillä että naisilla (Visher 1983, 21–22). Engel ym. (2000) käyttivät vuonna 1977 poliisilaitoksilta kerättyä tilastoaineistoa ja arvioivat käytöksen yhteyttä esimerkiksi sukupuolen, iän, etnisyyden ja tekopaikan suhteen. Epäkunnioittavasti käyttäytyvät tulivat noin kaksi kertaa todennäköisemmin pidätetyksi kuin kohteliaasti käyttäytyvät, kun muun rikoskäyttäytymisen laajuus oli vakioitu. Tulosten mukaan näytti siltä, että poliisit odottavat, että heidän auktoriteettinsa huomioidaan yhtäläillä kaikkien epäiltyjen keskuudessa (vrt. Visher 1983). Vertailuryhmää suurempi todennäköisyys pidätykseen oli huonon käytöksen lisäksi ei-valkoisilla, päihtyneillä, tilanteissa joissa uhri pyysi pidätystä, tapauksissa joissa uhri ja tekijä eivät tunteneet toisiaan, tilanteissa joissa oli kyseessä vakava rikos tai jos paikalla oli useita poliiseja. (Engel ym. 2000.)

Sukupuoli. Visherin (1983) tutkimuksessa naisiin kohdistuva poliisikontrolli havaittiin lievemmäksi kuin miehiin kohdistuva. Tämän arveltiin johtuvan siitä, että suurin osa poliiseista on miehiä ja perinteiset sukupuoliroolit tulevat esiin; miehet eivät halua kohdella naisia ankarasti vaan kohtelu saattaa olla ”ritarillista” (nk. *chivalry effect*). Toisaalta, jos nainen poikkesi keskiluokkaisesta naisellisestä stereotyyppistä, hän menetti lievemmän kohtelun edun. Visherin mukaan ankarammin kohdeltiin esimerkiksi nuoria, tummaihoisia ja epäkunnioittavasti käyttäytyviä naisia. Naisilla oli yksilökohtaisilla tekijöillä suurempi merkitys kuin miehillä (mt., 15–23; ks. myös Sampson 1986). Rikoksen laji on vahva ennustaja pidätykselle sekä miehillä että naisilla. (Visher 1983.)³

Monissa tutkimuksissa on siis havaittu poliisikontrollin kohdistuvan erityisesti miehiin, mutta toisenlaisiakin tuloksia on löydetty nuorten osalta. McAra ja McVie (2005) käyttivät Iso-Britanniassa kerättyä itse ilmoitetun rikollisuuden aineistoa, jossa pojilla ei (monimuuttuja-analyysissä) ha-

³ Myöhemmin kuvaa poliisimiehistä ”ritarillisina” on kritisoitu, esimerkiksi jotkut naisryhmät ovat kokeneet erityisen kovia otteita (ks. esim. Heidensohn 1997, 770–772; Honkatukia 1992, 5–6). Kontrollia yleisesti arvioitaessa on havaittu, että naisia kontrolloidaan enemmän epävirallisen sosiaalisen kontrollin keinoin kuin virallisen kontrollin avulla (Keane ym. 1989).

vaittu tyttöjä suurempaa todennäköisyyttä kokea poliisikontrollia. Analyysissä oli vakioituna muun muassa rikoskäyttäytymiseen, sosiaaliseen asemaan, perherakenteeseen ja omaan tai kaverin aiempaan poliisikontaktiin liittyvät tekijät.⁴

Sosiaalinen asema. Blackin ja Reissin (1970) mukaan epäillyt, joilla on vähemmän poliittista valtaa tai alempi sosiaalinen status, pidätetään todennäköisemmin. McAra ja McVie (2005, ks. edellä tutkimuksen piirteistä ja vakioinneista) havaitsivat, että julkisissa paikoissa oleskelevilla nuorilla oli suurempi todennäköisyys kokea poliisikontakti. Säännöllisesti julkisissa paikoissa oleskelevista nuorista suurempi todennäköisyys kokea poliisikontrollia oli niillä nuorilla, joiden sosiaalinen asema oli alhaisempi. Havaittu ero paikantui yksilön sosiaaliseen asemaan eikä naapuruston köyhysasteeseen tai nuoren rikoskäyttäytymiseen.

Toisin kuin edellä, Sampson (1986) havaitsi nuorille tehdyssä itse ilmoitetun rikollisuuden tutkimuksessa, että naapuruston alempi sosioekonominen asema oli tilastollisesti merkitsevä poliisikontaktin selittäjä. Vakioituna oli rikoskäyttäytymiseen ja yksilön piirteisiin liittyviä muuttujia. Poliisikontrolli keskittyi ”huonoille alueille” eikä alempiluokkaiseen yksilöihin. Rikoskäyttäytyminen lisäsi poliisikontrollin kohteeksi joutumisen todennäköisyyttä (myös McAra & McVie 2005). Tutkimuksessa havaittiin, että niillä, joilla oli rikollisia kavereita, oli suurempi todennäköisyys joutua poliisikontrollin kohteeksi (McAra & McVie 2005; Sampson 1986).

Matthews ja kollegat (2000) haastattelivat nuoria kauppakeskuksissa Britanniassa ja havaitsivat, että nuorten oleskelua kauppakeskuksissa kontrolloitiin aikuisia enemmän. Lisäksi jos näytti siltä, että nuorella ei ole rahaa kuluttaa, hänet ajettiin herkemmin ulos. Monien aikuisten mielestä nuorten oleskelu kauppakeskuksissa ei ollut hyväksyttävää. Tutkimuksen kyselyosan tuloksista selvisi, että lähes puolta kauppakeskuksissa olleista nuorista oli pyydetty joskus poistumaan paikalta. Poikien osuus oli tyttöjä suurempi. Nuoret myös kapinoivat kontrollia vastaan esimerkiksi kieltäytymällä lähtemästä kauppakeskuksesta. Valtaosa nuorista koki olevansa jatkuvan valvonnan alaisina, ja he kertoivat ulossulkemisen ja ulkopuolisuuden tunteista julkisessa tilassa. (Matthews et al. 2000.)

⁴ Tutkijat eivät esittäneet arvioita, mistä tämä saattaisi johtua tai millaisen elaboraation jälkeen bivariaattitason tarkastelussa havaittu poikien suurempi riski hävisi.

2.4 Eräistä käsitteistä

Tässä tiedonannossa kuvataan nuorten kokemaa poliisikontrollia. Nuorilla tarkoitetaan sen ikäisiä nuoria, jotka vastasivat vuoden 2008 Nuorisoriikollisuuskyselyyn, siis 15–16-vuotiaita. Tämä on kriminologisen tutkimuksen kannalta otollinen ikävaihe, koska nuoret ovat 15 vuotta täytettyään rikosvastuullisesti vastuussa teoistaan. Lisäksi yhdeksännellä luokalla kokonainen ikäkohortti on viimeistä kertaa tavoitettavissa samassa instituutiossa, peruskoulussa.

Keskeisenä poliisikontrollin kohteeksi joutumiseen vaikuttavana tekijänä tutkitaan nuorten omaa rikoskäyttäytymistä. Kriminologiassa sillä tarkoitetaan kriminalisoitujen tekojen ohella muiden sosiaalisten normien rikkomista; eritasoisten norminrikkomusten tiedetään myös korreloivan voimakkaasti (Kivivuori 2009, 2). Rikoskäyttäytyminen on siten tässä määritelty operationaalisesti termiksi, jonka empiirisenä vastinterminä on kyselylomakkeessa käytetty rikoskäyttäytymisasteikko (teoista tarkemmin ks. kohta 4.2 jäljempänä).

Kaikki tässä raportissa käytetyt tiedot perustuvat nuorten omiin vastauksiin ja nojaavat siten oletukseen, että nuoret tunnistavat poliisin ja tilanteet, joissa poliisi kohdistaa heihin kontrollia. Tutkimuksen aineisto nojaa näissä kontrollitilanteissa yhden osapuolen (nuorten) kuvauksiin eikä aineisto siten mahdollista poliisin toiminnan arviointia suhteessa poliisin valtuuksia koskeviin säädöksiin ja poliisin itselleen asettamiin ohjeistuksiin; tällainen arviointi ei ole tiedonannon tavoite.⁵

⁵ Poliisia koskevasta lainsäädännöstä ks. esim. Helminen ym.1999; Helminen ym. 2006; ja Kainulainen 2009; tiiviisti myös Saarikkomäki 2010.

3 LEIMAAMISTEORIA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

3.1 Kriminologinen leimaamisteoria

Kriminologinen leimaamisteoria nostaa sosiaalisen kontrollin yhdeksi rikoskäyttäytymistä selittäväksi tekijäksi. Teoria katsoo, että rikoskäyttäytymistä ei voida tarkastella irrallaan siihen kohdistuvista sosiaalisista reaktioista (Kivivuori 2008, 19). Lisäksi teoria suhteuttaa kontrollin kohdistumisen yhteiskunnan valtarakenteeseen ja arvelee kontrollin kohdistuvan yksilöihin ja ryhmiin tavalla, jota rikollisuuden määrän vaihtelu ei selitä. Tässä tiedonannossa esiteltävän, pitkälti kuvailevan tutkimuksen *teoriarelevanssi* liittyy leimaamisteoriaan ja sen punnintaan konkreettisen empiirisen aineiston valossa. Siksi tässä jaksossa kuvaillaan lyhyesti kyseisen teorian sisältöä.

Leimaamisteoria kehitettiin amerikkalaisen kriminologian piirissä 1950- ja 1960-luvuilla, erityisesti Edwin Lemertin ja Howard Beckerin toimesta. Teoria korostaa sosiaalisten reaktioiden vaikutusta rikoskäyttäytymiseen (Carrabine ym. 2009, 93). Sosiaalisia reaktioita voivat olla esimerkiksi kontrolli, rangaistukset tai muiden ihmisten paheksunta. Usein kontrollilla nähdään olevan rikollisuutta vähentävä vaikutus. Leimaamisteoriassa ajatus kontrollista käännetään päinvastaiseksi: yksilöön kohdistuva kontrolli voi leimata hänet poikkeavaksi, mikä voi johtaa rikoskäyttäytymisen lisääntymiseen (Laitinen & Aromaa 2005, 66–67; Lemert 1967, 18). Beckerin (1963, 31–32) mukaan etenkin julkinen kokemus kiinnijäämisestä ja rikolliseksi leimatuksi tulemisesta on ratkaiseva; onkin arveltu, että erilaisista sosiaalisista reaktioista erityisesti virallinen kontrolli, esimerkiksi poliisin tietoon tulo tai rikosseuraamuksen saaminen, on leimaava teorian tarkoittamassa merkityksessä (Akers 2000, 125–126).

Lemert erottelee primaarisen ja sekundaarisen poikkeavuuden (rikoskäyttäytymisen). Primaarinen poikkeavuus on lähtöisin esimerkiksi sosiaalisista, kulttuurisista ja psykologisista konteksteista (Lemert 1967, 17). Primaarista poikkeavuutta ei ole sisäistetty poikkeavuudeksi (mt.; Kivivuori 2008, 271) eikä se vaikuta henkilön statukseen (Lemert 1967, 40). Leimautumisen mekanismi toimii sekundaarisen poikkeavuuden kautta. Sekundaariseksi poikkeavuus voi muotoutua vasta sosiaalisen reaktion seurauksena, jos reaktiosta tulee samastumisen kautta osa henkilön minuutta (Kivivuori 2008, 271; Lemert 1967, 17–18). Primaarinen rikollisuus on teorian mukaan yleistä, mutta niillä, jotka tulevat leimatuiksi, on suurempi todennäköisyys jatkaa rikoskäyttäytymistä (Akers 2000, 127). Mekanismit, joiden kautta sosiaaliset re-

aktiot voivat lisätä uusien rikosten todennäköisyyttä voidaan karkeasti jakaa kahteen osaan.

Ensinnäkin leima voi vaikuttaa yksilön itseymmärrykseen: jos leimautumisen seurauksena ihminen määrittelee itsensä rikolliseksi, tällä voi olla itseään toteuttava vaikutus (Kivivuori 2008, 303). Käsityksenä on, että henkilö on tai hänestä tulee sellainen, kuin muut hänestä ajattelevat (Akers 2000, 122). Jos muut leimaavat henkilön rikolliseksi, henkilö alkaa mahdollisesti myös itse uskoa siihen ja käyttäytyä leiman mukaisesti. Leimautuminen voi toimia myös siten, että henkilö ei koe itseään rikolliseksi tai poikkeavaksi, mutta silti häntä saatetaan kohdella sellaisena (Kivivuori 2008, 285–292).

Toiseksi leima vaikuttaa muiden ihmisten reaktioihin tekijän itseymmärryksestä riippumatta. Poikkeavaksi leimautumisella on vaikutusta yhteiskuntaan osallistumiseen (Becker 1963, 31–32). Leimautuminen rajoittaa sosiaalista osallistumista riippumatta leimatun henkilön omista valinnoista ja tahdosta. Leima vaikuttaa yksilön mahdollisuuksiin ottaa osaa laillisiin instituutioihin, esimerkiksi työelämään tai parisuhteeseen. Tällöin yksilö saattaa käyttää laittomia keinoja elämästä selviytymiseen. Rankaiseminen ja kontrolli saattavat tätäkin kautta kasvattaa riskiä myöhempään rikollisuuteen. (Kivivuori 2008, 271–303.)

3.2 Kontrollin kohdistumisen ongelma

Leimaamisteorialla on ollut merkitystä siihen, että poliisikontrollia tutkittaessa myös rikostekoon liittymättömät tekijän piirteet on huomioitu. Aikaisemmin saatettiin ajatella, että poliisin kiinniotto- tai pidätyspäätöksiin vaikuttivat ainoastaan rikosteot. Esimerkiksi pidätys nähtiin yksinkertaisena toimintona, jossa kaikki rikolliset otettiin kiinni. 1960-luvun alussa tämä ajatus hylättiin, kun huomattiin, että poliisi ei ota kiinni kaikkia epäilyttäviä henkilöitä. (Klinger 1996, 333.) Piilorikostutkimus on myös murtanut käsitystä siitä, että kaikki rikokset tulisivat poliisin tietoon (ks. esim. Kivivuori 2005a, 2–4).

Becker (1963, 9–10, 20) painottaa, että poikkeaviksi leimatut henkilöt eivät välttämättä ole rikkoneet sääntöjä tai lakia. Leima saattaa kohdistua yksilöön hänen olemuksen perusteella eikä teon perusteella. Leima on lähellä stereotypian ja stigman käsitteitä. Toisaalta myös kaikki ne, jotka ovat rikkoneet lakia, eivät välttämättä tule määritellyiksi poikkeaviksi (mt., 9–10). Leimaamisteorian väittämänä on, että saman teon tehneistä ne, joilla on vähemmän valtaa, tulevat herkemmin virallisesti leimatuiksi ja rangastetuiksi, kuin ne, joilla on enemmän valtaa (Akers 2000, 121–122).

Keskeistä leimaamisteoriassa on myös se, kuka on määritellyt tietyt teot rikolliseksi ja kuka määrittelee ja kenet poikkeavaksi. Leimaamisteoriaan liittyy olennaisena näkemys vallan rakenteesta. Beckerin (1963, 15–18) mukaan vallassa olevat ryhmät ovat luoneet säännöt: esimerkiksi aikuiset laativat säännöt nuorille. Teoriassa esitetään, että laki ja oikeusjärjestelmä ovat keski- ja yläluokan tai hallitsevien ryhmien intressien mukaisia. Leimaamisteorian mukaan yhteiskunnassa he, joilla on enemmän valtaa – eli valtaa määrittellä mikä on poikkeavaa – leimaavat heidät, joilla on vähemmän valtaa, esimerkiksi marginaaliryhmät. (Akers 2000, 121–122; Becker 1963.) Sen lisäksi, että vallassa olevat ovat luoneet säännöt, leimautumisen ja kontrollin kohdistumisen selitetään tapahtuvan muun muassa kontrollin valikoivuudesta johtuen. Leimaamisteorian mukaan todennäköisyys, että yksilö pidätetään, asetetaan syytteeseen tai tuomitaan, määräytyy henkilön etnisen taustan, sukupuolen, iän, sosiaalisen luokan tai muiden sosiaalisten piirteiden kautta, jotka määrittävät yksilön aseman yhteiskunnassa. Yksilöt, joiden sosiaalisella ryhmällä on vähemmän valtaa, tulevat muita todennäköisemmin virallisesti leimatuiksi, kontrolloituiksi ja rankaistuiksi. (Akers 2000, 121–122, 136.)

Beckerin mukaan kontrollin valikoivan kohdistumisen lisäksi sääntöjen toimeenpano on valikoivaa. Valikointi tarkoittaa hänen mukaansa sitä, että poikkeavaksi valikointia tapahtuu erilaisten ihmisten välillä ja erilaisissa tilanteissa. Lisäksi kontrollin kohdistuminen on eri aikakausina erilaista. Valikoivuus näkyy siinä, että monia sääntöjä ei koskaan toimeenpanna. Becker esittää, että myös se kuinka vakavana teko nähdään, riippuu tekijän piirteistä. (Becker 1963, 12–13, 133.)

3.3 Leimaamisteorian kritiikkiä

Leimaamisteoriaa ja etenkin sen radikaaleja muotoja kohtaan on esitetty tutkimuspohjaista kritiikkiä. Yksilö ei aina omaksu poikkeavaa identiteettiä. Edes vähemmän valtaa omaavat henkilöt eivät aina määrittele itseään poikkeavaksi leiman seurauksena. Leimaamisteoreetikot ottivat huomioon näkökulman siitä, että sosiaaliset reaktiot saattavat joskus estää rikoskäyttäytymisen jatkumisen, mutta he olivat väärässä siinä, että leimautuminen johtaisi useimmiten rikoskäyttäytymisen jatkumiseen. (Akers 2000, 126–137.) On myös keskusteltu siitä, miten voidaan selittää yksilön rikosuran ensimmäinen rikos, joka ei johdu leimaamisesta; tosin ongelmakäyttäytymisen jatkumossa ensimmäisen teon määrittely ei liene helppoa (mt.; myös Kivivuori 2008, 295–296).

Radikaalissa leimaamisteoriassa piilee ylilyönnin vaara: ajatus siitä, että rikollisuus syntyy ikään kuin tyhjästä esimerkiksi poliisin leimaamistoiminnan tuloksena. Rikollisuus ja rikolliset teot eivät ole muuttumaton ilmiö, joista vallitsisi yksimielisyys. Tästä huolimatta radikaalin leimaamisteorian oletus, että rikollisuuden leima luo poikkeavan ilmiön, on ongelmallinen. Kivivuoren mukaan rikollisuus ei ole kokonaan sosiaalinen konstruktio. Rikolliseksi määriteltyjä tekoja ei ole sattumalta valittu, vaan niistä ollaan erilaisissa yhteiskunnissa suhteellisen yksimielisiä. (Kivivuori 2008, 22–28.)

On myös katsottu, että leimaamisteoriassa ei huomioida tarpeeksi tekojen piirteitä kuten teon vakavuutta. Teorian kehittäjät käyttivät usein empirisinä esimerkkeinä päihteiden kriminalisointeja, joihin liittyikin suurta historiallista vaihtelua (Kivivuori 2008, 297–298). Kivivuori toteaa, että on kyseenalaista, missä määrin niitä koskevia tutkimustuloksia voi yleistää koskemaan muuta rikoskäyttäytymistä. Leimaamisteoria soveltuu hyvin poikkeavien tekojen selittämiseen kuten luvattomaan poissaoloon koulusta, huumeisiin tai humaltumiseen. Teoria ei sovellu niin hyvin rikosten esimerkiksi väkivallan tai varkauksien selittämiseen. (Mt., 273–298.) *Poikkeavuudeksi* on määritelty teot, joiden tuomittavuudesta ei ole selkeää yksimielisyyttä eri kulttuurien kesken (esim. päihteet, homoseksuaalisuus tai mielenosoitusten kriminalisointi). *Rikoksia* ovat teot, joiden herättämät kielteiset tunteet eivät riipu siitä, ovatko ne määritelty esimerkiksi laeissa rikoksiksi (esim. ryöstö) (ks. esim. Kivivuori 2008, 23–24). Jotkut yksilöt ovat muita alttiimpia rikkomaan sääntöjä, ja yksilöillä, jotka rikkovat yhden normin, on taipumusta myös muiden normien rikkomiseen. Valikoitumistutkimuksessa on pantu merkille, että yksilön käyttäytymistaipumukset vaikuttavat siihen, miten muut suhtautuvat häneen. Leimaavat kontrollitoimet osuvat todennäköisemmin niihin, joiden luonne ajaa heitä lyhytnäköiseen, päihdehakuiseen ja aggressiiviseen toimintaan. Siksi leimat kohdistuvat tyypillisesti henkilöihin, joilla on koko joukko muita rikosriskiä lisääviä ominaisuuksia ja taustoja. (Kivivuori 2008, 26–28, 295.)

Leimaamisteoriaa on myös arvosteltu toteamalla, että se ei kiinnitä tarpeeksi huomiota tapoihin, joilla kontrolli vähentää rikollisuutta. Kontrollin hyöty on muun muassa se, että poliisi pitää yllä yleistä järjestystä, joka voi ehkäistä rikollisuutta esimerkiksi rangaistuksen uhan ansiosta (Kivivuori 2008, 301–302). Akers (2000, 127) arvostelee leimaamisteorian oletusta kontrollin valikoivasta kohdistumisesta: poliisi ei pidätä ihmisiä rutiininomaisesti ilman mahdollista epäilyä, ja oikeudessa ei leimata henkilöitä rikollisiksi ilman, että rikosteko on tapahtunut.

Osa kritiikeistä on tuonut myös esiin sen, että teorian radikaaleja muotoja ei muotoiltu empiirisesti testattavissa oleviksi (Kivivuori 2008, 298).

Toisaalta leimaamisteorian testattavissa olevia oletuksia ja hypoteeseja on myös testattu empiirisessä tutkimuksessa. Niinpä esimerkiksi Adams ym. (2003) saivat selville, että nuorten kokemat negatiiviset leimat, erityisesti opettajien ja ikätovereiden osalta, lisäsivät nuorten rikollisuuteen osallistumista. Bernburg ja Krohn (2003) esittivät, että virallisilla interventioilla oli nuorten miesten rikoskäyttäytymistä lisäävä vaikutus, ja tämä välittyi osin elämänmahdollisuuksien sulkeutumisen kautta. Leiman vaikutus ei ilmeisesti ole kaikissa sosiaaliryhmissä yhtäläinen. Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa huomattiin, että erityisesti työväenluokkaintaustaisille nuorille rikoskäyttäytymisestä oli haittaa etenkin työuralla. Keskiluokkaisille nuorille rikoskäyttäytyminen ei ollut niin leimaavaa. (Hagan 1991.)

Suomessa Kivivuori (2003) havaitsi, että niillä nuorilla, jotka olivat tehneet sekä vakavaa väkivaltaa että olivat tulleet poliisin tietoon, oli kuu-sinkertainen todennäköisyys mennä ammattikouluun lukion sijaan, verrattuna niihin, jotka eivät olleet tulleet poliisin tietoon. Vakava väkivalta näyttäisi olevan yhteydessä matalampaan opintosuunnitteluun silloin, jos henkilö on tullut poliisin tietoon jonkin rikoksen johdosta. Vakioituna oli sukupuoli, isän ammattiasema, matematiikan arvosana ja yleinen rikosalttius. Tutkimuksessa ei vakioitu muun muassa tekojen törkeysastetta ja matalaa itsekontrollia, jotka saattavat vaikuttaa sekä kiinnijäämiseen että opintosuunnitelmiin. (Kivivuori 2003, 73–80.) Pekkarinen (2010) käytti Lemertin leimaamisteoriaa analysoidessaan nuoriin rikosentekijöihin kohdistuneita yhteisöreaktioita. Viidellä eri vuosikymmenellä kerätyt lastensuojeluasiakirjat osoittivat Pekkarisen mukaan, että lapsen asema ja yhteisön reaktiot rikoskäyttäytymistä kohtaan vaihtelivat eri aikoina ja eri tilanteissa. Leimaaminen alkoi jo varhain lapsuudessa, ja muiden reaktiot saattoivat vaikuttaa myös nuoren käsitykseen itsestään.

3.4 Tämän tutkimuksen kysymyksenasettelut

Edellä mainituista kotimaisista tutkimuksista huolimatta voidaan todeta, että leimaamisteoriaa ei ole maassamme kovin paljon tutkittu empiiristen aineistojen avulla. Tässä raportissa arvioidaan leimaamisteorian näkökulmasta sitä, kohdistuuko poliisikontrolli suomalaisiin nuoriin heidän rikosaktiivisuutensa perusteella vai liittyykö kontrolli muihin taustatekijöihin.

Tutkimuksen konkreettinen tavoite on tarkastella kvantitatiivisesti ja kvalitatiivisesti poliisikontrollin kohdistumista 15–16-vuotiaisiin nuoriin Suomessa ja kuvata poliisikontrollin yleisyyttä. Tutkimuskysymyksenä on ensinnäkin se, kuinka suuri osa yhdeksäsluokkalaisista nuorista on kokenut

poliisikontrollia elämänsä aikana ja kuluneen vuoden aikana. Poliisikontrollilla tarkoitetaan laukkujen ja vaatteiden tutkimista, joltain paikalta poistamista ja kiinniottamista. Lisäksi tarkastellaan onko näissä eroja tyttöjen ja poikien välillä. Toiseksi kuvataan sitä, missä tilanteissa ja minkälaisen tekojen yhteydessä poliisi on ottanut nuoria kiinni. Minkälaisia toimenpiteitä poliisit nuorten mukaan käyttivät? Onko tilanteissa eroa tyttöjen ja poikien vastauksissa? Näitä kysymyksiä analysoidaan poliisille kiinnijääneiden nuorten avovastausten perusteella. Tässä vastaukset on rajattu koskemaan kulunutta vuotta ja tuoreinta kiinniottotilannetta.

Kolmanneksi tarkastellaan, mitkä tekijät näyttäisivät selittävän poliisikontrollin (kiinnijäämisen) todennäköisyyttä nuorten parissa. Kohdistuuko poliisille kiinnijääminen nuorten keskuudessa valikoivasti? Monimuuttuja-analyysillä tarkastellaan sitä, mikä on nuoren rikosaktiivisuuden yhteys ja mikä on muiden tekijöiden yhteys poliisille kiinnijäämiseen. Nouseeko esiin joitain esimerkiksi henkilöön liittyviä tekijöitä, joilla olisi yhteys poliisille kiinnijäämiseen, kun yksilön rikosaktiivisuus vakioidaan?

4 POLIISIKONTROLLIN KOHTEEKSI JOUTUMINEN: YLEISYYS JA KOHDENTUMINEN

4.1 Aineisto

Aineistona on Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen viimeisin Nuorisoriikollisuuskysely, joka on kerätty vuonna 2008 (NRK 2008). Kyselyyn vastasi 5 826 peruskoulun yhdeksännen luokan oppilasta 70 koulusta eri puolilta Suomea. Vastaajat olivat 15–16-vuotiaita. Kohdejoukko on peruskoulun viimeisellä luokalla, jolloin on viimeistä kertaa kerättävissä koulussa lähes kaikki nuoret kattava otos. Vastausprosentti on 86. Kysely tehtiin koulutunnin aikana opettajan valvoessa tuntia. Nuoret vastasivat kyselyyn nimettömästi ja sulkiivat lomakkeen kirjekuoreen. (Ks. Salmi 2009b, 165–166.)

Otos muodostettiin siten, että arvontayksikkönä on koulu. Otokseen kuuluvat nuoret edustavat suomenkielisiä, kunnan ylläpitämiä oppilaitoksia. Otosta muodostettaessa on varmistettu eri kuntatyyppien riittävä edustus. Menetelmätutkimuksen perusteella kyselyn tulokset voi yleistää koskemaan kaikkia suomenkielisten oppilaitosten yhdeksäsluokkalaisia oppilaita. (Salmi 2009b, 165–166; Kivivuori 2005b, 11–12.) Tilastollisessa analyysissä esitetyt tiedot on laskettu painotetuista aineistoista, jossa on huomioitu vastauskato. Avovastausten analyyseissä on käytetty painottamatonta aineistoa.

Aineisto perustuu itse ilmoitetun rikollisuuden kyselyyn. Kyseessä on kriminologiaan vakiintunut tiedonkeruumenetelmä, jota pidetään metodologisen tutkimuksen perusteella yleisesti luotettavana (Kivivuori 2005a, 6). Tutkimusmenetelmän reliabiliteettia on esimerkiksi mitattu pyytämällä vastaajia vastaamaan kahdesti samaan kyselyyn lyhyen ajan sisällä. Kyseilyiden reliabiliteetti on ollut korkea. Tutkimuksen validiteettia on mitattu muun muassa vertaamalla tuloksia muihin tietolähteisiin, esimerkiksi viranomaisilastoihin tai muihin itse ilmoitetun rikollisuuden tutkimuksiin. Menetelmätutkimuksessa on myös huumeiden käyttöä koskevaa kysymystä arvioitu kyselyn jälkeen otetulla kudonäytteellä. (Ks. tarkemmin Kivivuori 2007, 20–26; 2005a, 5–6.) Validiteetti on todettu yleensä tyydyttävän korkeaksi (ks. esim. Thornberry & Krohn 2000, 50–59). Menetelmän katsotaan soveltuvan erityisen hyvin nuorten rikoskäyttäytymisen tutkimiseen. Vastaaminen omia rikkeitä koskeviin kysymyksiin sisältää vähemmän riskejä nuorten kuin aikuisten mielestä (mt, 6). Vastausten luotettavuutta ja totuudenmukaisuutta on kuitenkin arvioitava. Vastaajat saattavat vähätellä tai jättää kertomatta teoistaan. Erityisesti nuorten kohdalla saattaa esiintyä myös rikoskäyttäytymisen liioittelua tai pelleilyä vastatessa. (Mt., 6; Kivivuori 2007, 24–27.)

Nuorisoriikollisuuskyselyn vahvoja puolia edellä mainittujen lisäksi ovat suhteellisen korkea vastausprosentti, suuri vastaajien määrä ja kansallinen edustavuus. Etuna on lisäksi se, että nuoria koskevasta kontrollista ja nuorten rikoskäyttäytymisestä saadaan kyselyaineiston avulla kattavampi kuva kuin, jos tutkittaisiin esimerkiksi viranomaisten tietoja. Aineiston ulkoista validiteettia arvioitaessa on syytä huomioida se, että kysely on toteutettu kouluissa. Vaikka koulu on todettu hyväksi aineiston keruupaikaksi, ongelmana ovat ne nuoret, jotka eivät ole olleet kyseisellä oppitunnilla (Kivivuori 2007, 32–33). Tähän ryhmään saattaa kuulua esimerkiksi runsaasti rikostekoja tekeviä.⁶ Esimerkiksi koulukodissa olevat eivät ole kyseisessä mukana (mt., 33), erityisopetuksessa olevat sen sijaan ovat.

Poliisin nuoreen kohdistamista toimenpiteistä kysytyt kysymykset olivat lomakkeen viimeisellä sivulla. Kysymysten sijainti on voinut aiheuttaa jonkin verran väsymisestä johtuvaa sisäistä katoa. Vastaajamäärä oli kuitenkin alun perin suuri ja vastausprosentti hyvä, joten varsinaista ongelmaa ei analyysissä tullut, muuta kuin muutaman muuttujan kohdalla. Ongelma tuli esiin vanhempien ammattiasemaa kuvaavan muuttujan kohdalla, sillä usea nuori ei osannut tai halunnut kysymykseen vastata. Vähäinen vastaajamäärä saattaa vaikuttaa myös perhetyyppi-muuttujaan. Aiemman tutkimuksen perusteella etninen tausta olisi kiinnostava tutkimuskohde, mutta aineiston avulla ei kysymystä päästy kattavasti tarkastelemaan.

Aineisto on poikkileikkausaineisto, joten kausaaliioletusten suhteen on oltava varovainen tulkittaessa sitä, mikä vaikuttaa mihinkin. Tutkittaessa kiinnijäämisen kohdistumista tutkimuskysymyksen kannalta haastavaa on oman rikoskäyttäytymisen vakiointi. Tässä käytetään nuoren yleisen rikoskäyttäytymisen tietoja eikä suoraan tiettyyn kiinnijäämistilanteeseen liittyvää tekoa. Aiemmassa tutkimuksessa on eritelty tekokohtaista kiinni jäämisen todennäköisyyttä, jolloin analyysin ulkopuolelle jäävät henkilöt, jotka eivät ole kysytyä tekoa tehneet (Kivivuori 1997a).

Kuten itse ilmoitetun rikollisuuden kyselyissä yleensä, vastaaminen oli anonyymiä. Myös avovastauksia raportoitaessa on huolehdittu siitä, että tunnistamisen mahdollistavat tiedot (kuten henkilöiden ja paikkojen nimet) on poistettu.

⁶ Katoanalyysissä tarkasteltiin, minkälaisen ryhmän kyselytunnilta poissa olleet oppilaat muodostavat (nk. ulkoinen kato, ks. liitetaulukot 1 ja 2). Selkeästi luvattomia poissaoloja oli opettajien arvion mukaan suhteellisen vähän (8,6 %). Osa tapauksista, joissa poissaolon syy ei ole tiedossa, voi olla luvattomia poissaoloja. Luvallisten poissaolojen ja sairaana olevien osuus on suuri, joten poissaolevien ryhmä ei ole painottunut vain ”lintsaa-viin” oppilaisiin. Suurin osa poissa olleista oppilaista kuvattiin keskimääräistä kiltimäksi (49,8 prosenttia). Häiritseviksi opettajat arvioivat 9,5 prosenttia poissa olleista.

4.2 Muuttajat

Tilastollista yhteisvaihtelua tutkiessa menetelminä on käytetty ristiintaulukointia ja logistista regressioanalyysiä. Poliisille kiinnijäämisen kohdistamista analysoidessa on käytetty logistista regressioanalyysiä, koska selitettävä muuttuja eli poliisille kiinnijääminen on kaksiarvoinen. (Menetelmän käytöstä ks. tarkemmin Saarikkomäki 2010, 47–49.) Logistisen regressioanalyysin etuna on, että yksittäisten selittävien muuttujien vaikutuksia selitettävään muuttujaan voidaan tarkastella, kun muiden selitettävien muuttujien vaikutus on vakioitu (Alkula ym. 1994, 220–221).

Poliisin nuoriin kohdistamat toimenpiteet. Vuoden 2008 Nuorisoriikollisuuskyselyssä kysyttiin ensimmäistä kertaa kaikilta nuorilta – eli myös heiltä, jotka eivät olleet tehneet kysytyjä rikostekoja – poliisin heihin kohdistamista toimenpiteistä Suomessa. Käytetyt kysymykset on esitetty Liitteessä 2. Kysymykset koskivat *laukun tai vaatteiden tutkimista, joltain paikalta poistamista ja kiinniottamista*. Näillä kysymyksillä saadaan esimerkiksi tietoa poliisin nuoriin kohdistamien toimenpiteiden määristä. Kun jäljempänä analysoidaan monimuuttujamallin avulla poliisikontrollin kohteeksi joutumiseen vaikuttavia tekijöitä, tarkastelu rajataan koskemaan kuluneen vuoden aikana koettua poliisille kiinnijäämistä. Analyysi perustuu tällöin seuraavaan kysymykseen: ”*Onko poliisi ottanut sinut [kuluneen 12 kuukauden aikana] kiinni esimerkiksi viemällä poliisiasemalle tai ottamalla poliisiautoon?*”

Nuoren rikoskäyttäytyminen. Kun selitetään poliisin kontrollin kohteeksi joutumista, on tärkeää vakioida oman rikoskäyttäytymisen vaikutus. Itse ilmoitetun rikollisuuden aineisto antaa tähän hyvän mahdollisuuden. Lisäksi muita taustamuuttujia voidaan vakioida. Verrattuna esimerkiksi kvalitatiiviseen tutkimukseen, nuoren rikoskäyttäytymisen roolista kontrolliin vaikuttavana tekijänä saadaan luotettava kuva; aineisto ei rajaudu rikosaktiiviseen ryhmään, vaan sisältää myös nuoria, jotka eivät ole tehneet rikoksia.

Aiemmassa tutkimuksessa on huomioitu, että poliisikontaktin todennäköisyyttä lisää se, että nuori tekee erilaisia tekoja. Tekojen laaja-alaisuuden on arvioitu vaikuttavat jopa tekojen määrää enemmän (ks. esim. Kivivuori 1997a, 67–72; Pedersen & Wichstrom 1995). Nuoren rikoskäyttäytymistä mittaavana muuttujana on siksi tässä käytetty rikollisuuden laaja-alaisuutta kuvaavaa muuttujaa (kuluneen vuoden ajalta; ks. myös Kivivuori 2005b, 28). *Rikoskäyttäytymisen laajuus -muuttujassa* on siten mukana 14 tekoa: kotoa karkaaminen, seiniin piirtely, vahingonteko koulussa ja muualla, kaupasta, koulusta ja kotoa varastaminen, varastetun tavaran osto, koulukiusaaminen, osallistuminen tappeluun, pahoinpitely, marihuanan tai hasiksen käyttö, lääkkeiden käyttö päihteenä sekä humalassa moottoriajoneuvolla ajaminen (auto, moottoripyörä tai mopo). Näihin tekoihin osallistuminen on

jaettu neljään luokkaan (taulukko 1). Esimerkiksi yli viisi tekoa tarkoittaa, että nuori on osallistunut viiteen eri tekolajiin. Muuttuja ei kuvaa sitä, mitä näistä teoista nuori on tehnyt, eli esimerkiksi teon vakavuusastetta tai kuinka monta kertaa nuori on tekoja tehnyt. Muuttujassa ovat mukana kaikki nämä teot, vaikka osa niistä ei ole rikostekoja. Muuttuja kuvaa rikoskäyttäytymistä eli kriminalisoitujen tekojen tekemistä ja muiden sosiaalisten normien rikkomista. Tekolajit on pyritty kysymään niin, että ne mittaisivat nuorten kielletyn ja rikollisen käyttäytymisen eri ulottuvuuksia (Salmi 2009a, 2).

Rikoskäyttäytymistä kuvaavan muuttujan on tarkoitus kuvata nuoren rikosalttiutta yleisesti eikä yksittäisen teon yhteyttä kiinniottoon. Nuori on voinut tehdä muitakin tekoja kuin lomakkeessa kysytyjä. Yksittäisen puuttumistilanteen ”lakiin perustuvuutta” ei siten tässä ole pyritty arvioimaan. Esimerkiksi nuori, joka ei yleensä tee rikoksia, voi satunnaisesti tehdä jotakin, johon poliisilla on lain mukainen oikeus puuttua. Vastaavasti hyvin rikosaktiivinen nuori voi joutua ”ulko-oikeudellisin” perustein kontrollin kohteeksi.

Muut poliisikontrollin kohteeksi joutumista selittävät muuttujat. Logistiseen regressiomallinnukseen on rikoskäyttäytymisen lisäksi otettu nuoren perhettä kuvaavia muuttujia ja yksilökohtaisia taustatekijöitä. Muuttujien jakaumat on esitetty taulukossa 1, josta käy lisäksi ilmi muuttujien bivariaattiyhteys poliisin kiinniottamisen kohteeksi joutumiseen. Käytettyjen muuttujien avulla on pyritty mittaamaan juuri sellaisia ”ulko-oikeudellisia” tekijöitä, joiden pohjalta poliisikontrolli saattaa kohdentua valikoivasti.

a. Nuoren *vanhempien syntymämaa* on jaettu kahteen luokkaan: molemmat vanhemmat syntyneet Suomessa ja molemmat tai toinen vanhemmista syntynyt ulkomailla (muu maa). Jos ajatellaan tutkimustietoa siitä, että henkilöön voi etnisen taustan perusteella kohdistua poliisikontrollia, muuttuja ei ole siinä mielessä hyvä, että siinä ei ole eriteltynä maita. Muualla kuin Suomessa syntyneitä vanhempia oli aineistossa vähän, joten tarkempaa luokitusta ei olisi ollut mahdollista tehdä.

b. *Kuntatyyppi-muuttujaa* koskevat kuntaluokitukset on tehty vastaajien koulun paikkakunnan perusteella käyttäen Tilastokeskuksen kuntaluokitusta.

c. *Vanhempien ammattiasemaa* kuvaavaa muuttuja on luokiteltu Tilastokeskuksen ISCO-88-ammattikoodauksen mukaisesti (ks. liitetaulukko 3). Ongelmana on, että kysyttäessä nuorilta heidän vanhempiensa ammattia, puuttuvia tai epäselviä vastauksia oli paljon. Muuttuja on muodostettu isän ammatin mukaan, ja jos isän ammatti ei ole tiedossa, on käytetty äidin ammattia. Vastaamattomista suuri osuus ei asu vanhempiensa kanssa. Tällöin ammattiasema-muuttujan puuttuvien tietojen korvaaminen esimerkiksi moodilla ei ole ilmiön kannalta perusteltua. Puuttuvat tiedot ovat siksi omana luokkana analyyseissä.

Taulukko 1 Tutkimusväestön jakautuminen muuttujien luokkiin (N) sekä poliisille kiinnijääneiden osuudet muuttujien luokissa, % (bivariaattiyhteydet ja luokkien välisen eron merkitsevyys)

	N	Kiinnijääneiden osuus ^a	P-arvo (Chi ²)
Rikoskäyttäytymisen laajuus		%	<0,001
0 (ei tekoja)	2 661	2,2	
1–2	1 709	7,1	
3–5	859	16,3	
yli 5	410	33,7	
Sukupuoli			<0,001
Tyttö	2 859	4,9	
Poika	2 752	11,4	
Vanhempien syntymämaa			0,908
Molemmat suomalaisia	4 915	8,1	
Muu maa	265	8,3	
Vanhempien ammattiasema			<0,001
Ylimmät ryhmät/yrittäjät	2 093	6,4	
Keskiryhmät	1 243	7,5	
Työntekijät	2 037	9,8	
Puuttuva tieto	267	12,4	
Perhetyyppi			<0,001
Ydinperhe	3 760	6,5	
Yksinhuoltajaäiti	1 402	10,1	
Yksinhuoltajaisä	296	15,2	
Ei kumpaakaan vanhempaa	180	15,6	
Perheen taloudellinen tilanne			0,638
Keskimääräinen	3 391	7,8	
Erittäin hyvä	1 367	8,6	
Talousvaikeuksia	836	8,4	
Sosiaalinen kontrolli			
Korkea	2 104	4,7	
Keskimääräinen	1 788	7,6	
Matala	1 634	12,4	
Kuntatyyppi			0,019
Maaseutu	1 069	6,3	
Taajama	1 178	7,6	
Kaupunki	3 391	8,9	
Koulun jälkeiset suunnitelmat			<0,001
Lukio/kaksoistutkinto	3 040	3,1	
Ammattikoulu/työelämä	2 464	14,0	
Arvosanojen keskiarvo			<0,001
9–10 (kiitettävä)	947	1,7	
8–8,99 (hyvä)	1 698	4,2	
6–7,99 (tydyttävä)	2 670	11,2	
4–5,99 (heikko)	295	23,7	
Itsekontrolli			<0,001
Korkea	1 955	3,0	
Keskimääräinen	1 998	7,1	
Matala	1 610	15,5	
Humalajuomisen useus			<0,001
Ei koskaan	2 837	2,5	
Harvemmin kuin kerran kk	1 816	9,4	
1–2 kertaa kk	789	18,8	
Ainakin kerran viikossa	157	38,9	

^a Poliisille kiinnijääneiden prosentiosuudet laskettu rivien suuntaan. Tutkimusväestön jakautumisen laskettu niistä, jotka ovat vastanneet kysymykseen poliisille kiinnijäämisestä.

d. *Perhetyyppiä* kuvaava muuttuja on saatu kysymällä, keitä nuoren perheeseen kuuluu. Alkuperäisistä osioista on muodostettu neliarvoinen muuttuja (ks. taulukko 1).

e. *Perheen taloudellinen tilanne* on kysytty nuorelta antamalla vaihtoehdot: erittäin hyvä, melko hyvä, jonkin verran talousvaikeuksia tai paljon talousvaikeuksia. Suurin osa vastasi ”melko hyvä”, joka on luokka ”keskimääräinen”. Kaksi viimeistä ryhmää on yhdistetty yhdeksi ”talousvaikeuksia”-ryhmäksi.

f. *Koulutukseen liittyviä muuttujia*. *Kouluarvosanoista* on kysytty viimeisimmän todistuksen *arvosanojen keskiarvoa* matematiikan, äidinkielen ja englannin osalta. Koulumenestystä kuvaavassa muuttujassa on laskettu näiden kolmen arvosanan keskiarvo. Keskiarvot on luokiteltu neljään luokkaan. Lukuaineiden keskiarvon voi nähdä mittaavan nuoren kognitiivisia kykyjä. Muuttujan voi kuvastaa myös esimerkiksi kouluun sitoutumista tai vanhempien koulutusmyönteisyyttä (Salmi 2005, 93–94). Nuorta on myös pyydetty kertomaan *peruskoulun jälkeisistä suunnitelmista*.

g. *Sosiaalisen kontrollin* summamuuttuja on nuoren vanhempien sosiaalista kontrollia ja tukea kuvaava (Cronbachin $\alpha=0,68$). Summamuuttuja on muodostettu kysymyksistä perheestä ja vapaa-ajasta (ks. liite 2 lomake, kysymykset 264–267). Muuttuja mittaa vanhempien kanssa toimeen tulemistä ja vanhempien kiinnostusta koulumenestykseen ja nuoren kaveripiiriin.

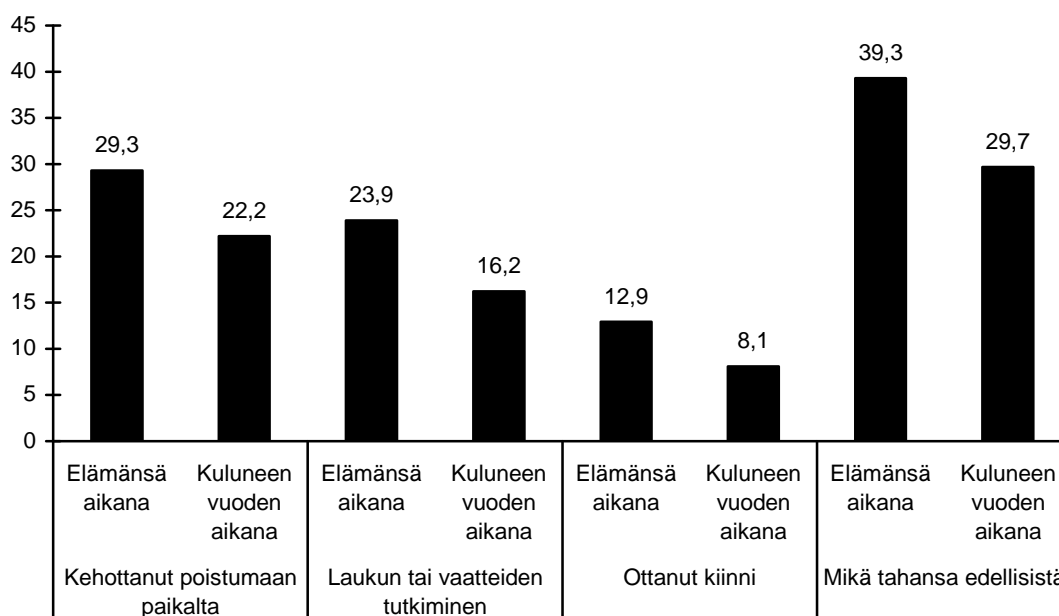
h. *Itsek kontrollin* summamuuttuja on muodostettu kysymyksistä riskienottoalttiudesta ja koulutehtäviin keskittymisestä (Cronbachin $\alpha=0,73$). Kysymykset mittaavat pitkäjänteisyyttä, halua ottaa riskejä, jännityksestä nauttimista ja hetkessä elämistä (ks. liite 2 lomake, kysymykset 259–263). Henkilöt, joilla on alhainen itsek kontrolli, ovat todennäköisemmin rikosaktiivisia kuin henkilöt, joilla on korkea itsek kontrolli (ks. esim. Gottfredson 2006, 83). Kehäpäätelmän välttämiseksi itsek kontrollin muuttujaa ei ole muodostettu kysymällä rikoskäyttäytymisestä (ks. Salmi 2005, 82; Salmi 2009b, 132–133). Sosiaalisen kontrollin ja itsek kontrollin muuttujat on jaettu niin, että luokissa on noin kolmasosa havainnoista. Samantyyllisiä mittareita on käytetty aiemminkin (Salmi 2005; Salmi 2009c, 132–159).

i. *Alkoholin juomisen* osalta käytetään muuttujaa, jossa nuorelta on kysytty, kuinka usein hän juo itsensä tosihumalaan.

4.3 Poliisin toimenpiteiden yleisyys ja sukupuolittainen tarkastelu

Tässä jaksossa esitetään kuvailevia tietoja siitä, kuinka suuri osa 15–16-vuotiaista suomalaisnuorista on joutunut poliisin toimenpiteiden kohteeksi. Tietoja esitetään kolmen toimenpiteen osalta: paikalta poistamisen, laukun tai vaatteiden tutkimisen ja kiinniottamisen yleisyydestä.⁷

Lähes 40 prosenttia nuorista on kokenut elämänsä aikana jonkun kyseisistä poliisikontakteista (kuvio 3). Kuluneen vuoden aikana poliisikontakteja on kokenut noin 30 prosenttia nuorista. Kyseisistä toimenpiteistä kehoitus paikalta poistumiseen on kaikkein yleisin, lähes joka kolmas nuori on kokenut tämän elämänsä aikana. Kuluneen vuoden aikana poliisi on kehottanut poistumaan joltain paikalta hieman yli viidesosaa nuorista.

Kuvio 3 Poliisin nuoriin kohdistamien toimenpiteiden yleisyys elämänsä aikana ja kuluneen vuoden aikana, % 15–16-vuotiaista nuorista 2008

Laukku tai vaatteet on tutkittu elämänsä aikana noin joka neljänneltä nuorelta ja kuluneen vuoden aikana noin 16 prosentilta nuorista. Poliisille kiinni jäämisen on kokenut elämänsä aikana 13 prosenttia nuorista. Kuluneen vuoden aikana poliisille kiinni on jäänyt kahdeksan prosenttia nuorista.

Nuorista viisi prosenttia on kokenut poliisille kiinnijäämisen ainoastaan kuluneen vuoden aikana. 4,7 prosenttia nuorista oli jäänyt poliisille kiinni

⁷ Tässä jaksossa on käytetty vastauksista ainoastaan niitä, joissa sukupuoli on tiedossa (N=5 756, joista tyttöjä=2 898 ja poikia=2 858).

aikaisemmin elämässään, mutta ei enää kuluneen vuoden aikana. Sekä kuluneen vuoden aikana että aikaisemmin elämässä poliisille kiinni oli jäänyt 3,2 prosenttia nuorista.

Taulukossa 2 on esitetty poliisin nuoriin kohdistamat toimenpiteet erikseen tytöille ja pojille. Laukun tai vaatteiden tutkimisen osalta tyttöjen ja poikien osuuksissa ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa kuluneen vuoden aikana. Koko elämän ajanjaksolla tarkasteltuna poliisi on tutkinut tyttöjen laukun tai vaatteet hieman poikia useammin. Tytöistä noin 25 prosenttia ja pojista noin 22 prosenttia on kokenut tämän. Kaikissa muissa tilanteissa poikien osuus on tyttöjä suurempi.

Taulukko 2 Poliisin nuoreen kohdistamat toimenpiteet, % 15–16-vuotiaista tytöistä ja pojista 2008

	Kehottanut poistumaan paikalta		Laukun tai vaatteiden tutkiminen		Ottanut kiinni		Mikä tahansa edellisistä	
	Tytöt	Pojat	Tytöt	Pojat	Tytöt	Pojat	Tytöt	Pojat
Elämänsä aikana	25,5	33,2	25,3	22,4	9,7	16,2	36,8	41,8
Kuluneen vuoden aikana	18,9	25,5	16,6	15,8	4,9	11,4	27,0	32,5

Sukupuolen ero oli tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,05$) kaikissa kohdissa lukuun ottamatta laukun tai vaatteiden tutkimista kuluneen vuoden aikana.

Kuluneen vuoden aikana pojista noin 33 prosenttia on ollut jonkun poliisin toimenpiteen kohteena ja tytöistä 27 prosenttia. Koko elämän aikana poliisi on kehottanut poistumaan joltain paikalta noin kolmasosaa pojista ja noin neljäsosaa tytöistä. Myös poliisille kiinnijäämisen kohdalla poikien osuus oli selvästi suurempi. Poliisille kiinniottamisen oli elämänsä aikana kokenut pojista noin 16 prosenttia ja tytöistä noin 10 prosenttia. Pojista noin 11 prosenttia oli kuluneen vuoden aikana otettu kiinni ja tytöistä noin 5 prosenttia, eli poikien osuus oli tyttöihin verrattuna yli kaksinkertainen.

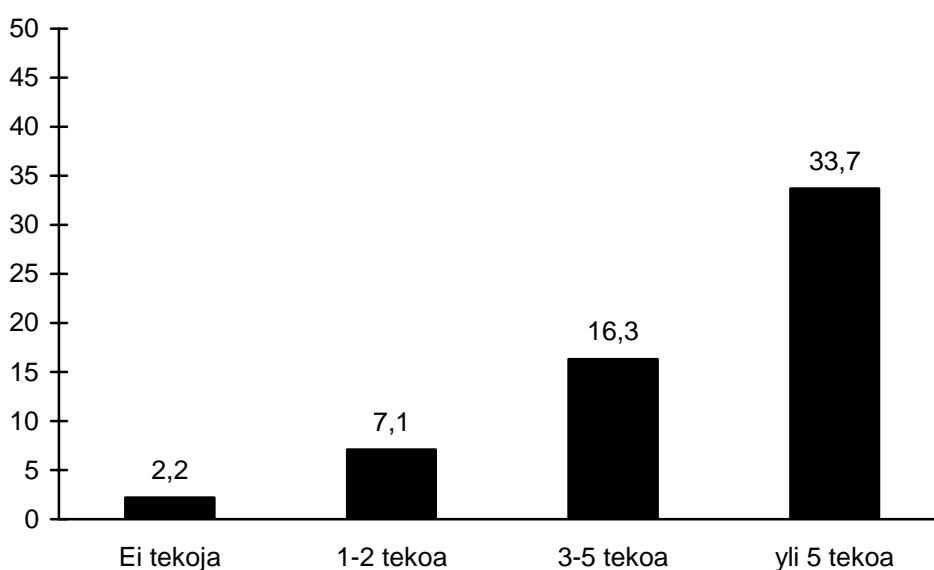
Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että poliisikontrollin kohteeksi joutuminen on melko yleistä. Noin 40 prosenttia nuorista on kokenut poliisikontrollia elämänsä aikana. Lähes joka kymmenes nuori oli jäänyt poliisille kiinni. Tuloksista ei voi päätellä, että poliisikontrollointi, esimerkiksi kiinnijäämisen osalta, kohdistuisi valikoivasti poikiin.

4.4 Nuoren rikoskäyttäytymisen yhteys poliisille kiinnijäämiseen

Seuraavaksi tarkastellaan nuorten rikoskäyttäytymisen laajuutta ja sen yhteyttä poliisille kiinnijäämiseen kuluneen vuoden aikana. Hieman yli puolet vastaajista oli tehnyt ainakin jonkin teon kuluneen vuoden aikana (mukana 14 tekoa). 1–2 erilaista tekoa tehneitä oli vastaajista noin kolmasosa (30,3

prosenttia). 3–5 erilaista tekoa tehneitä nuoria oli 15,2 prosenttia ja yli viisi erilaista tekoa tehneitä 7,3 prosenttia. Nuorista lähes puolet (47,2 prosenttia) eivät olleet tehneet yhtään kysytyistä teoista.

Kuviosta 4 nähdään, että tekojen laajuudella on yhteys kuluneen vuoden aikana tapahtuneeseen poliisille kiinnijäämiseen. Rikoskäyttäytymisen yhteys poliisille kiinnijäämiseen näyttää lineaariselta: mitä useampia teko-
muotoja nuori on kuluneen vuoden aikana tehnyt, sitä suurempi on poliisille kiinnijäämiseen yhteys (ks. myös esim. Kivivuori 1997; Sampson 1986). Tässä ei kuitenkaan tiedetä, onko kyseinen teko tai teot olleet syynä kiinnijäämiseen; syy voi olla joku muu.

Kuvio 4 Kuluneen vuoden aikana poliisin kiinni ottamia nuoria nuoren rikoskäyttäytymisen laaja-alaisuuden mukaan, % 15–16-vuotiaat nuoret 2008 (N=5 639; p<.001)

Ei yhtään kysyttyä tekoa tehneistä (lähes puolet vastaajista) 2,2 prosenttia oli jäänyt kiinni poliisille kuluneen vuoden aikana. Puolestaan yli viisi erilaista tekoa tehneistä (noin 7 prosenttia vastaajista) noin kolmasosa oli jäänyt poliisille kiinni. Luvun voi kääntää myös toisinpäin: 66 prosenttia yli viisi erilaista tekoa tehneistä ei ole jäänyt kiinni poliisille kuluneen vuoden aikana. Kontrolli on kohdistunut vain pieneen osaan niistäkin nuorista, jotka tekivät laajasti tekoja.

4.5 Poliisikontrollin kohdistumisesta: monimuuttujamalli

Seuraavaksi tarkastellaan nuoren rikoskäyttäytymisen ja muiden muuttujien yhteyttä kuluneen vuoden aikana tapahtuneeseen poliisille kiinnijäämiseen (ottanut kiinni). Edellä havaittiin, että rikoskäyttäytymisen laajuudella oli yhteys poliisille kiinnijäämiseen. Rikoskäyttäytyminen on tärkeä muuttuja kahdesta syystä: Ensimmäkin voidaan nähdä, millainen rikoskäyttäytymisen yhteys poliisille kiinnijäämiseen on, kun muut tekijät on vakioitu. Toiseksi rikoskäyttäytymisen vakiointi on oleellista, jotta voidaan tarkastella muiden muuttujien yhteyttä poliisille kiinnijäämiseen. Edellä havaittiin myös, että poikien osuus poliisille kiinnijääneissä oli tyttöjä huomattavasti suurempi. Tämä voisi johtua siitä, että pojat tekevät laajemmin rikollisia tekoja tyttöihin verrattuna. Monimuuttujamallin avulla voidaan tarkastella sitä, kohdistuuko esimerkiksi poikiin enemmän poliisikontrollia kuin heidän rikosaktiivisuutensa selittää.

Logistisessa regressioanalyysissä ollaan kiinnostuneita selitettävän tapahtuman ristitulosuhteesta (*odds ratio*) (ks. esim. Nummenmaa 2004, 320–322). Tulosten esittelyssä on käytetty termiä ”riski” kommentoitaessa ristitulosuhteita.⁸ Selittävästä muuttujista yksi luokka on referenssikategoria, joka saa arvon 1. Muiden luokkien riskiä (OR-lukua) verrataan suhteessa tämän ryhmän riskiin. Jos OR on yli yhden, on muuttujan luokan riski tapahtumalle vertailukategoriaa suurempi. Jos OR on alle yhden, tämän luokan riski on vertailuryhmää pienempi. (Ks. Tabachnick & Fidell 2007, 461–463.)

Mallinnus on suoritettu kuudessa vaiheessa vaiheittain, vaikka tulkinnan päähuomio on viimeisessä, täydessä mallissa (taulukko 3). Mallinnusstrategia on seuraava: Ensin tarkastellaan kaikkien edellä kuvattujen muuttujien itsenäistä yhteyttä selitettävään muuttujaan eli poliisille kiinnijäämiseen (malli 0). Informaatio on sama kuin ristiintaulukoinnissa (taulukko 1), mutta tästä nähdään lisäksi kunkin muuttujan luokan riski (OR) ja tilastollinen merkitsevyys. Mallissa 1 esitetään ainoastaan rikoskäyttäytymisen laajuuden yhteys poliisille kiinnijäämiseen. Mallissa 2 on lisäksi sukupuoli. Mallissa 3 mukaan tulevat edellisten lisäksi rakennemuuttujat, jotka ovat nuoren perheeseen liittyviä tekijöitä ja lisäksi mallissa on kuntatyyppejä. Tämän jälkeen mallinnukseen lisätään vielä yksilötason muuttujia: mallissa 4 on kouluun liittyvät muuttujat ja mallissa 5 itsekontrollia ja humalajuomi-

⁸ Termiä ”riski” käytetään tässä analyttisena konventiona; puhe poliisille kiinni jäämisen ”riskistä” ei sisällä merkitystä, että kiinni jääminen olisi sinänsä kielteinen tapahtuma. Käsitettä ”todennäköisyys” käytetään tässä riskin synonyyminä.

sen useutta ilmentävät muuttujat. Viimeisessä mallissa ovat mukana kaikki muuttujat.⁹

Taulukko 3 Logistisen regressioanalyysin mallinnusstrategia, selitettävänä muuttujana poliisille kiinnijääminen

Malli 0	Selittävien muuttujien yhteys poliisille kiinnijäämiseen, yksitellen (bivariaattitaso)
Malli 1	Rikoskäyttäytymisen laajuus
Malli 2	Malli 1 + Sukupuoli
Malli 3	Malli 2 + Rakennemuuttujat: Perheeseen liittyvät muuttujat ja kuntatyyppi
Malli 4	Malli 3 + Yksilötason muuttujat A: Koulumenestys ja koulun jälkeiset suunnitelmat
Malli 5	Malli 4 + Yksilötason muuttujat B: Itsekontrolli ja humalajuomisen useus

Bivariaattitason tarkastelu. Poikien riski jäädä kiinni poliisille on 2,4-kertainen suhteessa tyttöihin (taulukko 4, *malli nolla*). Vanhempien syntymämaa ja perheen taloudellinen tilanne eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Kuntatyyppejä verrattaessa taajamassa asuvien nuorten riski, verrattuna maaseudulla asuviin, ei ollut tilastollisesti merkitsevästi. Kaupungissa asuvilla nuorilla oli sen sijaan lähes puolitoista kertaa korkeampi riski kokea kiinnijääminen. Myöskään verrattuna niiden nuorten välillä, joiden vanhemmat olivat ammattiaseman keskiryhmässä, ero ylimpään ryhmään ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

Rakennemuuttujista kaikki muut kuin edellä mainitut, olivat tilastollisesti merkitseviä. Vanhempien (isän) ammattiasemalla näyttää bivariaattitason tarkastelussa olevan yhteys poliisille kiinnijäämiseen: ylimpään ryhmään verrattuna työntekijöiden lapsilla on noin puolitoistakertainen riski jäädä kiinni poliisille. Niillä, joiden vanhempien ammatti ei ollut tiedossa, oli myös suurempi riski jäädä kiinni poliisille. Perhetyyppi oli niin ikään yhteydessä poliisille kiinnijäämiseen. Ydinperheeseen verrattuna, niillä nuorilla joiden äiti oli yksinhuoltaja, riski oli noin puolitoistakertainen. Niiden nuorten, jotka eivät asuneet vanhempiensa kanssa, riski oli kaksi ja puolikertainen ydinperheeseen verrattuna. Yksinhuoltajaisän perheissä riski oli edellistä hieman suurempi (OR-luku 2,87). Nuorilla, jotka omasivat korkean sosiaalisen kontrollin, oli pienempi riski jäädä kiinni poliisille kuin niillä nuorilla, joiden sosiaalinen kontrolli oli keskimääräinen tai matala.

Yksilötason muuttujista kaikki olivat tilastollisesti merkitseviä. Nuoren peruskoulun jälkeiset suunnitelmat olivat yhteydessä poliisille kiinnijäämiseen: ammattikouluun tai suoraan työelämään suunnittelevien riski oli noin 5-kertainen lukioon verrattuna. Koulumenestys oli myös yhteydessä kiinnijäämiseen: kiitettävästi koulussa menestyviin verrattuna heikosti menesty-

⁹ Analyysistä on jätetty pois muuttujat, jotka eivät olleet tilastollisesti merkitseviä eivätkä mielekkäitä vakiointeja. Nämä ovat: sisarusten lukumäärä, vanhempien työelämässä olo ja paikkakunnalla asumisen kesto.

neiden riski oli noin 18-kertainen. Yhteys kulki lineaarisesti; mitä alempi arvosana, sitä suurempi riski kiinnijäämiseen. Korkeaan itsekontrollin verrattuna niillä nuorilla, joilla oli keskimääräinen tai matala itsekontrolli, oli suurempi riski poliisille kiinnijäämiseen: matalan itsekontrollin omaavilla riski oli noin kuusinkertainen. Humalajuomisen useus oli myös selkeästi yhteydessä poliisille kiinnijäämiseen. Ainakin kerran viikossa humalaan itsensä juovien nuorten osuus oli noin 25-kertainen verrattuna niihin, jotka eivät koskaan juo itseään humalaan. 1–2 kertaa viikossa juovien riski oli lähes 10-kertainen.

Bivariaattitason yhteyksistä ei voi päätellä sitä, kohdistuuko kontrolli valikoivasti. Tuloksista voi nähdä ainoastaan sen, mikä on kyseisen muuttujan luokan poliisille kiinnijäämiseen riski. Muuttujien yhteyttä poliisille kiinnijäämiseen voidaan tarkastella paremmin, kun mallissa on mukana rikoskäyttäytymisen laajuus eli nuoren rikoskäyttäytyminen vakioidaan.

Taulukko 4 Logistinen regressio, selitettävänä muuttujana poliisille kiinnijääminen, OR (N=5 250)

Selittävät muuttujat	Malli 0	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 5
Riköskäyttäytymisen laajuus						
0	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
1–2	3,34***	3,34***	3,25***	3,03***	2,66***	1,97***
3–5	8,58***	8,58***	8,37***	7,42***	5,74***	3,52***
yli 5	22,68***	22,68***	22,92***	20,18***	14,54***	7,41***
Sukupuoli						
Tyttö	1,00		1,00	1,00	1,00	1,00
Poika	2,40***		2,39***	2,32***	1,96***	2,14***
Rakennemuuttajat						
Vanhempien syntymämaa						
Suomi	1,00			1,00	1,00	1,00
Muu maa	1,12			1,09	1,12	1,19
Vanhempien ammattiasema						
Ylimmät ryhmät/yrittäjät	1,00			1,00	1,00	1,00
Keskiryhmät	1,15			1,02	,84	,84
Työntekijät	1,52**			1,37*	,97	,96
Puuttuva tieto	2,04**			1,62	1,20	1,27
Perhetyyppi						
Ydinperhe	1,00			1,00	1,00	1,00
Yksinhuoltajaäiti	1,59***			1,25	1,15	1,08
Yksinhuoltajaisä	2,87***			1,96***	1,69**	1,66*
Ei asu vanhempiensa kanssa	2,54***			1,83*	1,58	1,49
Perheen taloudellinen tilanne						
Keskimääräinen	1,00			1,00	1,00	1,00
Erittäin hyvä	1,09			1,28	1,29	1,28
Talousvaikeuksia	1,05			,79	,77	,77
Sosiaalinen kontrolli						
Korkea	1,00			1,00	1,00	1,00
Keskimääräinen	1,66***			1,12	1,12	1,08
Matala	2,95***			1,51**	1,42*	1,28
Kuntatyyppi						
Maaseutu	1,00			1,00	1,00	1,00
Taajama	1,22			1,32	1,45	1,42
Kaupunki	1,44*			1,64**	1,87***	1,79***
Yksilötason muuttajat A						
Koulun jälkeiset suunnitelmat						
Lukio/kaksoistutkinto	1,00				1,00	1,00
Ammattikoulu/työelämä	5,12***				2,37***	2,16***
Arvosanojen keskiarvo						
Kiitettävä (9–10)	1,00				1,00	1,00
Hyvä (8–8,99)	2,30**				1,48	1,31
Tyydyttävä (6–7,99)	6,77***				2,00*	1,66
Heikko (4–5,99)	17,60***				3,30***	2,47**
Yksilötason muuttajat B						
Itsekontrolli						
Korkea	1,00					1,00
Keskimääräinen	2,67***					1,19
Matala	6,27***					1,18
Humalajuomisen useus						
Ei koskaan	1,00					1,00
Harvemmin kuin kerran kk	4,07***					2,13***
1–2 kertaa kk	9,63***					3,18***
Ainakin kerran viikossa	25,68***					5,43***

*= p<0,05, ** =p<0,01 ja *** =p<0,001. Puuttuvia tietoja=576.

Monimuuttuja-analyysi. Seuraavassa tarkastellaan ensinnäkin sitä, mikä on nuoren rikoskäyttäytymisen vaikutus poliisille kiinnijäämiseen ja toiseksi sitä, mikä on muiden selittävien muuttujien yhteys poliisille kiinnijäämiseen, kun rikoskäyttäytyminen on vakioitu. Nuoren rikoskäyttäytymisen laajuudella on tilastollisesti merkitsevä yhteys poliisille kiinnijäämiseen: mitä laajemmin nuori on tehnyt erilaisia tekoja, sitä todennäköisemmin hän on jäänyt poliisille kiinni. Taulukosta 4, *mallista 1* nähdään, että verrattuna ei yhtään tekoa tehneisiin, 1–2 erilaista tekoa tehneiden riski on noin kolminkertainen ja 3–5 erilaista tekoa tehneillä riski on tätä suurempi (OR-luku 8,58). Verrattuna ei yhtään tekoa tehneisiin, yli viisi erilaista tekoa tehneillä poliisille kiinnijäämisen riski on edellisiä huomattavasti suurempi (OR-luku 22,68).

Malli 2. Rikoskäyttäytymisen laajuuden riskeissä ei juuri tapahdu muutoksia, kun mukaan lisätään sukupuoli. Poikien suurempi riski (OR-luku 2,39) jäädä kiinni poliisille tyttöihin verrattuna säilyy samanlaisena, kun rikoskäyttäytymisen laajuus on mallissa mukana. Poikien suurempaa riskiä jäädä kiinni poliisille ei siis selitä se, että heidän rikoskäyttäytymisensä olisi laajempaa kuin tyttöillä.

Mallissa 3 lisätään analyysiin sukupuolen ja rikoskäyttäytymisen lisäksi perheeseen liittyvät muuttujat ja kuntatyyppi. Muutoksia bivariaattitason tarkasteluun (malli 0) ei juuri tapahdu sukupuolen ja rikoskäyttäytymisen osalta eikä niiden muuttujien osalta, jotka eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Rikoskäyttäytymisen laajuus -muuttujan OR-luvut laskevat hieman. Vanhempien ammattiaseman kohdalla puuttuvien tietojen luokka ei ole enää tilastollisesti merkitsevä. Perherakenteen osalta yksinhuoltajaäitien nuorten riski jäädä kiinni poliisille ei eroa tilastollisesti merkitsevästi ydinperheen nuorista. Niiden nuorten, joiden isä on yksinhuoltaja tai jotka eivät asu vanhempiensa kanssa, riski jäädä kiinni sen sijaan on yhä suurempi kuin ydinperheiden lasten. Tosin OR-luvut ovat hieman pienempiä kuin bivariaattitason tarkastelussa. Sosiaalisen kontrollin muuttujan osalta ainoastaan matala sosiaalinen kontrolli, verrattuna korkeaan, on tilastollisesti merkitsevä. Kuntatyyppin osalta kaupungissa asuvien riski näyttää jopa hieman kohonneen (OR-luku on 1,64), kun rikoskäyttäytyminen, sukupuoli ja perheeseen liittyvät muuttujat on vakioitu.

Mallissa 4 otetaan mukaan koulun jälkeiset suunnitelmat ja koulumenestys. Nämä yksilön kognitiivisiin piirteisiin liittyvät muuttujat eivät poista suurinta osaa edellisessä mallissa havaituista muuttujien yhteyksistä, paitsi muuttujien luokat ei-vanhempia ja työntekijät. Niiden nuorten, jotka eivät asu vanhempiensa kanssa, riski ei ole enää tilastollisesti merkitsevä. Rikoskäyttäytymisen laajuuden yhteys poliisikontrollin kohteeksi joutumiseen laskee nyt kuitenkin enemmän kuin edellisissä malleissa. Poikien riski tyt-

töihin verrattuna säilyy yhä tilastollisesti merkitsevä. Kouluun liittyvien muuttujien lisääminen poisti työntekijöiden ammattiaseman ja poliisille kiinnijäämisen yhteyden.

Ammattikouluun tai työelämään suuntaavien nuorten riski on yhä lukioon suuntaavia suurempi (OR-luku 2,37). Koulun jälkeiset suunnitelmat ovat yhä tilastollisesti merkitsevä selittäjä, vaikka koulumenestys on vakioitu. Kouluun liittyvien yksilötason muuttujien yhteydet ovat heikomat kuin bivariaattitason tarkasteluissa. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että rikoskäyttäytyminen on tässä mallissa vakioitu. Kiitettävästi menestyviin verrattuna hyvin koulussa menestyvien luokka ei ole enää tilastollisesti merkitsevä. Muiden luokkien riskien ero on merkitsevä; tyydyttävästi menestyvien luokassa riski kiinnijäämiseen on kaksinkertainen ja heikosti menestyvien riski on noin kolminkertainen.

Viimeisessä eli *viidennessä mallissa* mukaan otettiin nuoren humalajuomisen useutta kuvaava muuttuja ja itsekontrollin tasoa kuvaava muuttuja. Muuttujat voisivat esimerkiksi poistaa rikoskäyttäytymisen laajuuden vaikutuksen, jos poliisikontrollin kohteeksi joutumiseen vaikuttaisi esimerkiksi vain huono itsekontrolli (ks. esim. Engel ym. 2000) tai humalajuominen. Rikoskäyttäytymisen laajuuden muuttujan riskit laskivat lähes puoleen edellisen mallin riskeistä. OR-lukujen lasku rikoskäyttäytymisen osalta johtuu erityisesti humalajuomisen huomioimisesta (yksilötason muuttujia tarkasteltiin myös erillisenä mallina).

Verrattuna niihin, jotka eivät koskaan juo itseään humalaan, oli harvemmin kuin kerran kuukaudessa juovien riski jäädä kiinni poliisille noin kaksinkertainen. 1–2 kertaa juovien riski oli noin kolminkertainen ja ainakin kerran viikossa juovien yli viisinkertainen. Tämä vaikuttaa ymmärrettävältä, koska humalajuominen itsessään voi olla rikos nuorten kohdalla (alkoholin hallussapito) ja humalassa oleminen voi myös sellaisenaan lisätä kiinnijäämisen riskiä. Itsekontrollin ja humalajuomisen useuden muuttujien mukaanotto ei sinällään poistanut kokonaan minkään muun selittävän muuttujan yhteyttä edelliseen malliin verrattuna, lukuun ottamatta sosiaalista kontrollia. Riskit tosin laskivat hieman.

Sukupuolten välinen ero säilyi myös lopullisessa mallissa; poikien riski on 2,14-kertainen tyttöihin verrattuna. Nuorilla, joiden isä on yksinhuoltaja, on tilastollisesti merkitsevä riski jäädä kiinni poliisille: riski on 1,66-kertainen ydinperheen nuoriin verrattuna. Kaupungissa asuvien nuorten riski verrattuna maaseudulla asuviin on lähes kaksinkertainen. Verrattuna kiitettävästi koulussa menestyviin, tyydyttävästi menestyneet eivät ole enää tilastollisesti merkitsevä luokka. Heikosti koulussa menestyvien riski joutua poliisikontrollin kohteeksi oli kiitettävästi menestyviin verrattuna noin kaksi ja puolikertainen. Ammattikouluun suunnittelevilla oli hieman yli

kaksinkertainen riski jäädä poliisille kiinni lukioon suunniteleviin verrattuna.

Vanhempien syntymämaa, vanhempien ammattiasema, perheen taloudellinen tilanne, sosiaalisen kontrollin ja itsekontrollin muuttajat eivät olleet viimeisessä mallissa tilastollisesti merkitseviä poliisille kiinnijäämistä selittäviä muuttujia. Itsekontrollin ja humalajuomisen välinen korrelaatio saattaa poistaa itsekontrollin vaikutuksen, kun muuttajat lisätään samassa mallissa.¹⁰ Perheen taloudellinen tilanne ja vanhempien syntymämaa eivät olleet yhdessäkään mallissa tilastollisesti merkitseviä.

Rikoskäyttäytymisen laajuudella on selkeä yhteys poliisille kiinnijäämiseen. Muiden muuttujien vakiointi ei poistanut tätä yhteyttä. Rikostekoja laajemmin tehneiden riski säilyi korkeana, verrattuna ei yhtään tekoa tehneisiin. Nuoren rikosaktiivisuus on siten varsin merkittävä poliisille kiinnijäämistä selittävä tekijä.¹¹

Keskeisenä tuloksena on lisäksi se, että kun rikoskäyttäytyminen ja muita muuttujia vakioitiin, poliisille kiinnijäämisen riski on suurempi pojilla, kaupungissa asuvilla nuorilla ja niillä nuorilla, joiden isä on yksinhuoltaja. Lisäksi koulumenestykseltään heikoilla oppilailla ja ammattikouluun tai suoraan työelämään suuntaavilla nuorilla riski kiinnijäämiseen oli korkeampi. Usein humalaan itsensä juominen lisäsi myös selvästi poliisille kiinnijäämisen riskiä. Tulokset viittaavat myös siihen, että vanhempien syntymämaalla ja perheen taloudellisella tilanteella ei ollut yhteyttä poliisin kontrollin kohteeksi joutumiseen. Sama pätee myös vanhempien ammattiasemaan sekä sosiaaliseen ja itsekontrolliin, kun rikosaktiivisuus ja humalajuominen vakioidaan. Havainto voi merkitä sitä, että nuoren rikollisuus ja humalassa oleminen ovat tapoja, joilla sosiaalisen kontrollin puute ja alhainen itsekontrolli ilmenee nuoria kontrolloiville tahoille, mukaan lukien poliisille.

¹⁰ Korkeimmat korrelaatiot olivat seuraavilla muuttujilla: arvosanojen keskiarvo ja koulunjälkeiset suunnitelmat ($r=,58$); rikoskäyttäytymisen laajuus ja humalajuomisen useus ($r=,51$); humalajuomisen useus ja matala itsekontrolli ($r=,41$) sekä rikoskäyttäytymisen laajuus ja matala itsekontrolli ($r=,41$). Jos humalajuomista kuvaava muuttuja jätetään pois viimeisestä mallista, verrattuna korkeaan itsekontrolliin, matalan itsekontrollin omaavien riski kiinnijäämiseen oli 1,53-kertainen ($p<0,05$).

¹¹ Mallinnuksessa testattiin erikseen myös seuraavat muuttajat: selkeästi rikoksiksi määriteltujen tekojen lukumäärä kuluneen vuoden aikana ja tekokohtainen summamuuttuja (ks. liitetaulukko 4). Tulokset eivät poikenneet tässä esitetyistä. (Mallintamisesta tarkemmin ks. Saarikkomäki 2010, 62–63, 108.)

5 POLIISIN PUUTTUMISEEN JOHTANEET TILANTEET NUORTEN KUVAAMINA

5.1 Tietolähteenä nuorten tilannekuvaukset

Poliisin kiinniottamiseen liittyvän kysymyksen jälkeen nuorta pyydettiin lomakkeessa täyttämään omin sanoin lyhyt avovastaus kuluneen vuoden aikana tapahtuneesta, tuoreimmasta kiinniottotilanteesta. Nuorilta kysyttiin, mitä poliisit tekivät ja miksi he tekivät niin (liite 2 lomake; aineistosta ks. edellä kohta 4.1). Avovastauksilla saadaan tarkempaa tietoa kiinniottotilanteiden luonteesta, ja nuorten omat kertomukset ja näkemykset tulevat niiden kautta esiin. Sen sijaan aineisto ei mahdollista tilanteiden arviointia oikeudelliselta kannalta, koska käytössä on vain yhden osapuolen kertomus tapahtumien kulusta. Tavoitteena ei olekaan oikeudellinen arviointi, vaan nuorten kokemusten kuvaaminen laadullisin menetelmin.

Avovastausten anti on lisäksi siinä, että niissä ei ole ennalta määritelty tiettyä rikostekoa. Vastauksissa nuoret ovat kertoneet, mitä he tekivät ja mitä poliisit tekivät. Edellisessä luvussa esitettyjen tulosten mukaan pojilla oli tyttöjä suurempi todennäköisyys jäädä poliisille kiinni ja lisäksi muun muassa humalajuominen lisäsi kiinnijäämisen todennäköisyyttä. Kontrollin kohdistumisen kysymys oli keskeisenä myös avovastauksia analysoidessa, joten tyttöjen ja poikien vastaukset on eritelty. Mukana analyysissä ovat myös muutamat vastaajat, jotka eivät ilmoittaneet sukupuoltaan. Lisäksi tässä kuvataan päihteiden käytön roolia.

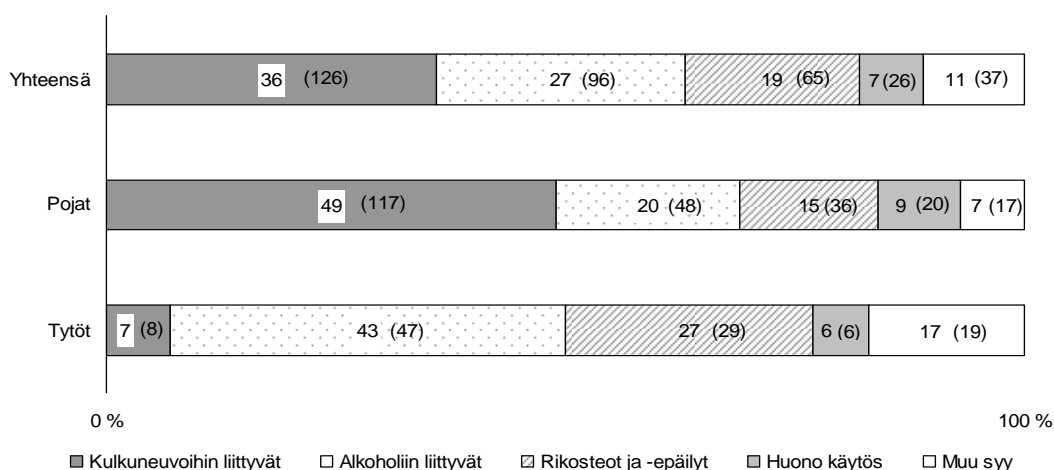
Tutkimusmenetelmänä on sisällönanalyysi ja -erittely, jolloin ilmiöstä pyritään saamaan kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan pyrkimystä kuvata tekstin sisältöä sanallisesti. Sisällön erittelyllä sen sijaan tarkoitetaan sellaista analyysimuotoa, jossa tekstin sisältöä kuvataan numeerisesti. Analyysi on tehty pääosin sisällön erittelyn keinoin, vastaukset on luokiteltu ryhmiksi ja teemoiksi. Tulokset esitetään kvantitatiivisesti, mutta tuloksia ei voi yleistää kaikkia poliisille kiinnijääneitä nuoria koskevaksi. Luokitusten sisältöä avataan kuvaamalla ja siteeraamalla nuorten vastauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93–110.)

Poliisille kiinnijäämisestä ei välttämättä seuraa virallista dokumenttia tai merkintää poliisin rekistereihin. Tästä syystä on tärkeää tutkia myös nuorten omia vastauksia ja kokemuksia kiinnijäämisestä. Tuloksista on karsittu vain muutamia vastauksia, jotka eivät selkeästi kuuluneet joukkoon. Tulkintoja tehdessä on otettava huomioon, että kaikki eivät avovastauksiinkaan vastaa, joten vastaukset voivat olla vinoutuneita. Vastaaja on kertonut tilanteestaan halunsa, muistinsa ja tietonsa mukaan.

Vastaukset on luokiteltu tekojen ja tilanteiden mukaan (kohta 5.2) ja poliisin toimenpiteiden mukaan (kohta 5.3). Yhden henkilön vastaus voi olla useammassa pää- ja alaluokassa. Useassa vastauksessa nuori ei ollut kertonut molempia asioita, eli sekä tekoa että poliisin toimenpiteitä, joten nämä luokiteltiin erillisiksi ryhmiksi. Sisällönerittelyn heikkoutena on, että kun vastaukset paloitellaan näin, teon ja toimenpiteen syy-seuraus-suhteita ei voi hahmottaa. Tämän paikkaamiseksi kuvataan kokonaisia avovastauksia. Sitaateiksi on poimittu sekä tyypillisiä että poikkeavia vastauksia.¹²

5.2 Mitä nuori teki

Nuoret kuvasivat niitä rikostekoja ja muita tilanteita, joissa kiinniottaminen tapahtui esimerkiksi kertomalla omasta rikosteosta, humalatilasta tai käyttäytymisestä kohdatessaan poliisin. Kuviosta 5 nähdään, että suurin osa tilanteista, joissa nuoret olivat kuluneen vuoden aikana jääneet poliisille kiinni, koskivat kulkuneuvoihin liittyviä tilanteita (36 %). Toiseksi eniten (27 %) oli alkoholiin liittyviä vastauksia. Rikostekoihin ja epäilyihin liittyviä kiinnijäämistilanteita oli noin viidesosa. Huonosta käytöksestä kerrottiin yhteensä seitsemässä prosentissa vastauksista.

Kuvio 5 Poliisin puuttumisen syy, nuoren kuvaamien tekojen ja tilanteiden prosentiosuudet, % ja N (N=350, tytöt=109, pojat=238)

¹² Analyysistä on poistettu ne, joissa nuori ei ole vastannut jääneensä kiinni poliisille kuluneen vuoden aikana. Tämän rajauksen jälkeen avovastauksia oli yhteensä 394. Pieni osa nuorista ei halunnut kertoa tilanteesta, ja he ilmaisivat tämän selvästi. Pois rajattiin ne, jotka vastasivat vain ”en kerro” (N=15) tai vastaus oli epäselvä (N=11). Jäljelle jäi 368 vastausta. Poliisille kuluneen vuoden aikana kiinnijääneitä nuoria oli aineistossa yhteensä 455 (8,1 prosenttia kaikista vastanneista). Tästä nähdään, että vastauksissa on katoa; 61 nuorta ei vastannut avovastaukseen, vaikka heidän olisi ”kuulunut” siihen vastata. Kiinnijäämisestä kertoneiden nuorten avovastausten ”vastausprosentti” on 86,6.

Pojilla poliisille kiinnijääminen johtui selkeästi kulkuneuvoihin liittyvistä tilanteista. Lähes puolet poikien teoista oli näitä (kuvio 5). Alkoholiin liittyviä tilanteita oli poikien vastauksista noin viidesosa ja rikostekoja sekä rikosepäilyjä oli hieman tätä vähemmän. Huonoon käyttöön liittyviä kiinnijäämistilanteita kuvattiin yhdeksässä prosentissa vastauksista. Tyttöillä suurin osuus, jonka johdosta poliisille kiinnijääminen oli koettu, oli alkoholiin liittyvät tilanteet (43 %). Tyttöillä kulkuneuvoihin liittyvien vastausten osuus kaikista vastauksista oli vain seitsemän prosenttia. Rikostekojen ja rikosepäilyjen osuus oli tytöillä 27 prosenttia kaikista teoista ja tilanteista. Seuraavaksi eritellään tarkemmin, minkälaisia tekoja ja tilanteita luokitukset sisältävät.

Taulukko 5 Poliisin puuttumisen syy, nuorten kuvaamat teot ja tilanteet, % ja N

	Työt		Pojat		Yhteensä*	
	%	N	%	N	%	N
Kulkuneuvoihin liittyvät						
Mopoon liittyvät	5	5	39	94	29	100
Muut/epäselvät kulkuneuvot	2	3	10	23	7	26
Alkoholiin liittyvät						
Päihtymys tai hallussapito	36	39	12	28	19	67
Alkoholin vaikutuksen alaisena	7	8	8	20	8	29
Rikosteot ja -epäilyt						
Näpistys	21	23	5	11	10	34
Vahingonteko	4	4	5	12	5	16
Väkivalta	2	2	5	13	4	15
**Epäilty rikoksesta		4		8		12
Huono käytös						
Epäasiallinen käytös	3	3	7	16	5	19
Väärä paikka	3	3	2	4	2	7
Muu syy						
Muut	16	18	6	15	10	34
Kaverin teot	1	1	1	2	1	3
Yhteensä *	100	109	100	238	100	350

* Tyttöjen ja poikien tekokohtainen yhteensä-määrä ei aina täsmää, koska osa vastaajista ei kertonut sukupuoltaan. ** Ei yhteensä määrää, koska on jo laskettu kunkin teon kohdalle.

Kulkuneuvoihin liittyvät. Poliisille kiinnijäämisen syissä korostuivat mopoihin liittyvät teot (taulukko 5). Vastaajista lähes kaikki olivat poikia. Syyksi kiinnijäämiseen oli usein mainittu viritetyllä mopolla ajaminen tai ylinopeus (N=29). Eräs nuori kertoo tyypillisestä tilanteesta: ”*Ottivat autoon ku oli ratsiat ja moppe kulki vähä liian lujaa.*” Neljässä vastauksessa oli mopon kyydissä ollut useampi henkilö ja myös neljässä tilanteessa oli ajettu ilman kypärää. Ilman ajokorttia oli ajanut kuusi nuorta. Kolmessa vastauksessa nuori oli ollut kolarissa. Useampi teko oli kyseessä yhdeksässä vastauksessa: ”*Olin mopon kyydissä ilman kypärää, antoivat rikesakon.*” Kuusi vastaajaa kertoi olleensa humalassa mopoa ajaessaan. Lisäksi

mainittiin esimerkiksi punaisia päin ajaminen ja poliisia karkuun ajaminen. Muut kulkuneuvot -luokassa yhdessä vastauksessa oli kyse polkupyörällä ajamisesta ilman valoja ja yhdessä autolla ajamisesta. Kahdeksassa tapauksessa oli kyseessä rattijuopumus, mutta kulkuneuvoa ei kerrottu. Teot olivat samanlaisia kuin edellä.

Alkoholiin liittyvät. Alkoholin vaikutuksen alaisena -luokassa on eriteltyinä ne teot, joissa päätekona oli jokin muu, esimerkiksi väkivalta tai mopolla ajaminen, mutta nuori kertoi myös alkoholin käytöstä (N=29, taulukko 5). Suurin osa alkoholin vaikutuksen alaisena tehdyistä teoista oli mopoiluun liittyviä tekoja, mikä saattaa selittää sen, että vastaajista yli puolet oli poikia. Päähtymys tai hallussapito -luokassa on ne tapaukset, joissa kiinnijäämisen syyksi on mainittu ainoastaan päihteiden (lähinnä alkoholin) nauttiminen ja/tai alkoholin hallussapito (N=67). Alkoholiin liittyvien tekojen kohdalla tyttöjen vastauksia oli enemmän. Huumausaineisiin liittyviä tekoja oli ainoastaan neljä (vastaajat poikia), joista yhdessä nuori sanoi, että kyseessä oli vain epäily.

Alkoholin hallussapidosta (N=14) kerrottiin esimerkiksi näin: *”Kannoin kasseissani alkoholia alaikäisenä.”* Tilanteita alkoholin nauttimisesta kuvattiin *”parin kaljan ottamisesta”*, *”kännissä”* tai humalassa olemiseen. *”Minut vietiin putkaan koska olin humalassa.”* Tilanteiden seuraamukset vaihtelivat melko suuresti. Osa kertoi putkaan viennistä, osa kotiin viemisestä, vanhemmille soittamisesta ja poliisiautoon tai asemalle viemisestä. Yksi kertoi silminnäkijän soittaneen poliisit: *”Olin juopuneena yleisellä rannalla. Joku oli soittanut poliisille ’häiriköinnistä’.* Nuoren kirjoittamat sitaatit häiriköinnin ympärillä kuvaavat mahdollisesti sitä, että nuoren näkökulmasta tilanne näyttäytyy erilaisena.

Rikosteot ja rikosepäilyt. Suurimmassa osassa rikosteoista ja -epäilyistä oli kyse varkaudesta tai näpistyksestä. Kaksi kolmesta vastaajasta oli tyttöjä. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että tyttöjen tekojen yleinen ilmitulotodennäköisyys oli poikiin verrattuna suurempi juuri kaupasta varastamisen kohdalla (Kivivuori 2003, 63). Näpistettyjä tuotteita olivat muun muassa irtokarkit, vaatteet ja juotava: *”Varastin juotavaa kaupasta, vartija otti kiinni, poliisi kuulusteli ja vei maijalla asemalle, isäni nouti minut sieltä.”* Poliisille kiinnijääminen ei tapahdu aina poliisin aloitteesta, vaan esimerkiksi kaupan henkilökunta ja vartijat voivat olla teon ilmoittajana. Neljässä vastauksessa kuvattiin, että poliisi oli epäillyt nuorta varkaudesta, mutta nuori ei ollut kertomansa mukaan tekoa tehnyt. *”Luulivat että varastelen.”*

Vahingonteoista kaksi kolmesta oli poikien vastauksia. Kolmessa vastauksessa ei selvinnyt, oliko kyseessä aiheellinen epäily: *”epäili paikkojen*

rikkomisesta”. Muina tekoina tuli esiin esimerkiksi graffitien tekeminen, ilkivalta, ikkunan rikkominen, asuntoon murtautuminen. Kaksi nuorta kertoi myös juoneensa alkoholia: ”*Olin ryyppäämäs ja rikoin tarhaa*”.

Väkivallan takia poliisin puuttumisen kokeneista lähes kaikki olivat poikia. Yhteensä neljä nuorta kuvasi olleensa päihtyneenä. Yksitoista nuorta kertoi tappeluun liittyvästä tilanteesta ja neljä pahoinpitelytilanteista. Kahdessa tilanteessa oli tapeltu poliisien kanssa. Muissa vastauksissa tilannetta ei selostettu juuri sen enempää: ”*Tappelu ja putkaan.*”

Yhteensä kahdessatoista vastauksessa kerrottiin poliisin epäilleen nuorta rikoksesta, mutta vastauksista ei saada selville, oliko nuori syyllistynyt rikokseen vai oliko kyseessä vain epäily. Yksi nuori kuvasi poliisin toimia melko kriittisesti: ”*Ne katto et olin muka varastanu kaupas. Vei huoneeseen, tutki laukut päästi veke. En ollu varastanu ja ei ne ees pyytänny anteeks. Nöyryytti vaan.*”

Huono käytös. Vastauksissa kerrottiin väärässä paikassa olemisesta tai epäasiallisesta käytöksestä. Epäasiallisesta käytöksestä kertoi 19 nuorta, joista suurin osa oli poikia. Vastauksista melko suuressa osassa (N=7) oli mainittu humalassa oleminen. Teot, joiden takia poliisit olivat ottaneet nuoren kiinni, liittyivät: riehumiseen (N=4), häiriköintiin tai sopimattomaan käyttäytymiseen (N=5) ja raketeilla tai kuula-aseella ampumiseen (N=6). Eräs nuori kuvasi tilannetta: ”*Olin riehunut humalassa, jouduin putkaan*”. Aiemmassa tutkimuksessa on huomattu, että huono käytös poliisikontaktin sattuessa voi lisätä pidättämisen todennäköisyyttä (Engel ym. 2000).

Nuoret kertoivat myös vastustelusta poliisin toimia kohtaan. Neljä nuorta kertoi huonosta käytöksestä poliisia kohtaan, esimerkiksi haukkumisesta tai käsimerkkien näyttämisestä: ”*Olin kännissä kavereitten kanssa. Taisin solvata aika pahasti virkavaltaa.*”, ”*Poliisi luuli että jaksan tanssia sen pillin mukaan niin rupesin vittuilemaan.*”

Osa nuorista kertoi poliisikontrollin syyksi ”väärässä paikassa” olemisen. Viidessä vastauksessa nuoret kuvasivat olleensa kielletyissä tai väärässä paikassa ja kahdessa kaverin luona juhlista. Koskelan (2009, 152, 241) mukaan tilattomuus nuoruudelle on ominaista: nuorten elämä etenkin kaupungissa on ikään kuin väärässä paikassa olemista. Tämä tuli esiin myös nuorten kokemuksissa: ”*wäärässä paikassa wäärään aikaan*” ja ”*Skeittaminen 'kielletyllä' alueella, kieltokylttejä ei ole vielääkään nähty kyseisellä alueella.*”

Ainoastaan kaksi nuorta kuvasi kiinniottotilannetta, joka oli tapahtunut yksityisessä paikassa. Molemmat vastaajat olivat tyttöjä. ”*Olin yhdellä kaverilla bileissä ja naapurit soitti poliisit. Kaikki alaikäiset laitokselle.*”

Valehtelin nimeni.”, ”*Veivät maijalla hemmaan kun olin kaverin bileissä ja olin kännissä ja vittuilin poliisille.*” Kaikista vastauksista ei kuitenkaan selviä, onko teko tapahtunut julkisessa vai yksityisessä paikassa.

Muut syyt. Tähän luokkaan sisällytettiin ne harvat vastaukset, jotka eivät sopineen muihin luokkiin. Yksi nuori kuvasi tilannetta, jossa teko oli melko lievä ja poliisit olivat puuttuneet tähän ottamalla nuoret autoon: ”*Käveltiin päin punasta kun kytät ajo päin. Ottivat autoon ja haukkui.*” Nuoren ikä saattoi vaikuttaa toimenpiteen muotoon. Muita tekoja tai tilanteita olivat esimerkiksi poliisia karkuun juokseminen, kotoa karkaaminen, ilotulitteiden kantaminen, baarissa olo tai nuotion tekeminen. Kolmessa vastauksessa kerrottiin kaverin tehneen jotain, jonka johdosta poliisi puuttui tilanteeseen.

5.3 Mitä poliisi teki

Nuoria pyydettiin kuvaamaan, mitä poliisit tekivät kiinniottotilanteessa. Lomakkeen edellisessä kysymyksessä kiinniottamisen esimerkkeinä annettiin poliisiasemalle tai poliisiautoon vieminen, jolloin erityisesti nämä tapahtumat tulivat todennäköisesti mieleen. Tuloksista ei voi yleistää sitä, onko jotain toimenpidettä tehty enemmän kuin toista; on mahdollista, että kaikki nuoret eivät ole kuvanneet kaikkia toimenpiteitä ja yksi vastaaja on voinut kuvata useampia.

Taulukko 6 Millaisia poliisin toimenpiteitä nuoret kuvasivat heihin kohdistuneen, % ja N

	Yhteensä		Työt		Pojat	
	%	N	%	N	%	N
Autoon, asemalle, putkaan tai kotiin vieminen	44	112*	57	49	34	56
Kulkuneuvoihin liittyvät toimenpiteet	16	42	5	4	23	38
Sakot	11	27	5	4	14	23
Puhallutus/Juomien pois kaataminen	7	19	13	11	5	8
Ruumiintarkastus	3	7	4	3	3	4
Kovia otteita	3	8*	0	0	4	7
Puhuttelu	9	24	6	5	12	19
Muut	7	18*	10	9	5	8
Yhteensä %	100	257	100	85	100	163

* Tyttöjen ja poikien tekokohtainen yhteensä-määrä ei aina täsmää, koska osa vastaajista ei kertonut sukupuoltaan.

Taulukossa 6 on esitetty, millaisia poliisin toimenpiteitä nuoret ovat vastauksissa kuvailleet. Kulkuneuvoihin liittyviä toimenpiteitä ja sakkoja oli poikien vastauksista suuri osa. Tyttöillä näiden osuus oli melko pieni, sen sijaan puhallutus ja juomien pois kaataminen esiintyi tyttöjen vastauksissa yleisemmin.

Taulukko 7 Mihin nuoret kertoivat poliisiin vieneen, vastausten lukumäärät (N) sukupuolittain

	Poliisi- autoon	Poliisi- asemalle	Putkaan	Kotiin	Muualle	Yhteensä
Tytöt	11	13	6	12	7	49
Pojat	27	15	6	7	1	56
Yhteensä*	43	29	13	19	8	112

* Tyttöjen ja poikien tekokohtainen yhteensä-määrä ei aina täsmää, koska osa vastaajista ei kertonut sukupuoltaan.

Taulukossa 7 on eritelty, mitä kiinniottamisen jälkeen tapahtui. Tilanteet, joissa nuori joutui poliisiautoon, olivat tyypillisiä edellä kuvattuja tekoja: ”*Otti kaljat pois ja vei autoon ja puhallutti ja semmoista.*”, ”*Veivät meidät autoon huonon käytöksen takia.*” Muutama nuori kuvasi tilanteita voimakkaammin sanoin: ”*Raahas autoon ja vei himaan ku olin tehny vähä pahoi*”, ”*Repi mut mopon selästä ja heitti mut kauluksista pitäen autoon selälleen.*”

Poliisiasemalle vieminen kuvattiin useassa vastauksessa, ja tätä edeltäneet teot olivat moninaisia. Näistä seitsemässä vastauksessa mainittiin humalassa olo tapahtumahetkellä. ”*Kuulustelivat poliisiasemalla, että miksi annoin mopon kortittomalle.*”, ”*Pahoinpitelin toisen oppilaan joten minut vietiin kuulusteltavaksi poliisiasemalle.*” Kaikista avovastauksista kahdessa kuvattiin myös sosiaalityöntekijöiden mukanaoloa: ”*Poliisit ottivat alkoholi-juomat pois, henkilötiedot ylös ja veivät poliisiasemalle kunnes vanhemmat hakivat pois. Poliisi ja sossu lääppivät koko ajan.*”, ”*Jäin varastamisesta kiinni ja vei minut poliisilaitokselle puhumaan sossujen kanssa.*” Kaikista avovastauksista vain yhdessä kerrottiin vanhemmille soittamisesta: ”*Humalassa, veivät asemalle ja soitti porukoille.*”

Päihtymyksen takia säilöön viemisen tai rikosepäilyn takia kiinniottamisen sanoi kokeneensa 13 nuorta (vastauksissa kirjoitettu ”putkaan vieminen”). Tyttöjä ja poikia oli yhtä suuri osuus. Lähes puolessa tapauksista nuori sanoi olleensa humalassa. Yksi kertoi tapelleensa, ja kaksi muuta kertoivat tilanteesta näin: ”*Veivät putkaan varastamisen takia.*”, ”*Pistivät putkaan n 3 tunniksi kun he kirjoittivat sakkoja ja ajotietoa.*” Yksi vastaaja kirjoitti epämiellyttävästä tilanteesta: ”*Poliisit haki aamulla kuulusteluihin ja olin noin vuorokauden PUTKASSA perkele ei ole edes kunnan ruokaa.*”

Yhdeksäntoista nuorta kertoi poliisiin vieneen heidät kotiin. Tyttöjen osuus oli poikia suurempi. Yksi nuori kertoi kotiin viemisestä myymälävarkauden jälkeen. Eräs nuori kuvaa tapahtumia näin: ”*Pyysivät poistumaan Grilliltä, kun odotin ruokaani, enkä totellut → Heittivät poliisiautoon ja vei kotiin.*” Kaksi nuorta oli viety kotiin mopolla päihtyneenä ajamisen jälkeen. Yhteensä hieman yli puolessa vastauksista nuori kertoi olleensa alkoholin vaikutuksen alaisena: ”*Olin kännissä ja menin ystäväni*

kanssa moikkaamaan toista ystäväämme. Poliisi ajoi ohi ja puhallutti meidät ja vei molemmat kotiin.” Näyttäisi siltä, että kotiin vieminen on yksi toimenpide, jolla kontrolloidaan nimenomaan humalassa olevia nuoria. Kotiin viemisen voi ajatella olevan lievempi toimenpide kuin säilöön vieminen (ks. Niemi 2010, 58–60).

Muualle-kohdassa vastauksissa kerrottiin kaverin luokse viemisestä tai kriisikeskukseen viemisestä. Nuorille on myös omia selviämisasemia, mihin viisi nuorta kertoi päätyneensä. Eräs kirjoitti tilanteesta näin: *”Taluttivat keskustorilla poliisiautoon ja veivät selviämisasema paussiin, koska olin humalassa.”*

Kulkuneuvoihin liittyviä toimenpiteitä oli yhteensä 42 vastauksessa (taulukko 6). Ratsiaan tai pysäyttämisen kohteeksi joutuneiden vastauksissa nuoret kertoivat tyypillisesti mopolla ajamisesta (N=27). Neljä nuorta kertoi saaneensa kirjallisen huomautuksen tai varoituksen. Yksitoista nuorta kertoi poliisin ottaneen ajokortin tai kilvet pois. Sakkojen saamisen mainitsi 27 nuorta, joista suurin osa oli poikia. Todennäköisesti poikia oli enemmän, koska liikenteeseen liittyvät teot olivat pääosin poikien tekemiä. Sakoista suurin osa oli annettu mopoon liittyvistä teoista (16 vastausta), ja kolme oli muita liikenne rikkomuksia. *”Laiton mopon kunto, puhuttelu autossa ja sakon kirjoittaminen.”* Muutamassa vastauksessa ei ollut kerrottu syytä sakon antamiselle. Vain yhdessä vastauksessa kerrottiin näpistyksen johtaneen sakkoihin. Niin ikään vain yhdessä vastauksessa mainittiin alkoholin hallussapito: *”Tutkivat laukun ja antoivat sakon alaikäisenä alkoholin hallussapidosta.”* Tässä aineistossa sakkojen saaminen alkoholin hallussapidon takia ei näyttäyty yleisenä toimenpiteenä. Toisaalta nuoret eivät välttämättä ole kertoneet sakon saamisesta.

Alkoholiin liittyvinä toimenpiteinä mainittiin puhallutus ja alkoholi-juomien pois kaataminen. Kaksitoista nuorta oli puhallutettu, ja heistä suurin osa oli tyttöjä. *”Otti kaljat pois ja vei autoon ja puhallutti ja semmoista.”* Kolmessa vastauksessa teko liittyi ajamiseen: *”Ajoin päissään ne otti kortin ja puhallutti ja sitte vei poliisi asemalle.”* Seitsemän vastaajaa kertoi, että poliisi oli takavarikoinut tai hävittänyt alkoholijuomat. Vastausten perusteella toimenpide tuntui nuorista ikävältä, erästä nuorta asia harmitti erityisesti: *”Käskivät minua kaatamaan juotavat maahan. Itkutti : (Vihaan niitä.”* Yksi nuori kertoi lisäksi poliisien rasistisuudesta: *”Olivat rasistisia ottivat juomat pois veivät asemalle ja pilas mun elämän.”*

Poliisi oli tutkinut laukun tai taskut tai tehnyt ruumiintarkastuksen seitsemän vastaajan mukaan. Tilanteita kuvattiin seuraavilla tavoilla: *”Ruumiintarkastivat koska olin mukana näpistyksessä.”*, *”Puhallutti ja tutki laukun.”*

Poliisin kovista tai väkivaltaisista otteista kertoi kahdeksan poikaa: *”Kävivät käsiks”, ”Ottivat kädet selän taakse ja löivät niskaan mutta olin humalassa.”*, *”Mätkivät, hakkasivat, ja heittivät autoon, ja poliisiasemalle.”*, *”Hajoitin julkista omaisuutta. Repivät ja tönivät aikalaille vaikken pistänyt vastaan.”*

Poliisin suorittamasta puhuttelusta, kuulustelusta tai kyselystä kertoi yhteensä 24 nuorta, joista suurin osa oli poikia. Kahdeksan nuorta kertoi poliisin kuulustelleen heitä poliisiasemalla. Viisi nuorta kertoi poliisin puhutelleen heitä. Yleensä tämä oli tapahtunut poliisiautossa: *”Tehtii nuotio pellon reunaa, seurauksena pieni puhuttelu majassa.”* Yksitoista vastaajaa sanoi poliisiin ”kyselleen tai jutelleen”: *”Käski autoo istumaa ja kyseli kaikkee ja päästi sitten pois.”* Muut-luokkaan luokitelluissa vastauksissa kuvattiin tilannetta vain: *”...sit ne nappas”* -kaltaisesti. Yksi vastaaja oli viety lastenkotiin, ja toinen kuvasi poliisien toimenpiteitä näin: *”veti raudat kätee ja vei skoudeassalle.”*

Nuoret kuvasivat tekojaan ja poliisin toimia monipuolisesti. Kaikki kiinnottotilanteet eivät liittyneet rikosepäilyihin tai rikollisiin tekoihin. Liikenteeseen liittyviä tilanteita tuli esiin useissa vastauksissa sekä teon että toimenpiteiden kohdalla. Mopoiluun liittyvät tilanteet korostuivat erityisesti poikien vastauksissa. Kontrollia kohdistui lisäksi usein nuorten alkoholin-käyttöön ja alkoholin hallussapitoon. Etenkin tytöt kertoivat tästä. Alkoholiin liittyvien tilanteiden yhteydessä kerrottiin muun muassa juomien pois kaatamisesta, puhallutuksesta, sakoista ja kotiin tai putkaan viemisestä. Näiden lisäksi poliisit olivat muun muassa ottaneet nuoren poliisiautoon puhuteltavaksi, vieneet poliisiasemalle kuulusteltavaksi tai puhumaan sosiaalityöntekijän kanssa.

Ikävinä tilanteina nuorten mieleen oli jäänyt poliisin käyttämät voimakkaat tai väkivaltaiset otteet ja esimerkiksi juomien pois kaataminen. Kontrolli voi olla myönteistä myös nuoren itsensä näkökulmasta. Yksi nuori kiitteli poliiseja: *”Makasin bussipysäkillä suht humalassa ja siviiliauto otti kyytiin ja vei kotiin. Kiitos heille!”* Yhteinen tekijä tilanteille oli, että lähes kaikki olivat tapahtuneet julkisissa paikoissa. Poikkeuksena tästä oli muutama vastaus, jotka liittyivät tilanteisiin, joissa nuori oli ollut kaverin luona juhliessa. Poliisikontrolli keskittyy nuorten julkisilla paikoilla harjoittamaan toimintaan.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

6.1 Nuoriin kohdistuvan poliisikontrollin yleisyys

Suhteellisen moni 15–16-vuotiaista nuorista oli kokenut poliisikontrollia. Elämänsä aikana jonkun poliisin toimenpiteen oli kokenut lähes 40 prosenttia nuorista. Kuluneen vuoden aikana toimenpiteitä oli kokenut noin kolmasosa nuorista. Yleisin toimenpide oli kehotus poistua paikalta. Kuluneen vuoden aikana nuorista useampaa kuin joka viidettä oli kehotettu poistumaan joltain paikalta poliisin toimesta. Poliisi oli tutkinut laukun tai vaatteet joka kuudennelta nuorelta. Poliisin kiinniottamisen oli puolestaan kokenut kuluneen vuoden aikana noin joka kymmenes nuori.

Tyttöjen ja poikien osuudessa joutua poliisikontrollin kohteeksi havaittiin eroja. Kuluneen vuoden aikana oli jonkun toimenpiteen kokenut tytöistä 27 prosenttia ja pojista 33 prosenttia. Poliisin toimesta oli kehotettu poistumaan paikalta joka neljättä poikaa ja noin joka viidettä tyttöä. Pojista huomattavasti suurempi osa oli myös jäänyt kiinni poliisille: kuluneen vuoden aikana pojista hieman yli kymmenen prosenttia ja tytöistä noin viisi prosenttia oli kokenut kiinniottamisen. Laukun tai vaatteiden tutkimisen osalta tyttöjen ja poikien osuuksissa ei ollut eroa kuluneen vuoden aikana. Muista havainnoista poikkeavaa oli, että tytöistä hieman suurempi osa oli kokenut laukun tai vaatteiden tutkimisen elämänsä aikana.

Nuorisrikollisuuskyselyssä kysymykset poliisin toimenpiteistä on kerätty ensimmäistä kertaa kaikilta nuorilta. Vastaavia tutkimuksia ei Suomessa ole tehty, joten tuloksista ei voi tehdä ajallista vertailua poliisikontrollin määrien muutoksista. Aiemmat tutkimukset viittaavat siihen, että 1990-luvun jälkeen nuoriin kohdistuva poliisikontrolli on moninaisista syistä tehostunut (Kivivuori 2005b; Salmi 2008a, 66; Harrikari 2008).

Vaikka rikoksista pidättyvien nuorten osuus on kasvanut (Kivivuori 2005b, 51–52), rikoskäyttäytyminen on yhä verrattain yleistä, ja piiloon jäävän rikollisuuden osuus on suurta. Hieman yli puolet nuorista oli tehnyt jonkin rikosteen tai norminrikkeen kuluneen vuoden aikana. 1–2 erilaista tekoa tehneistä nuorista noin seitsemän prosenttia oli kokenut poliisille kiinnijäämisen kuluneen vuoden aikana. Ainoastaan pieni osa nuorista (7 prosenttia) oli tehnyt yli viisi erilaista tekoa kuluneen vuoden aikana. Poliisikontrolli keskittyi suurelta osin näihin nuoriin, sillä yli viisi erilaista tekoa tehneistä nuorista noin kolmasosa oli jäänyt kiinni. Kuitenkin näistäkin nuorista varsin suuri osa eli kaksi kolmasosaa eivät olleet jääneet kiinni poliisille.

6.2 Kontrollin kohdistumiseen vaikuttavat tekijät

Kontrollin kohdistumista selvitettiin monimuuttuja-analyysillä, jossa tarkasteltiin rikoskäyttäytymisen, sukupuolen sekä perheeseen ja yksilöön liittyvien tekijöiden yhteyttä poliisille kiinnijäämiseen. Poliisille kiinnijäämisen todennäköisyyttä voidaan tarkastella kunkin muuttujan osalta, kun muut tekijät on vakioitu. Tulokseksi saatiin, että *poliisikontrollin kohteeksi joutuminen selittyy pääosin nuoren rikosaktiivisuuden perusteella*. Kuitenkin myös eräät rakenteelliset ja yksilötason tekijät lisäävät poliisikontaktin todennäköisyyttä.

Nuoren rikoskäyttäytymisen laajuudella oli voimakas yhteys kiinnijäämisen todennäköisyyteen: mitä laajempaa nuoren rikoskäyttäytyminen oli, sitä todennäköisemmin hän joutuu poliisikontrollin kohteeksi. Verrattuna ei yhtään tekoa tehneisiin jo 1–2 erilaista tekoa tehneiden todennäköisyys jäädä kiinni poliisille oli noin kaksinkertainen. Yli viisi erilaista tekoa tehneiden riski oli yli seitsemänkertainen. Nuoren humalajuomisen useus oli rikoskäyttäytymisen lisäksi vahvasti yhteydessä poliisille kiinnijäämiseen. Verrattuna niihin nuoriin, jotka eivät koskaan olleet juoneet itseään humalaan, harvemmin kuin kerran kuukaudessa juovilla oli kaksinkertainen riski jäädä poliisille kiinni. Ainakin kerran viikossa humalahakuisesti juovilla riski oli yli viisinkertainen.

Nuoren koulumenestys ja peruskoulun jälkeiset suunnitelmat osoittautuivat niin ikään keskeisiksi poliisikontaktin todennäköisyyttä ennustaviksi tekijöiksi, kun muiden tekijöiden vaikutus oli huomioitu. Ammattikouluun tai työelämään pyrkivillä oli yli kaksinkertainen riski kiinnijäämiseen verrattuna lukion tai kaksoistutkinnon suorittamista aikoviin nuoriin. Koulussa heikosti menestyvillä nuorilla oli lähes kaksi ja puolikertainen riski kokea kiinnijääminen kiitettävästi koulussa menestyviin verrattuna.

Pojilla oli tyttöihin verrattuna noin kaksinkertainen riski jäädä kiinni poliisille. Kaupungissa asuvien nuorten todennäköisyys kiinnijäämiseen oli maaseudun nuoria lähes kaksi kertaa suurempi. Lisäksi nuorilla, joiden isä oli yksinhuoltaja, oli hieman ydinperheessä asuvia nuoria suurempi riski kiinnijäämiseen. Yksinhuoltajaäidin lasten kiinnijäämisenriskissä ei havaittu eroa ydinperheeseen verrattuna. Se että nuoret, jotka eivät asuneet vanhempiensa kanssa, eivät poikenneet ydinperheestä, saattaa johtua vastaajamäärän vähäisyydestä.

Vertailuryhmää suurempaa kiinnijäämisriskiä ei lopullisessa mallissa havaittu seuraavien muuttujien osalta: vanhempien syntymämaa, vanhempien ammattiasema, perheen taloudellinen tilanne, sosiaalinen kontrolli ja itsekontrolli. Vanhempien syntymämaa muuttujassa on verrattu Suomessa

syntyneitä niihin, joiden toinen tai molemmat vanhemmat ovat syntyneet jossain muussa maassa. (Ks. alaluku 6.5 tutkimuksen rajoituksista.)

Avovastausten analyysistä selvisi, että poliisille kiinnijäämiseen johtaneista teoista suuri osa liittyi mopoiluun, tämä korostui etenkin poikien osalta. Onkin periaatteessa mahdollista, että osa poikien ”yliriskistä” joutuisi heidän mopoiluharrastuksestaan, jota ei kyselylomakkeessa erikseen kysytty ja jota ei siksi voitu analyysissä vakioda. Tätä mahdollisuutta pyrittiin epäsuorasti kontrolloimaan. Avovastausten avulla analyysistä poistettiin ne nuoret, jotka kertoivat poliisikontaktin johtuneen mopoilusta. Poikien riski jäädä kiinni poliisille laski nyt selvästi ollen noin puolitoistakertainen tyttöihin verrattuna. Osa poikien suuremmasta riskistä johtui juuri mopoiluun kohdistetusta kontrollista.¹³ Mopoharrastus ei kuitenkaan kokonaan selittänyt poikien tyttöjä suurempaa todennäköisyyttä joutua poliisikontrollin kohteeksi.

6.3 Suhteutus aikaisempaan tutkimukseen ja leimaamisteoriaan

Tutkimuksen tavoitteena oli leimaamisteorian empiirinen testaaminen. Kriminologisessa leimaamisteoriassa käännetään katse poikkeavasta yksilöstä yhteiskuntaan, kontrolliin ja kontrollin valikoivuuteen. Leimaamisteorian mukaan kontrolli ei jakaudu satunnaisesti, vaan kontrollin kohteeksi joutuneiden ryhmä on valikoitunut. Teoriassa esitetään, että yksilön todennäköisyys joutua kontrollin kohteeksi määräytyy hänen yhteiskunnallisen aseman kautta. (Becker 1963; Akers 2000, 121–122.) Beckerin (1963, 9–20) mukaan poikkeavaksi leimatut henkilöt eivät välttämättä ole rikkoneet sääntöjä, vaan kontrolli voi kohdistua yksilöön hänen olemuksensa perusteella. Tärkeä seikka kontrollin valikoivuuden tutkimuksessa on ottaa huomioon yksilön rikoskäyttäytyminen (ks. Klinger 1996). Käsillä oleva tutkimus pureutui juuri tähän seikkaan; seuraavassa tuloksia on summattu niin, että ensin esitetään leimaamisteorian vastaiset tulokset ja sen jälkeen tulokset, jotka näyttäisivät olevan linjassa teorian eräiden piirteiden kanssa.

Leimaamisteorian vastaisia tuloksia

Leimaamisteorian oletus kontrollin valikoivasta kohdistumisesta ei siltä osin vahvistunut, että suurin poliisille kiinnijäämisen todennäköisyyttä

¹³ Verrattuna taulukossa 4 esitettyyn malliin, jossa poikien riski tyttöihin verrattuna oli 2,14-kertainen, laskee se tässä ”mopoilusta puhdistetussa” mallissa 1,58-kertaiseksi ($p < 0,001$).

määrittävä tekijä oli nuoren rikosaktiivisuus. Muissakin empiirisissä tutkimuksissa on huomattu, että kontrolli kohdistuu siihen ryhmään, joka tekee paljon rikoksia (ks. esim. Kivivuori 1997a; Pedersen & Wichstrom 1995; Sampson 1986). Poliisikontrolli näyttää kohdistuvan vahvimmin nuoren tekojen perusteella, ei nuoren aseman tai piirteiden perusteella.

Suomessa alkoholin hallussapito alaikäisenä ei lain mukaan ole sallittua. Nuoren humalajuominen osoittautui keskeiseksi kontrollia ennustavaksi tekijäksi. Mitä useammin nuori kertoi juovansa humalahakuisesti, sitä suurempi oli kiinnijäämisen todennäköisyys (myös McAra & McVie 2005). Kaikissa aiemmissa tutkimuksissa alkoholikäyttöä ei ole otettu huomioon.

Leimaamisteorian vahva oletus on, että alemmassa sosioekonomisessa asemassa olevia kontrolloidaan enemmän (Becker 1963). Tämä oletus ei saanut tukea tässä tutkimuksessa. Nuoren perheen taloudellinen tilanne ei vaikuttanut poliisille kiinnijäämiseen. Suomalaisessa yhteiskunnassa taloudellisella tilanteella ei näytä olevan samanlaista merkitystä kuin esimerkiksi angloamerikkalaisissa maissa (ks. esim. Piliavin & Briar 1964; Matthews ym. 2000). Lisäksi työntekijöiden lapsilla ei havaittu korkeampaa kiinnijäämisen todennäköisyyttä kuin ylemmillä ammattiryhmillä. Jaakkolan vuonna 1965 tekemät havainnot tukivat leimaamisteorian oletusta kontrollin kohdistumisesta alempiin sosiaaliluokkiin. Kivivuoren (1997a) tulokset puolestaan eivät tätä tukeneet. Kyse ei välttämättä ole ristiriidasta, vaan ajassa tapahtuneesta muutoksesta. Yhtenäinen nuorisokulttuuri on voinut johtaa siihen, että yksilön sosiaaliluokkaa ei voi nykyisin tunnistaa ulkoisen olemuksen perusteella, kuten on saattanut olla Jaakkolan (1965) tutkimuksen aikoihin. Ulkomaisissa tutkimuksissa alempiin sosiaaliluokkiin kohdistuvaa kontrollia on joissain tutkimuksissa havaittu yksilötasolla (McAra & McVie 2005) ja alueen tasolla (Sampson 1986).

Leimaamisteorian hypoteesia kontrollin kohdistumisesta etnisiin ryhmiin ei tutkimuksen muuttujien avulla voinut tarkasti selvittää. Asian selvittäminen vaatisi lisätutkimusta (ks. kohta 6.5). Niihin nuoriin, joiden toinen tai molemmat vanhemmat olivat syntyneet ulkomailla, ei kohdistunut enempää kontrollia kuin niihin nuoriin, joiden vanhemmat olivat syntyneet Suomessa. Ulkomaisissa kyselytutkimuksissa (Hagan ym. 2005; Sampson 1986) ja suomalaisissa laadullisissa tutkimuksissa (Egharevba 2004; Grönfors 1979) on havaittu kontrollin kohdistumista etnisen taustan perusteella. Tuloksia ei voi suoraan verrata, koska tässä tutkimuksessa ei keskitytty esimerkiksi tiettyyn etniseen vähemmistöön tai maahanmuuttajiin. Aiemmissa suomalaisissa kvantitatiivisissa tutkimuksissa ei ole tarkasteltu etnisen taustan vaikutusta. Tanskalaisessa kvantitatiivisessa tutkimuksessa

puolestaan on havaittu, että kontrolli kohdistuu osittain valikoivasti etnisiin vähemmistöihin (Holmberg 2000; Holmberg & Kyvsgaard 2003).

Tulokset osoittivat, että hyvin suurin osa laajasti rikoksia tai norminrikkaita tehneistä nuorista ei ollut jäänyt poliisille kiinni. Vaikka runsaasti rikoksia tekevällä vähemmistöllä oli suurempi todennäköisyys poliisikontaktiin, merkille pantavaa on, että kaksi kolmasosaa näistä nuorista ei ollut jäänyt poliisille kiinni. Suurin osa rikosaktiivisista nuorista ei siis päätenyt kontrollin kohteeksi eikä näin ollen tule leimatuksi (ks. myös Kivivuori 1997b).

Leimaamisteorian mukaisia tuloksia

Tulosten valossa näyttäisi siltä, että joihinkin sosiodemografisiin ryhmiin kohdistuu enemmän poliisikontrollia kuin niiden rikoskäyttäytymisen laaja-alaisuus selittää. Tältä osin tuloksen ovat periaatteessa linjassa leimaamisteorian oletusten kanssa. Ryhmiä, joihin näyttäisi kohdistuvan jonkinasteista ”ylikontrollia”, olivat ainakin pojat, kaupungissa asuvat nuoret ja yksinhuoltajaisien lapset. Lisäksi kontrolli kohdistui ammattikouluun pyrkiviin ja heikommin koulussa menestyviin nuoriin tavalla jota näiden rikoskäyttäytymisen laaja-alaisuus ei kokonaan selittänyt.

Aiemmassa tutkimuksessa Kivivuori (1997a) havaitsi, että ydinperheessä asuvat nuoret joutuivat harvemmin poliisikontaktiin. Hän esitti mahdollisena tulkintana, että jos teon havainnut henkilö (joka ei siis välttämättä ole poliisi) tietää nuoren perheen olevan rikkonainen, hän saattaa ajatella, että nuori tarvitsee kontrolloinnissa virallista tahoja. Poliisi tai muu silminnäkiä ei useinkaan tiedä, millaisesta perheestä nuori tulee. Yksinhuoltajaisien lasten ”näkyvyys” voi johtua jostain muusta seikasta tai taustalla voi olla joku muu nuoren kotioloihin liittyvä tekijä, jota analyysissä ei ole otettu huomioon. Eräissä ulkomaisissa tutkimuksissa rikkonaisista perheistä tulevilla nuorilla ei havaittu muita suurempaa poliisikontaktin todennäköisyyttä (Sampson 1986; McAra & McVie 2005).

Kontrolli kohdistui heikosti koulussa menestyviin ja ammattikouluun pyrkiviin nuoriin vahvemmin kuin kyseisten ryhmien rikosaktiivisuus selitti. Myös Jaakkola (1965) havaitsi, että alemman koulutuksen saaneilla nuorilla oli suurempi todennäköisyys joutua kontrollin kohteeksi. Jaakkola (1965) arveli, että lahjakkuus suojaa ilmi tulemiselta. Lisäksi hän päätteli leimaamisteorian oletusten mukaisesti, että poliisikontakti on saattanut estää sosiaalisen kohoamisen. Kontrollin kohdistumista heikosti koulussa menestyviin ja ammattikouluun pyrkiviin on kuitenkin vaikea tulkita. Taustalla voi olla myös yksilön persoonallisuuteen liittyvät ja kognitiiviset

tekijät. Lisäksi on mahdollista, että kontrolli kohdistuu tietyn ”tyyliisiin” nuoriin, vaikka aineistossa ei havaittu sosiaaliluokan mukaisia kontrollieroja. Ulkomaisissa tutkimuksissa ei ole useinkaan vakioitu koulutukseen liittyviä seikkoja, sillä tutkimuksissa on ennemminkin keskitytty sosiaaliluokan vakioimiseen.

Kaupungissa asuviin nuoriin kohdistui maaseudulla asuvia enemmän poliisikontrollia. Alueen merkitys on olennaista huomioida analyyseissä. Kontrolliajattelun on havaittu siirtyvän ensin muualta esimerkiksi Yhdysvalloista Suomeen (myös Harrikari 2008) ja sitten maiden sisällä kaupungista maaseudulle (Kivivuori 2002, 55–56). Taustalla voi olla myös poliisin resurssierot erilaisilla alueilla (Kivivuori 1997a, 70). Kaupunkeja saatetaan pitää vaarallisina ja julkista tilaa valvotaan kaupungeissa enemmän (Koskela 2009).

Poikien tyttöjä suurempi todennäköisyys poliisikontrollin kokemiselle on havaittu myös muissa tutkimuksissa (Kivivuori 1997a; Visher 1983). McAra ja McVie (2005) eivät kuitenkaan havainneet monimuuttujanalyysissä eroa tyttöjen ja poikin välillä. Osin ero voinee johtua sukupuolten erilaisista vapaa-ajan rutiinitoiminnoista. Niinpä tässä tutkimuksessa havaittiin, että osin ero johtuu poikien mopoharrastuksesta; se ei kuitenkaan kokonaan selittänyt eroa.

Visher (1983) tulkitsi oman aineiston pohjalta, että sukupuolirooliodotukset saattoivat vaikuttaa kiinniottotilanteessa: poliisimiesten oli helpompi kontrolloida miehiä, sillä naisia tulisi kohdella ”ritarillisesti”. Poliisikulttuuri on maskuliininen (Korander 2004, 12–14), ja erilaisista sukupuolirooliodotuksista johtuen saatetaan tyttöjä ja poikia kontrolloida eri tavalla. Jos tyttöjen ajatellaan olevan kilttejä, silminnäkijät eivät välttämättä ilmoita rikostekoa poliisille (Kivivuori 1997a, 70). Saattaa myös olla, että tytöt käyttäytyvät poikia rauhallisemmin eivätkä siksi ole niin näkyviä. Nuorten vastauksista nousi esiin, että tyttöjen näkyvyys saattaa olla suurempaa alkoholiin liittyvien tekojen kohdalla. ”Ritarillisuuteen” liittyviä selityksiä on tosin myös arvosteltu ja tuotu esiin, että tietyt naisryhmät ovat kokeneet erityisen kovia otteita (Heidensohn 1997, 770–772). Visherin (1983) mukaan sukupuolen vaikutus voi olla erilainen riippuen henkilön iästä tai sosiaalisesta asemasta. Nuoret, tummaihoiset ja epäkunnioittavasti käyttäytyvät naiset eivät aina kokeneet lievempää kontrollia (mt.). Vaikka tässä oli kyse nuorista, eroja sukupuolten välillä havaittiin.

Epävirallisen ja virallisen kontrollin vaihtelu tuli esiin pohtiessa kontrollierojen syitä. Maaseudulla, jossa ihmiset tuntevat toisensa paremmin, ei ehkä niin herkästi ilmoiteta asioista poliisille, vaan asiat hoidetaan epävirallisen kontrollin keinoin (vrt. oikeudellistuminen Kivivuori 2006b). Tyttöjä saatetaan kontrolloida enemmän epävirallisilla sosiaalisen kontrollin

keinoin (Keane ym. 1989, 339; Honkatukia 1998, 225–226). Analyysissä oli kuitenkin vakioituna sosiaalisen kontrollin kokeminen, joten ainakaan nuorten kokemat erot vanhempien sosiaalisessa kontrollissa eivät tue tulkintaa epävirallisen kontrollin vaikutuksesta.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että niin tässä kuin muissa tutkimuksissa on havaittu *rikollisuuden olevan keskeisin poliisikontrollin kohteeksi joutumista selittävä tekijä* (ks. esim. Kivivuori 1997a; McAra & McVie 2005; Sampson 1986; Engel ym. 2000). Toisaalta kotimaisen ja ulkomaisen tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että eräät muut tekijät vaikuttavat edelleen jossain määrin kontrollin kohteeksi joutumiseen. Mikäli esimerkiksi poikiin kohdistuva ”ylikontrolli” ei kokonaan selity rutiinitoiminnoilla, jotka jäivät tämän tutkimuksen ulkopuolelle, havainnolla on merkitystä esimerkiksi tulkittaessa tilastotietoja poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta.

6.4 Tyttöjen ja poikien poliisikontaktien luonne

Poliisin puuttumiseen johtaneet tilanteet näyttäytyivät nuorten vastauksissa monenkirjavina. Tyttöjen ja poikien kuvaamat kiinnijäämistilanteet olivat osittain toisistaan eroavia. Menetelmien yhdistäminen osoittautui rikkaaksi tutkimuskeinoksi, sillä avovastaukset laajentavat tilastollisen analyysin tulkintamahdollisuuksia. Lisäksi voidaan tarkentaa, mitä tilanteita ja tekoja kiinnijäämisellä on tarkoitettu. Menetelmiä ja tuloksia yhdistäessä on otettava huomioon niiden erilaisuus: avovastausten kohdalla on kyse laadullisesta aineistosta eikä yleistyksiä voi tehdä. Aineistosta saattaa puuttua vakavia tekoja ja poliisikontaktitilanteita, sillä nuori ei välttämättä ole koulussa vastaamassa kyselyyn tai nuori ei halua niistä kertoa.

Poliisille kiinnijääminen ei välttämättä tarkoita, että henkilö on tehnyt rikoksen tai että häntä epäillään siitä. Nuorten kuvaamat kiinnijäämistilanteet liittyvät usein järjestyspoliisitoimintaan. Tällöin poliisi toimii esimerkiksi tieliikenteen valvontatehtävissä tai päihtyneiden käsittelyssä (Helminen ym. 1999) tai julkisen tilan turvallisuuden valvojana (Koskela 2009). Ainoastaan melko pieni osuus poliisikontaktiin johtaneista tilanteista oli ”perinteisiä rikoksia” kuten näpistys.

Yleisin nuorten mainitsema syy poliisikontakteihin olivat kulkuneuvoihin liittyvät teot, erityisesti mopoilu. Näitä oli nuorten vastauksista noin kolmasosa (36 %). Tyypillisiä tilanteita olivat esimerkiksi ylinopeus tai ilman kypärää ajaminen. Liikenteeseen liittyvissä tilanteissa, useista muista poiketen, poliisi voi liikennevalvonnassa pysäyttää ilman, että henkilöä epäillään rikoksesta (Helminen ym. 1999). Pojat tekevät mopoiluun liittyviä tekoja enemmän kuin tytöt, mikä *osittain* selittää kontrollin kohdistu-

mista poikiin. Poikien tietynlainen hurjasteleva mopokulttuuri saattaa olla sellaista, mihin poliisi erityisesti kiinnittää huomiota (ks. Vaaranen 2004).

Alkoholinkäyttöön liittyvät tilanteet nousivat tutkimuksessa keskeisiksi sekä selitettäessä kontrollin kohdistumista että nuorten kuvaamissa kiinnijäämistilanteissa. Kiinnijäämistilanteista joka neljäs liittyi alkoholiin (27 %). Osa näistä oli muita tekoja, joissa nuori kuvasi olleensa alkoholin vaikutuksen alaisena (noin 30 %), ja osassa nuori kuvasi päihtymykseen tai alkoholin hallussapidon olleen syy kontrolliin (noin 70 %). Tyttöillä esiin nousivat tilanteet, jotka koskivat päihtymystä ja alkoholin hallussapitoa. Alkoholin juominen on tyttöjen ja poikien keskuudessa samalla tasolla (Metso ym. 2009, 17–29). Alkoholinkäytön vuoksi koettuja ongelmia poliisin kanssa raportoi vuonna 2007 pojista seitsemän prosenttia ja tytöistä kahdeksan prosenttia (mt., 74). Onko humalassa oleva tyttö poliisille näkyvämpi? Visherä (1983) mukaillen humalassa oleva tyttö menettäisi ”ritarillisuuden edun”. Humalassa olevia tyttöjä voidaan myös pyrkiä suojelemaan poikia enemmän. Poliisikontrollointi voi olla myös suojelevaa ja kokemuksena positiivinen: yksi vastaaja kiitteli poliisin toimintaa, koska poliisi oli vienyt hänet humalatilansa vuoksi kotiin.

Selkeämmin ”perinteiseksi rikosteoiksi” voisi mainita rikosteoista ja -epäilyistä kertovat vastaukset, joissa kuvattiin näpistyksiä, vahingontekoja ja väkivaltatilanteita. Vastauksista noin viidesosa oli tällaisia tekoja (19 %). Vahingonteoissa mainittiin esimerkiksi graffitien tekeminen ja ikkunoiden rikkominen. Väkivaltaan liittyvissä tilanteissa kuvattiin pahoinpitelyjä tai tappeluita. Vahingontekoihin, väkivaltaan ja huonoon käytökseen viittaavissa kiinnijäämistilanteissa suurin osa oli poikien vastauksia. Tätä selittää todennäköisesti se, että pojat myös tekivät näihin liittyviä tekoja tyttöjä enemmän (Salmi 2009a, 43–44). Tytöt puolestaan kuvasivat näpistykseen liittyviä kiinniottotilanteita hieman poikia enemmän. Kaupasta varastaminen oli kuitenkin lähes yhtä yleistä tytöillä ja pojilla (mt., 43–44). Myös Kivivuoren (2003, 63) mukaan tyttöjen tekojen ilmituloriski näytti olevan suurempi juuri kaupasta varastamisen kohdalla verrattaessa tyttöjen osuutta poliisitilastossa ja itse ilmoitetun rikollisuuden kyselyssä. Nuorten avovastaukset ovat samansuuntaisia edellä kuvattujen tilastollisten tulosten kanssa, joista kävi ilmi, että pojat olivat tyttöjä useammin kokeneet poliisin toimenpiteitä. Poikkeuksena oli elämän aikana koettu laukun tai vaatteiden tutkiminen, sillä tytöistä hieman suurempi osa kertoi tästä toimenpiteestä. Laukun tai vaatteiden tutkimisesta puhuttiin yleensä juuri kaupasta varastamisen tai alkoholin hallussapidon yhteydessä.

Huonoon käytökseen liittyviä tekoja ja tilanteita oli vastauksista 7 prosenttia. Huonoa käytöstä kuvasi nuorten kertoma kielletyssä tai väärässä paikassa oleminen tai epäasiallinen käyttäytyminen, kuten riehuminen tai

kuula-aseilla ampuminen. Muina syinä (11 %) mainittiin esimerkiksi poliisia karkuun juokseminen, punaisia päin kävely tai kotoa karkaaminen.

Poliisin toimenpiteitä kuvattiin niin ikään vaihtelevasti. Nuoret kertoivat liikenteeseen liittyvistä toimenpiteistä, puhutteluista, kuulusteluista, säilöön viemisistä, sakoista tai puhallutuksista. Esimerkiksi päihtymykseen liittyvissä tilanteissa nuoret kuvasivat juomien poiskaatamista tai poliisi-asemalle viemistä. Tytöistä hieman suurempi osa kertoi puhallutuksesta, selviämisasemalle viemisestä ja kotiin viemisestä. Pojista hieman suurempi osa kuvasi puhutteluja, kyselyjä tai kuulusteluja. Poliisi-asemalle tai putkaan viedyistä vastaajista tyttöjä ja poikia oli lähes yhtä suuri osa. Kaikissa poliisin toimenpiteitä koskevissa vastauksissa oli sekä tyttöjen että poikien vastauksia. Lukuun ottamatta poliisin kovia otteita kuvanneita vastauksia, joissa vastaajat olivat poikia (vrt. Engel ym. 2000, 250).

Tässä käytetyllä aineistolla ei voida arvioida poliisin toiminnan oikeellisuutta, koska kuvaus perustuu yhden osapuolen käsityksiin tilanteesta. Poliisin toimenpiteistä puhuttiin useissa vastauksissa melko kielteiseen sävyyn. Vastaukset liittyvät juuri kiinniottotilanteeseen, jolloin kielteiset puolet tulevat esiin, ja ne saatetaan muistaa paremmin. Avovastausten nimettömyys saattaa vaikuttaa siihen, että nuoret kuvasivat poliisin toimia arvostelevaankin sävyyn, ja he kertoivat myös vastustelusta poliisikontrollia kohtaan. Monissa tutkimuksissa nuoret puhuivat poliisin toimenpiteistä myös myönteiseen sävyyn (ks. esim. Honkatukia & Suurpää 2007). Myönteistä kontrollin kohdistumisen kannalta oli, että pelkkään epäilyyn liittyviä kiinniottotilanteita, joissa nuori katsoi itse olevansa syytön tai aiheettomasti kontrolloitu, oli pieni osuus: kaksitoista nuorta (3 %) kertoi omana näkemyksenään olleensa syytön kiinniottotilanteessa epäiltyyn tekoon.

Poliisikontrolli keskittyy pääosin nuorten julkisessa tilassa harjoittamaan toimintaan. Vain kaksi nuorta kertoi tapahtumista yksityisessä tilassa, tapauksissa poliisi oli keskeyttänyt yksityisasunnossa olevan illanviettoon. Julkisen tilan käyttäminen voi osittain selittää kontrollin kohdistumista. Nuoret poikkeavat toisistaan siinä, kuinka paljon he viettävät aikaa julkisessa tilassa. Julkisissa paikoissa paljon aikaansa viettävät kohtaavat todennäköisesti useammin poliisikontrollia. Poikien ja tyttöjen kontrollieroa tämä ei todennäköisesti selitä, sillä tytöt ja pojat viettävät iltaisin lähes yhtä paljon aikaa julkisessa tilassa (ISR2 -aineisto, OPTL).

Poikien vastauksia oli kaiken kaikkiaan tyttöjä enemmän, kuten tuli esiin myös kiinnijäämisen tilastollisessa analyysissä. Vaikka poliisille kiinnijäämisen syytä kuvaavissa vastauksissa oli eroja tyttöjen ja poikien välillä, merkille pantavaa on myös, että monissa tilanteissa eroja ei näkynyt. Lähes kaikenlaisia tekoja ja tilanteita kuvattiin sekä tyttöjen että poikien vastauksissa.

Nuoret poliisikontrollin kohteina 2008: keskeiset tulokset

- Suomalaisista 15–16-vuotiaista nuorista 39 prosenttia on kokenut jonkun poliisin kontrollitoimenpiteen elämänsä aikana. Kuluneen vuoden aikana poliisikontrollia oli kokenut 30 prosenttia nuorista. Poikien osuus oli tyttöjä suurempi. Tytöistä 27 prosenttia ja pojista 33 prosenttia oli kokenut poliisikontrollia kuluneen vuoden aikana.
- Yleisin kysytyistä toimenpiteistä oli poliisin kehoitus poistua joltain paikalta. Lähes joka kolmas nuori oli kokenut tämän elämänsä aikana (29 %) ja kuluneen vuoden aikana noin joka viides (22 %). Poliisi oli tutkinut laukun tai vaatteet 24 prosentilta nuorista elämänsä aikana ja kuluneen vuoden aikana 16 prosentilta nuorista.
- Poliisin kiinnioton (esim. poliisiasemalle vieminen tai poliisiautoon ottaminen) oli elämänsä aikana kokenut 13 prosenttia nuorista ja kuluneen vuoden aikana 8 prosenttia nuorista. Kuluneen vuoden aikana 8 prosenttia pojista ja 5 prosenttia tytöistä oli kokenut tällaisen kontrollitoimen.
- Tärkeimmät poliisikontrollin kohteeksi joutumista selittävät tekijät olivat nuorten oman rikoskäyttäytymisen laajuus ja alkoholin käyttö. Poliisikontrolli kohdistui selvimmin runsaasti rikoksia tekevään pieneen ryhmään sekä niihin nuoriin, jotka joivat usein humalahakuisesti.
- Myös eräät muut kuin rikosaktiivisuuteen liittyvät tekijät lisäsivät poliisikontrollin kokemisen todennäköisyyttä. Poliisikontaktin todennäköisyys oli suurempi pojilla, kaupungissa asuvilla nuorilla, yksinhuoltajaisän lapsilla, heikosti koulussa menestyvillä ja ammattikouluun suuntaavilla nuorilla.
- Poikien mopoiluun liittyvät teot olivat osittain syynä heidän tyttöjä suurempaan kiinnijäämisen riskiin.
- Nuoret kuvasivat avovastauksissa poliisille kiinnijäämisen syiksi moninaisia tekoja ja tilanteita. Keskeisimmät syyt olivat mopoilu (35 %), alkoholiin liittyvät tilanteet (25 %) ja rikosteot tai rikosepäilyt (20 %). Nuoret kokivat poliisikontrollia pääosin julkisissa paikoissa.
- Tutkimuksen lähteenä oli Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuonna 2008 toteuttama Nuorisoriikollisuuskysely (NRK-2008), johon vastasi 5 826 nuorta.

6.5 Jatkotutkimuksen tarpeesta ja tutkimuksen rajoituksista

Itse ilmoitetun rikollisuuden tutkimus on hyvä keino analysoida kontrollin kohdistumista. Tutkimuksen vahvuus on, että nuoren rikoskäyttäytyminen ja erityisesti piiloon jäävä rikollisuus, voidaan ottaa huomioon. Analyysissä huomioitiin tekojen laajuus, määrä ja eri tekolajit. Tutkimusasetelman puutteena on kuitenkin se, että siinä ei ole tarkemmin vakioitu esimerkiksi tekojen törkeys- tai vakavuusastetta. Tulkittaessa kontrollin kohdistumista

Kivivuori (1997a, 66) tuo esiin, että teon ja tekijän vaikutusta voi olla vaikea erottaa toisistaan: taustaominaisuudet voivat olla yhteydessä tekoihin ja siten välillisesti kontrollin kohdistumiseen. Kyselytutkimuksella ei päästä käsiksi kaikista vakavimpiin tekoihin. Nuori on voinut tehdä muitakin tekoja kuin lomakkeessa kysytyjä. Käsillä olevan tutkimuksen kysymyksenasettelu oli kuvaileva ja kontrollin kohdistumisen osalta myös teoreettinen; asetelma ei anna mahdollisuutta ottaa huomioon sitä tekoa, joka johtaa kiinnijäämiseen. Nuorilta kerättyjen avovastausten avulla poliisikontaktiin johtaneisiin tilanteisiin päästiin osittain käsiksi, mutta yleistyksiä kontrollin kohdistumisesta ei voi laadullisen aineiston pohjalta tehdä. Tutkittaessa tarkemmin sitä, mitä kiinniottotilanteissa tapahtuu, tarvittaisiin kvalitatiivista tutkimusta esimerkiksi haastattelu- tai etnografista tutkimusta.

Kyselytutkimuksessa ei voida kaikkia taustatekijöitä kartoittaa. Yhtenä ongelmana oli, että vanhempien ammattia kysyttäessä usea nuori ei ollut kysymykseen vastannut. Vastaamattomien ryhmä on painottunut todennäköisesti tutkimuksen kannalta keskeiseen ryhmään. Saattaa myös olla, että tässä käytetyillä sosiaaliluokan mittareilla, kuten vanhempien ammattiaseamalla ja perheen taloudellisella tilanteella, ei päästä kiinni nykyisen yhteiskunnan piirteisiin. Koulutus saattaa olla nykyään yhteiskunnallisia eroja paremmin kuvaava tekijä. Sosiaalista asemaa olisi mitattava tarkemmin, esimerkiksi kysymällä vanhempien koulutustaustaa. Ammattikouluun suuntaavien nuorten ja heikosti koulussa menestyvien suurempi todennäköisyys poliisikontaktiin vaatisi tarkempaa pohdintaa havaittujen erojen syistä.

Muulla kuin Suomessa syntyneiden vanhempien nuoria oli aineistossa melko vähän. Vastaajamäärän pienuudesta johtuen vanhempien kotimaata ei voitu tarkemmin luokitella. Kyselyyn vastaajien on osattava hyvin suomenkieltä. Oppilaista noin kaksi prosenttia ei ollut vastannut kyselyyn heikon kielitaidon takia. Jatkossa olisi hyödyllistä kerätä kattavampi aineisto myös ei-suomalaissyntyperäisiä vastaajia. Yhdysvalloissa ja muissa pohjoismaissa kontrollin kohdistumista on tutkittu laajalti esimerkiksi etnisten vähemmistöjen osalta (esim. Engel ym. 2002; Holmberg & Kyvsgaard 2003; ks. myös Saari 2009).

Kontrolli keskittyi julkiseen tilaan, joten olisi tarpeellista saada tietoa nuoren vapaa-ajanviettotavoista. Käytetyn tutkimuslomakkeen puutteena voi pitää sitä, ettei siinä ole adekvaatisti kysytty nuorten *rutiinitoiminnoista ja vapaa-ajan vieton tavoista*. Toinen tekijä, jonka vaikutusta olisi syytä jatkossa tutkia tarkemmin, on nuoren *asuinalue* ja sen sosiaaliset piirteet. Asuinalue voi vaikuttaa kontrollitilanteessa myös riippumatta siitä, missä kontrolloitava toiminta tapahtuu, mikäli poliisi kysyy tai muuten tietää kontrolloitavan nuoren asuinpaikan. On periaatteessa mahdollista, että

kontrolli ei ole yksilötasolla vinoutunutta, mutta alueittaisessa tarkastelussa voisi tulla esiin kontrollieroja. Mikäli jatkossa nuorten joutumista virallisen kontrollin kohteeksi tutkitaan, olisi syytä kerätä tietoa myös nuoren käyttäytymisestä poliisikontaktitilanteessa. Ulkomaisessa tutkimuksessa on havaittu, että huonosti käyttäytyvät henkilöt tai ryhmässä tekoja tekevät henkilöt tulevat herkemmin pidätetyksi (Engel ym. 2000; Piliavin & Briar 1964).

Lisäksi vartijoiden harjoittamasta kontrollista tarvittaisiin tutkimustietoa.

Seuraavassa Nuorisoriikollisuuskyselyssä olisi aiheellista kerätä samoja tietoja poliisien toimenpiteistä, jotta ajallinen vertailu mahdollistuisi. Lisäksi nuorelta voisi kysyä, kuinka monta kertaa hän on kuluneen vuoden aikana joutunut kontrollitoimien kohteeksi. Nuoren rikosaktiivisuudesta olisi edelleen kysyttävä monipuolisesti. Avovastauksissa tuli kuitenkin esiin, että kaikkia rikoskäyttäytymisen piirteitä ei ole selvitetty. Mikäli korkea vastausprosentti kyetään ylläpitämään, itse ilmoitetun rikollisuuden kyselyt ovat hyvä menetelmä kontrollin kohdistumisen tutkimuksessa, sillä niiden perusteella voidaan ottaa huomioon sekä nuoren rikoskäyttäytymisen että muut kontrollin kohdistumiseen mahdollisesti vaikuttavat tekijät.

LÄHTEET

- Adams, Mike S., Robertson, Craig T., Gray-Ray, Phyllis & Ray, Melvin C. (2003). Labeling and delinquency. *Adolescence*, Vol. 38, No. 149, 171–186.
- Akers, Ronald L. (2000). *Criminological theories*. Introduction, Evaluation, and Application. Third Edition. Los Angeles: Roxbury.
- Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (1994). *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Juva: WSOY.
- Becker, Howard (1963). *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Bernburg, Jön Gunnar & Krohn, Marvin D. (2003). Labeling, life chances, and adult crime: The direct and indirect effects of official intervention in adolescence on crime in early adulthood. *Criminology*, Volume 41, Number 4, 1287–1318.
- Black, Donald J. & Reiss, Jr. Albert J. (1970). Police control of juveniles. *American Sociological Review*, Vol. 35, No. 1, 63–77.
- Carrabine, Eamon, Cox, Pam, Lee, Maggy, Plummer, Ken & South, Nigel (2009). *Criminology. A sociological introduction*. Second edition. Routledge.
- Egharevba, S. (2004). Rethinking the concept of prejudice: immigrants-knowledge-based analysis in Turku, Finland. *International Journal of the Sociology of Law*, 32, 191–221.
- Engel, Robin Shepard, Sobol, James J. & Worden, Robert E. (2000). Further exploration of the Demeanor Hypothesis: The Interaction Effects of Suspects' Characteristics and Demeanor on Police Behavior. *Justice Quarterly*, vol. 17, No.2, HeinOnline 235–258.
- Engel, Robin Shepard, Calnon, Jennifer M., & Bernard, Thomas J. (2002). Theory and racial profiling: shortcomings and future directions in research. *Justice Quarterly*, Vol. 19 No. 2, 249–273.
- Garland, David (2001). *The culture of control. Crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
- Gottfredson, Michael R. (2006). The Empirical Status of Control Theory in Criminology. Teoksessa: Cullen, Francis T. & Wright, John Paul & Blevins Kristie R: *Taking stock. The Status of Criminological Theory. Advances in Criminological Theory*. Volume 15. Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A) and London (U.K), 77–100.
- Grönfors, Martti (1979). Ethnic Minorities and Deviance: The Relationship between Finnish Gypsies and the Police. Helsingin yliopisto: Oikeussosiologian julkaisuja, no 1.
- Grönfors, Martti (1981). Poliisi – Kenen isäntä, kenen renki? *Oikeus* 1981:4, 242–249.
- Grönfors, Martti & Hirvonen, Ari (1990). *Nuorten oikeuskäsityksiä*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus r.y. Tutkimuksia ja selvityksiä 1/1990.
- Hagan, John (1991). Destiny and Drift: The Risks and Rewards of Youth. *American sociological review*, 56:5, 567–582.
- Hagan, John, Shedd, Carla & Payne, Monique, R. (2005). Race, ethnicity, and youth perceptions of criminal injustice. *American Sociological Review*. Vol. 70, No. 3, 381–407.

- Harrikari, Timo (2006). Rikos lastensuojelun kentässä. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Kivivuori Janne (toim.): *Nuorisoriollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, Helsinki, 249–280.
- Harrikari, Timo (2008). *Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 87.
- Heidensohn, Frances (1997). Gender and Crime. Teoksessa Maguire, Mike, Morgan, Rod & Reiner, Robert (ed.): *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford University Press.
- Helminen, Klaus, Kuusimäki, Matti & Salminen, Markku (1999). *Poliisioikeus*. Kauppakaari, Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki.
- Helminen, Klaus, Lehtola, Kari & Virolainen, Pertti (2006). *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Helsinki: Talentum.
- Holmberg, Lars (2000). Discretionary leniency and typological guilt: Results from a Danish study of police discretion. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Vol. 1, 179–194.
- Holmberg, Lars & Kyvsgaard, Britta (2003). Are immigrants and their descendants discriminated against in the danish criminal justice system. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 4, 125–142.
- Honkatukia, Päivi (1992). ”Ollaan vähän semmosii kiltimpii”. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 115.
- Honkatukia, Päivi (1998). *Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 152.
- Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (2006). *Nuorisoriollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, 1–14.
- Honkatukia, Päivi & Suurpää, Leena (2007). *Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntilanne ja rikollisuus*. Helsinki Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 232.
- Jaakkola, Risto (1965). Sosiaalinen tausta ja rikollisuus. *Sosiologia* 2(2), 90–100.
- Kainulainen, Heini (2009). *Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 245.
- Keane, Carl, Gillis, A. R. & Hagan, John (1989). Deterrence and amplification of juvenile delinquency by police contact. The importance of gender and risk-orientation. *British Journal of Criminology*, Vol. 29 No. 4, 336–352.
- Kinnunen, Aarne (2008). Kriminaalipolitiikan paradoksi. Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta ja sen kontrollista Suomessa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 233.
- Kivivuori, Janne (1997a). Nuoret rikosten tekijöinä. Tekojen yleisyys, rikollisuuden ymmärtäminen ja varastamisen vaiheet. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 141.
- Kivivuori, Janne (1997b). Kouluun kohdistetun kontrollikritiikin arviointia. *Nuorisotutkimus* 15 (1997):3, 3–13.
- Kivivuori, Janne (2002). Nuoret rikosten tekijöinä, uhreina ja kontrollin kohteina 1995–2001. Teoksessa Kivivuori, Janne (toim.): *Nuoret rikosten tekijöinä ja uhreina*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 188, 14–63.

- Kivivuori, Janne (2003). Helsingin nuoret rikosten tekijöinä. Teoksessa Kivivuori, Janne & Savolainen, Jukka: *Helsingin nuoret rikosten uhreina ja tekijöinä*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 204, 55–83.
- Kivivuori, Janne & Salmi, Venla (2005). *Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214.
- Kivivuori, Janne (2005a). Piilorikollisuuden tutkimus. Teoksessa Kivivuori, Janne & Salmi, Venla: *Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214, 1–10.
- Kivivuori, Janne (2005b). Nuoret rikosten tekijöinä, uhreina ja kontrollin kohteina 1995–2004. Teoksessa Kivivuori, Janne & Salmi, Venla: *Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214, 11–70.
- Kivivuori, Janne & Honkatukia, Päivi (2006a). Nuorten rikollisuuden ja sen kontrollin kehityssuuntia. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Kivivuori Janne (toim.): *Nuorisrikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, 341–364.
- Kivivuori, Janne (2006b). Oikeudellistuva yhteiskunta – Esimerkkinä koulujen alttius ilmoittaa oppilaiden tekoja poliisille. *Oikeus* (35); 2, 157–177.
- Kivivuori, Janne (2007). *Delinquent Behaviour in Nordic Capital Cities*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 227.
- Kivivuori, Janne (2008). *Rikollisuuden syyt*. Helsinki: Nemo.
- Kivivuori, Janne (2009). Johdanto. Teoksessa: Kivivuori, Janne (toim.) *Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus. Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 94, 1–6.
- Klinger, David A. (1996). Bringing crime back in: Toward a better understanding of police arrest decisions. *Journal of research in crime and delinquency*, Vol. 33 No. 3, 333–336.
- Korander, Timo (1998). Katujen nollatoleranssi, tilastojen kelvottomuus ja ongelmien poliisisointi. *Oikeus*, 1998:4, 358–382.
- Korander, Timo (2004). Poliisikulttuuri – poliisiammatin ja -tutkimuksen väline. *Oikeus* 1/2004, 4–24.
- Korander, Timo & Törrönen, Jukka (2004). Luottamus nuoriin nollassa? Tampereen nollatoleranssi kenttätyöntekijöiden ja kohteen kokemana. Teoksessa Törrönen, Jukka (toim.): *Valvontaa ja vastuuta. Päähteet ja julkisen tilan moraalिसääätely*. Helsinki: Gaudeamus. 146–168.
- Koskela, Hille (2009). *Pelkokierre*. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Helsinki: Gaudeamus.
- Kostiainen, Riikka (2009). Poliisi tavoittaa nuoret netissä. *Haaste* 4/2009.
- Kääriäinen, Juha Tapio (2007). Trust in the Police in 16 European Countries. *European Journal of Criminology* 4:4. 409–435.
- Kääriäinen, Juha (2008). Ikätovereiden välinen väkivalta ja kiusaaminen. Teoksessa Ellonen, Noora, Kääriäinen, Juha, Salmi, Venla & Sariola, Heikki: *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87, 52–56.

- Laitinen, Ahti (2002). *Oikeussosiologian perusteet*. Turun yliopiston Oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Rikos- ja prosessioikeuden sarja A N:o 27.
- Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko (2005). *Rikollisuus ja kriminologia*. Tampere: Vastapaino.
- Lappi-Seppälä, Tapio (1998). Kriminaalipolitiikka – rikosoikeuspolitiikka. *Lakimies* 8/1998, 1285–1308.
- Lemert, Edwin M. (1967). *Human Deviance, Social Problems, and Social Control*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Marttunen, Matti (2008). Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236.
- Marttunen, Martti & Salmi, Venla (2009). Nuorisorikollisuus. Teoksessa: *Rikollisuustilanne 2008 Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 247, 205–232.
- Matthews, Hugh, Taylor, Mark, Percy-Smith, Barry & Limb, Melanie (2000). The unacceptable flaneur. The shopping mall as a teenage hangout. *Childhood*. Vol. 7 No. 3, 279–294.
- McAra, Lesley & McVie, Susan (2005). The usual suspects? Street-life, young people and the police. *Criminal Justice the International Journal of Policy and Practice*. Volume 5 Number 1, 5–36.
- Metso, Leena, Ahlström, Salme, Huhtanen, Petri, Leppänen, Minna & Pietilä, Eija (2009). *Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2007*. ESPAD-tutkimusten tulokset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 6/2009.
- Metsämuuronen, Jari (2006a). *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. Helsinki: International Methelp.
- Metsämuuronen, Jari (2006b). Monimuuttujamenetelmien perusteet. Teoksessa *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 2*. Helsinki: International Methelp, 562–830.
- Mäkinen, Esa (2007). *Puolijulkisen tilan kontrolli kauppakeskuksessa*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.
- Niemi, Minna (2010). Moraalijärjestystä tuottamassa. Tutkimus poliisityöstä lasten parissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nummenmaa, Lauri (2004). Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.
- Pedersen, Willy & Wichstrom, Lars (1995). Patterns of Delinquency in Norwegian Adolescents. *British Journal of Criminology* 35:4, 543–562.
- Pekkarinen, Elina (2010). Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu: Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 102.
- Piliavin, Irving & Briar, Scott (1964). Police encounters with juveniles. *The American Journal of Sociology*. Vol. 70, No. 2, 206–214.
- Riksheim, Eric C. & Chermak, Steven M. (1993). Causes of police behavior revisited. *Journal of Criminal Justice*. Vol. 21, 353–382.
- Roivainen, Outi & Ruuskanen, Elina (2008). Laki ja järjestys? Poliisien ja kaupunkilaisten näkemyksiä järjestyslaista sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvonnasta. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 32/2008.
- Ruuskanen, Elina (2008). ”Kun käsketään niin mä lähen” – Asunnottomien ja nuorten haastattelut. Teoksessa Roivainen, Outi & Ruuskanen, Elina: *Laki*

- ja järjestys? Poliisien ja kaupunkilaisten näkemyksiä järjestyslaista sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvonnasta. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 32/2008. 147–192.*
- Saari, Kari (2009). Poliisin ja etnisten vähemmistöjen välinen suhde 2000-luvun Suomessa – kertovatko suomalaistutkimukset kahta ristiriitaista tarinaa? *Oikeus*, 28:(4), 402–419.
- Saarikkomäki, Elsa (2010). *Nuoriin kohdistuva poliisikontrolli leimaamisteorian näkökulmasta*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.
- Salmi, Venla (2005). *Sosiaalinen pääoma ja nuorten rikollisuus*. Teoksessa Kivivuori, Janne & Salmi, Venla: *Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214, 71–110.
- Salmi, Venla (2008a). Nuorten miesten rikoskäyttäytyminen 1962 ja 2006. Rikollisuuden kehitys itse ilmoitetun rikollisuuden kyselyjen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 235.
- Salmi, Venla (2008b). *Nuoren rikoskäyttäytyminen 1995–2008*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 9/2008. <http://www.optula.om.fi/42990.htm>.
- Salmi, Venla (2009a). Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2008. Teoksessa Salmi, Venla (toim.): *Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset. Nuorisoriikollisuuskyselyiden tuloksia 1995–2008*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 246, 1–44.
- Salmi, Venla (toim.) (2009b). Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset. Nuorisoriikollisuuskyselyiden tuloksia 1995–2008. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 246.
- Salmi, Venla (2009c). Nuoret seurustelusuhteiden väkivallan uhreina. Teoksessa Salmi, Venla (toim.): *Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset. Nuorisoriikollisuuskyselyiden tuloksia 1995–2008*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 246, 123–164.
- Sampson, Robert J. (1986). Effects of socioeconomic context on official reaction to juvenile delinquency. *American Sociological Review*, Vol. 51, No.6, 876–885.
- Sherman, Lawrence W. (1980). Causes of police behavior: The current state of quantitative research. *Journal of research in crime and delinquency*, 17, 69–100.
- Sirén, Reino, Kivivuori, Janne, Kääriäinen, Juha & Aaltonen, Mikko (2007). *Suomalaisten kokema väkivalta 1980–2006*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 74.
- Sirén, Reino, Aaltonen, Mikko & Kääriäinen, Juha (2010). *Suomalaisten väkivaltakokemukset 1980–2009. Kansallisen uhritutkimuksen tuloksia*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 103.
- Tabachnick, Barbara G. & Fidell, Linda S. (2007). *Using Multivariate Statistics*. Fifth edition. Pearson International Edition.
- Thornberry & Krohn (2000). The Self-Report Method of Measuring Delinquency and Crime. In: Measurement and Analysis of Criminal Justice. *Criminal Justice 2000*, Vol. 4. National Institute of Justice, 50–59.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2003). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Törrönen, Jukka (toim.) (2004). *Valvontaa ja vastuuta. Päihteet ja julkisen tilan moraalisisäätely*. Helsinki: Gaudeamus.
- Törrönen, Jukka, Karlsson, Thomas, Korander, Timo & Soine-Rajanummi, Seppo (2004). Julkisen tilan moraalisisäätelyn jännitteet. Teoksessa Törrönen, Jukka (toim.): *Valvontaa ja vastuuta. Päihteet ja julkisen tilan moraalisisäätely*. Helsinki: Gaudeamus, 216–233.
- Vaaranen, Heli (2004). Kaaharipoikia ja rappioromantiikkaa. Tutkimus erään kaahailukulttuurin elämänilosta ja tuhoisuudesta. Espoo: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja.
- Visher, Christy A. (1983). Gender, Police Arrest Decisions, and Notions of Chivalry. *Criminology*, Vol. 21 No. 1, 5–28.

Taulukot

Liitetaulukko 1 Katoanalyysi, oppilaan poissaolon syy, opettajan arvion mukaan*

	N	%
Luvallinen poissaolo	121	28,8
Sairaana tai lääkärissä	239	56,9
Luvaton poissaolo	36	8,6
Erityis-, kotiopetus, kouluvaikeudet yms.	16	3,8
Heikko kielitaito	8	1,9
Yhteensä	420	100

* Tapauksista 37,9 prosentissa (N=256) poissaolon syy ei ole tiedossa.

Liitetaulukko 2 Oppilaan normisuhde opettajan arvion mukaan

	N	%
Kiltti	335	49,8
Keskimääräinen	274	40,7
Häiritsevä	64	9,5
Yhteensä	673	100,0

Puuttuvat tiedot=3

Liitetaulukko 3 Tilastokeskuksen ISCO-luokituksen ammattijako, ja sen pohjalta tehdyn vanhempien ammattiasema -muuttujan luokitus ja luokissa olevien havaintojen osuus, % (N=5 826)

ISCO-88-luokat	Vanhempien ammattiasema – muuttujan luokitus *
1. Johtajat ja ylimmät virkamiehet 2. Erityisasiantuntijat 6. Maanviljelijät (yrittäjät)	Ylimmät ryhmät/Yrittäjät (36,5 %)
0. Armeija 3. Asiantuntijat 4. Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät 5. Palvelu-, myynti- ja hoitotyöntekijät	Keskiryhmät (22,0 %)
7. Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät 8. Prosessi- ja kuljetustyöntekijät 9. Muut työntekijät	Työntekijät (35,9 %)
	Puuttuva tieto (5,6 %)

* Muuttuja perustuu isän ammattiin tai äidin ammattiin, jos isän ammatti on puuttuva tai epäselvä tieto.

Luokitukset olisi voinut tehdä myös toisin; maanviljelijät on tässä yhdistetty ylimpään luokkaan eli yrittäjien kanssa samaan, ja armeijassa työskentelevien moninainen luokka on yhdistetty keski-ryhmään.

Liitetaulukko 4 Logistinen regressio, kuluneen vuoden aikana tehdyn tekotyypin yhteys poliisille kiinnijäämiseen (kaikki muuttujat mukana mallissa), OR (N=5 250)

Selittävät muuttujat	Malli 5
Rikoskäyttäytyminen ^a	
Varastaminen	1,26
Ajokorttita ajaminen	1,39**
Omaisuuuden vahingoittaminen	1,49**
Väkivalta	2,00***
Marihuanan ja hasiksen käyttö/lääkkeiden päihdekäyttö	2,07***

*p<0,05, ** =p<0,01, *** =p<0,001

^a Referenssikategoriaa ei näytetä (1.00=ei tekoa). Mallissa on vakioituna kaikki muut muuttujat, kuten taulukossa 4, mallissa 5. Lukuun ottamatta rikoskäyttäytymisen laajuus -muuttujaa, joka on korvattu tässä eri tekotyypeillä. Muiden muuttujien kohdalla OR-luvut olivat samansuuntaisia kuin taulukossa 4, joten niitä ei tässä ole esitetty.

Lomake

MILLAINEN OLET?

Vastaa seuraaviin kohtiin sen mukaan, millaiseksi itse koet itsesi.
Ympäroi joka riviltä vain yksi kohta.

	täysin samaa mieltä	jokseen- kin samaa mieltä	vaikea sanoa	jokseen- kin eri mieltä	täysin eri mieltä
259. Kannattaa elää ”tässä ja nyt”, tulevaisuudesta huolehtiminen on turhaa.....	1	2	3	4	5
260. Jos minulla on ylimääräistä rahaa, käytän ne mieluummin heti kuin pistän säästöön.....	1	2	3	4	5
261. Otan mielelläni riskejä.....	1	2	3	4	5
262. Nautin enemmän jännityksestä kuin turvallisuudesta.....	1	2	3	4	5
263. En jaksa keskittyä hankaliin koulutehtäviin....	1	2	3	4	5

KYSYMYKSIÄ PERHEESTÄ JA VAPAA-AJASTA

Ympäroi joka riviltä vain yksi kohta.

	ei koskaan	harvoin	joskus	usein	aina
264. Vanhempani tietävät, kenen kanssa vietän vapaa-aikaani.....	1	2	3	4	5
265. Vanhempani haluavat tutustua kavereihini...	1	2	3	4	5
266. Tulen hyvin toimeen vanhempieni kanssa....	1	2	3	4	5
267. Vanhempani seuraavat koulumenestystäni...	1	2	3	4	5
268. Vietän vapaa-aikaani vanhempien siskojeni/veljeni kanssa.....	1	2	3	4	5
269. Vietän vapaa-aikaani muiden itseäni vanhempien nuorten kanssa.....	1	2	3	4	5
270. Vietän vapaa-aikaani yksin.....	1	2	3	4	5

POLIISIN JA VARTIJOIDEN SINUUN KOHDISTAMAT TOIMENPITEET

Tällä sivulla kysytään toimista, jotka suomalaiset poliisit ja vartijat ovat kohdistaneet sinuun Suomessa.

292. Onko POLIISI tutkinut koskaan laukkuasi tai vaatteitasi?

- Viimeisten 12 kuukauden aikana?	1 kyllä	2 ei
- Aikaisemmin?	1 kyllä	2 ei

293. Onko POLIISI kehottanut sinua poistumaan joltakin paikalta?

- Viimeisten 12 kuukauden aikana?	1 kyllä	2 ei
- Aikaisemmin?	1 kyllä	2 ei

294. Onko POLIISI ottanut sinut kiinni esimerkiksi viemällä poliisiasemalle tai ottamalla poliisiautoon?

- Viimeisten 12 kuukauden aikana?	1 kyllä	2 ei
- Aikaisemmin?	1 kyllä	2 ei

295. Jos POLIISI on ottanut sinut kiinni viimeisten 12 kuukauden aikana, selosta, mitä poliisit tekivät ja miksi he tekivät niin (jos näin on sattunut monesti vuoden aikana, kerro tuoreimmasta tilanteesta).

296. Onko VARTIJA tutkinut laukkuasi tai vaatteitasi muussa tilanteessa kuin lentokentän turvatarkastuksessa tai konsertin/urheilutapahtuman sisääntulotarkastuksessa?

- Viimeisten 12 kuukauden aikana?	1 kyllä	2 ei
- Aikaisemmin?	1 kyllä	2 ei

297. Onko VARTIJA kehottanut sinua poistumaan joltakin paikalta?

- Viimeisten 12 kuukauden aikana?	1 kyllä	2 ei
- Aikaisemmin?	1 kyllä	2 ei

298. Onko VARTIJA ottanut sinut kiinni?

- Viimeisten 12 kuukauden aikana?	1 kyllä	2 ei
- Aikaisemmin?	1 kyllä	2 ei

299. Jos VARTIJA on ottanut sinut kiinni viimeisten 12 kuukauden aikana, selosta, mitä vartijat tekivät ja miksi he tekivät niin (jos näin on sattunut monesti vuoden aikana, kerro tuoreimmasta tilanteesta).

Elsa Saarikkomäki: The Prevalence and Correlates of Being Targeted for Police Control among Finnish Adolescents. National Research Institute of Legal Policy, Research Communications 106. Helsinki 2010.

Abstract

This research examines the prevalence, correlates and nature of police contacts of Finnish adolescents in the age group 15–16. Police contacts included various control interventions by the police such as commands to leave an area, searching bags and pockets, and being taken to a police station or to a police vehicle. Of all respondents (N=5,826), 39 per cent had experienced at least one such police intervention during lifetime. Last year prevalence of being targeted for police control was 30 per cent. Corresponding figures for being apprehended by the police (e.g. being taken to police station or to vehicle) were 13 per cent (lifetime) and 8 per cent (last year), respectively. In a multivariate analysis, the most robust correlate of police control was the versatility of the youth's criminal behaviour. Apart from criminality, male sex, urban residence, living with a single male parent, low academic achievement and low educational aspirations increased the likelihood of police contact, net of criminal versatility. The overcontrolling of males was partially but not fully explained by the fact that boys were often apprehended in traffic related situations (when they were driving mopeds).

The study is based on self-reports by adolescents. The legality, or ethical grounds, of control interventions by the police cannot therefore be assessed. On a more general level, the results are discussed from the point of view of criminological labelling theory. It seems that police control towards juveniles is largely explainable and triggered by "legal" causes such as crime and public drunkenness. Yet it cannot be excluded that some social biases still exist in control targeting.